

Dr JOSEF HRONEK - KATECHETIKA

Dr. JOSEF HRONEK

KATECHETIKA

DUCH A FORMA KATOLICKÉHO
VYUČOVÁNÍ NÁBOŽENSKÉHO

1946

BOHUSLAV RUPP V PRAZE

Ordinarius Pragensis.

Nihil obstat.

Univ. prof. Dr Jaroslaus Beneš, censor.

Imprimatur.

Prael. Dr Boh. Opatrný, Vicarius capitularis.

N. 16173.

Pragae die 26. Octobris 1946.

**„Divinorum divinissimum Deo
cooperari in salutem animarum.“**

Ps.-Dionysius, Hier. coel. c. 3.

PŘEDMLUVA

Budoucnost národa zajišťuje a určuje se výchovou jeho mládeže. Krásný úkol vychovatele žádá však důkladnou přípravu odbornou, musí se spojit výcvik se studiem. Tato kniha chce býti úvodem do studia náboženské pedagogiky a podává stručnou, soustavnou katechetiku, to jest ducha a formu katolického náboženského vyučování a výchovy. Pro vymezený rámec, který byl jí dán, bylo nutno se uskrovniti po nejedné stránce, ale i tak jest z knihy patrné, že založena na rozsáhlém materiálu, na nových hlediscích katechetické teorie a praxe a na vlastní zkušenosti, sledujíc přitom ten účel, aby katechetické učivo bylo v intencích nejvyšší autority církevní podáváno co nejdokonaleji. Kéž všichni, kteří po této knize sáhnou, naleznou v ní pramen radostné apoštolské práce ve prospěch Církve a Vlasti. A při této práci nechť na mysli mají slovo sv. Pavla: „Není něčím ani ten, kdo sází, ani ten, kdo zalévá, nýbrž Bůh, jenž dává vzrůst.“ (1. Kor. 3, 7.)

Jube Domine benedicere!

Dr JOSEF HRONEK

Ú V O D

Je známo, že katechese je základem veškeré kněžské činnosti, je prvním předpokladem úspěchu a pokroku kněžského působení, zejména v době nynější. (AAS, 1930, 148.) Podle dekretu posvátné Kongregace koncilu ze dne 12. ledna 1935 „*Provido sane consilio*“ (de catechetica institutione impensius curanda et provehenda — o větší péči o katechetské vyučování nejen školní mládeže, ale i odrostlých) jde o věc velmi vážnou, nad níž není nic světějšího a nic potřebnějšího. V dekretu dále se praví: „Faráři a ostatní, jimž jest svěřena péče o duše, ať pamatují na to, že katechetické vyučování je základem celého křesťanského života. Veškerý jejich důmysl, studia a práce mají proto směřovati k tomu, aby toto vyučování podávali co nejdokonaleji.“

Důležitost katechese zdůrazňuje také církevní zákoník, když praví: „*Debet parochus maximam curam adhibere in catholica puerorum institutione*“ (Can. 467, 1) a opět: „*Gravissimum officium pastorum praesertim animarum est, cateheticam populi christiani institutionem curare.*“ (Can. 1329.)

Jak církev od nejstarších dob pohlížela na katechesi, budiž svědectvím slovo sv. Jana Zlatoústého: „Věru není většího umění než toto (t. j. křesťanská výchova mládeže). Co jest většího než vésti duše, než utvářeti mravy jinochů? Zajisté nad každého malíře, zajisté nad každého sochaře a nade všechny lidi jim podobné za znamenitějšího pokládám toho, kdo dovede vzdělávati ducha mládeže.“ (In Matth. Hom. 59 [60] Migne, P. gr. 58, 584.) A kardinál Julius Serafini, nynější prefekt posvátné Kongregace koncilu, tak vysoko cení vyučování náboženské, že prohlašuje všechny apoštolské práce katolické církve zvláště dnes závislé na katechesi. Proto založen byl zvláštní katechetický úřad „*Officium catechisticum*“, aby veškerou práci katechetickou řídil a podporoval. (Motu proprio „*Orbem catholicum*“ ze dne 29. června 1923.)

Bylo by nerozumné, jak uvádí sv. Otec Pius XI., v době, kdy v oborech světských mládeži se poskytuje možnost rozšířiti co nejvíce své vědomosti, *in tanto apparatu doctrinarum et ardore discendi negligere vel praetermittere sci-*

entiam Dei et maximarum rerum quae religione continentur.“ Není proto divu, že přikládají pomocnou ruku k dílu i nejučenější z theologů, tak vychází z péra proslulého kanonisty kardinála Petra Gasparriho *Catechismus catholicus* (1930) jakoby v šlépějích ušlechtilého učence Jana Gersona (1363—1429), kancléře pařížské university, píšícího pojednání o tom, kterak jest potřebí přiváděti dítky ke Kristu (*De trahendis parvulis ad Christum*).

Chápající důležitost katechese musíme o to pečovati, aby svěřená nám mládež rostla v milosti a poznání Pána a Spasitele našeho Ježíše Krista. (2. Petr, 3, 18.)

§ 1. Pojem a úkol katechetiky

Pro pojem náboženské pedagogiky volíme starší, účtyhodné pojmenování katechetika. Katechetika neobsahuje celou náboženskou pedagogiku, tím méně celou pedagogiku vyučování. Vedle teorie a praxe výchovy a vyučování zasahuje katechetika do pastorální vědy. Zatím co pedagogika je zaměřena anthropocentricky, katechetika má zároveň silné theocentrické ražení. Jde tu sice o výchovu dítěte, ale se zřetelem ke spáse jeho duše a uznávání Boha jak v úkonech bohopocty, tak v ochotné a pohotové vůli, upravití se zřetelem k Bohu celý svůj život. Tím se uskutečňuje spojení s Bohem, k němuž jsme určeni. A tak v katechetice vystupuje zvlášť silně hledisko soteriologické — posledním naším cílem je věčné spasení, které vrcholí v hledisku latreutickém (uctívání Boha).

Jméno *Ars* nebo *Theologia catechetica* se vyskytuje teprve na sklonku 16. století, zato však sloveso *κατηχεῖν*, později *κατηχίζειν*, latinsky *catechizare*, nebo výrazy *κατήχησις* = *catechismus*, *κατηχούμενος* = *catechumenus* jsou prastaré. Vyskytují se ve spojení se starokřesťanskou liturgií a duchovní správou a s institucí katechumenátu. Již v Novém zákoně užívá se slova *κατηχεῖν* (Lk. 1, 4; Sk. ap. 18, 25; 21, 21, 24; Řím. 2, 18; 1. Kor. 14, 19; Gal. 6, 6), a to ve smyslu: podávati ústně počáteční učení, jak čteme v listě k Židům (5, 12): „Neboť majíce s hledem k času býti učiteli, potřebujete opět, aby vás

o Bohu (τὰ στοιχεῖα τῆς ἀρχῆς τῶν λογῶν τοῦ θεοῦ), někdo poučoval o tom, které jsou první počátky učení a stali jste se potřebni mléka (= první počátky křesťanského učení, jež snadno lze pochopiti) a ne pokrmu tvrdého (= pravdy hlubší a těžší).“

Etymologie κατηχεῖν, κατὰ a ἡχώ se shora zníti, mluvíti, ústně poučovati. V Novém Zákoně se vyskytuje κατηχεῖν o vyučování křesťním. Ve starověku křesťanském byli to většinou dospělí, kterým se udělovala katechese, od počátku středověku jsou již to zpravidla děti. Katechesí od této doby se rozumělo náboženské vyučování dětí, zvláště školou povinné a všech nedospělých. Katechese jest náboženské vyučování a vychovávání mládeže od útlého věku až do plného rozvití jejího náboženského života.

Katechumen jest ten, kdo jest ještě neznalý víry, v níž jest vyučován. Katecheta jest vyslanec (legatus), zástupce Boží a církve, který katechumeny vyučuje. Katechismus značil katechetickou přednášku, katechesi, nyní se slovem katechismus rozumí kniha soustavného vyučování. Církevní zákoník pojímá katechesi v trojím významu: Jednou jest mu identická jako catechetica institutio, po druhé jako obsah katechismu, posléze jako prostředek vyučovací.

Úkolem katechese jest:

- a) vyučování v křesťanské nauce, a
- b) výchova ke křesťanskému smýšlení a křesťanskému životu.

Katechetika jest nauka, která podává systematicky spořádaný souhrn pravidel, jimiž se řídí náboženské vyučování a vychovávání.

§ 2. Povinnost katechisovati

Povinnost katechisovati jest přísně zavazující.

Tomu učí:

- a) příklad samého Krista, který pokáral apoštoly, když bránili, aby podávány mu byly dítky (Mat. 19, 13—14; Mar. 10, 16);

- b) církev, která ve skutek uvádí rozkaz Kristův: „Jdou-

ce tedy uče všechny národy, křtíce je ve jménu Otce i Syna i Ducha Svatého, učíce je zachovávatí všecko, co jsem přikázal vám.“ (Mat. 28, 19—20.)

Církevní zákoník má k tomu tato ustanovení:

Biskup jest nejvyšším nositelem úřadu kazatelského a katechetického ve své diecési (c. 1327). Má právo vydávati nařízení, která se týkají křesťanského vyučování, jichž poslechnouti jsou vázáni i řeholníci (c. 1336). Ve všech národních školách musí býti vyučováno katolickému náboženství, a toto musí zaujímati ve škole první místo (c. 1372; c. 1373, 1). Biskup má právo dohlížeti na vyučování náboženské, rovněž má právo approbovati náboženské učitele a náboženské učebnice (c. 1381). Faráře, který katechesi zanedbává, biskup napomene, in *memoriam eius revocans et strictam obligationem qua eius conscientia oneratur et poenas in haec delicta iure statutas*. Si *parochus sese non emendaverit, Episcopus eum corripiat et aliqua congrua poena pro gravitate cul-pae puniat* (c. 2183). Si *et correptio et punitio in irritum cesserint, Ordinarius parochum amovibilem sua paroecia statim privare potest* (c. 2184, 2185).

Biskupové mají se postarati, aby vedle farářů byla tu v katechesi vhodná výpomoc: *debent alios quoque viros idoneos in auxilium assumere ad huiusmodi praedicationis munus salubriter exsequendum* (c. 1327, § 2).

Substitucí mají býti pověřeni především klerikové ve farnosti bydlící, potom i zbožní laikové. *Presbyteri alii-que clerici, nullo legitimo impedimento detenti, proprio parocho in hoc sanctissimo opere adiutores sunt, etiam sub poenis ab Ordinario infligendis*. Úřad katechetický nemůže nikdo zastávati bez *missio canonica* (c. 1328).

Rodiče a jejich zástupci, kmotrové a zaměstnavatelé mají míti o to péči, aby jejich dětem a svěřencům se dostalo náboženského vyučování (c. 1335).

§ 3. Rozdělení katechetiky

Pravidla, jimiž se řídí katechese, musí býti především praktická, snadno proveditelná v praxi. Soubor jen praktických pravidel nestačí, pravidla musí býti vědecky odů-

vodněna, katechese musí býti založena na vědecké základně; oboje: teorie i praxe patří k sobě jako cíl a cesta podle známé zásady:

**Theoria sine praxi est currus sine axi;
praxis sine theoria est currus sine via.**

Proto se nejdříve seznámíme s historickým vývojem katechese, jak se u jednotlivých význačných představitelů v různých dobách měnily a rozvíjely názory o problémech katechese. Potom pojednáme o osobnosti katechetově, jeho vlastnostech, znalostech a schopnostech, které ho činí způsobilým pro úspěšné působení v nábožensko-mravní výchově dětí. Dalším úkolem bude dáti vědecký návod, čemu, v jakém rozsahu a podle kterého plánu děti katechisovati a jak mají býti v křesťanské nauce vyučovány vůbec a v jednotlivých odvětvích katechese zvláště.

Jak z uvedeného již plyne, má celá naše katechetika toto rozdělení:

Úvod.

I. část: Katechese v historickém vývoji a v dnešní podobě.

II. část: Osobnost katechetova.

III. část: Obsah katechese (materiální katechetika).

IV. část: Metoda katechese (katechetická metodologie).

V. část: Katechetika vlastní.

KATECHESE V HISTORICKÉM VÝVOJI A V DNEŠNÍ PODOBĚ

§ 1. Ježíš Kristus jako učitel a vychovatel

„Unus enim Magister vester.“ (Mat. 23, 8.)

„Pro Christo ergo legatione fungimur.“ (2. Kor. 5, 20.)

Vědomi jsouce slov Pána Ježíše, jenž obraceje se k apoštolům a svým věrným řekl jim: „Jeden jest Mistr váš, Kristus“ (Mat. 23, 8, 10), spatřujeme v něm nedostižný ideál, vzácný vzor učitele a vychovatele. Božský Učitel vystupuje jako „ten, jenž má moc“ (Mat. 7, 29) a my „na místě Kristově konáme poslání.“ (2. Kor. 5, 20.)

Absolutní vlastnosti Krista-Učitele. Ježíš Kristus jest zdroj pravdy a ctnosti, proto mohl o sobě říci: „Já jsem světlo světa“ (Jan 8, 12), t. j. světlo pravdy, moudrosti a opatrnosti křesťanské, která vede k pravé a věčné blaženosti.

Ježíš Kristus nepodává naučené, přijaté nějaké pravdy jako my; On jest pravdou (Jan 14, 6), jest nejen učitelem, nýbrž i zdrojem pravdy.

Ježíš Kristus neprostředkuje přijatý život milosti jako my v duchovní správě; On jest život (tamže) a jsa životem, jest i dárce vškerého života i jeho zdrojem a původcem a jako takový nejen k životu nadpřirozenému, k životu milosti nás povznáší, nýbrž i život ten v nás udržuje.

Ježíš Kristus neučí nějaké naučené cestě jako my; On jest cestou (tamže). Cestou jest Pán Ježíš pokud nám ukázal cestu či stanovil řád, jehož šetřice života věčného dojdeme; pokud nás buď svým příkladem aneb skrze svou církev vede ke spáse, pokud nám ve svátostech dává sílu a pomoc, abychom na cestě ctnosti vytrvali. Jen Kristus — pravda sama — mohl říci: „Slyšeli jste, že řečeno jest starým . . . Já však pravím vám.“ (Mat. 5, 21, 27, 32, 38, 43.)

Proto jen cestou Kristovou se ubírat budeme; kdo se

jí neubírá, může sice — jak praví sv. Augustin — činiti grandes paesus, sed extra viam!

Poznali jsme absolutní vlastnosti Ježíše Krista jako učitele, sledujme nyní v y c h o v a t e l s k o u p é č i jeho.

V úvodě ke Skutkům apoštolským poznamenává sv. Lukáš, že první knihu, t. j. evangelium (třetí naše evangelium kanonické) složil o všech těch věcech, které Ježíš činil a učil od počátku. (Sk. ap. 1, 1.) Dříve tedy byly u Pána Ježíše skutky, potom slova! Vizme, jak vyučoval Kristus Pán. Hleděl především k i n d i v i d u á l n o s t i svých posluchačů. Mluví-li s učenými a s těmi, kteří se dovolávají Písma sv., jest Kristus Pán ochotným exegetou. Docela jinak si vede u lidí prostých, venkovských. Při svých výkladech vychází z bezprostředního okolí, na př.: „Patřte na fíkový strom a na všecko stromoví; když již vyhánějí ze sebe pupence, poznáváte, že blízko je léto. Tak i vy, když uzříte, že se tyto věci dějí, vězte, že blízko jest království Boží. (Luk. 21, 29—31.) Vyučuje n á z o r n ě, užívaje obrazů z přírody, ze života lidského, na př. o koukolu a pšenici, o lilii a polní trávě, o marnotratném synu a pod. To je tajemství jeho podobenství. Zatím co věci denního života činí obrazem věčného, stupňuje své slovo k takové názornosti, že posluchač se domnívá, že sám pravdu našel, ač mu byla ve skutečnosti podána Božským Mistrem. Proto chápeme chválu, jež vzdána Kristu od služebníků velekněží a farizeů: „Nikdy člověk nemluvil tak, jako člověk tento.“ (Jan 7, 46.)

Ale ještě jedné podstatné vlastnosti božského Učitele nutno si všimnouti, je to jeho veliká l á s k a k d ě t ě m. „Nechte dítek jíti ke mně a nebraňte jim, neboť takových jest království Boží.“ (Mar. 10, 14.) „A objav je vzkládal na ně ruce a žehnal jim.“ (Mar. 10, 16.) „A kdo přijme jedno pachole takové ve jménu mém, mne přijímá. Kdo by však pohoršil jedno z maličkých těchto, kteří ve mně věří, tomu by lépe bylo, aby žernov osličí zavěšen byl na hrdlo jeho a on pohroužen byl do hlubokosti mořské.“ (Mat. 18, 5—6.) Ano, dítě jest ideál, k němuž se mají dospělí obracet: „A Ježíš vzav pachole, postavil je uprostřed nich a řekl: Amen pravím vám, neobrátlíte-li se a nebudete-li jako maličci, nevejdete do království

nebeského.“ (Mat. 18, 2.) Děti to byly, které směly pozdraviti Pána Ježíše při vjezdu do Jerusalema. (Mat. 21, 16.) Cíl magisteria Kristova dle jeho vlastních slov byl, „aby spasil, co bylo zhynulo“ (Mat. 18, 11).

§ 2. Hodnota dějin katechese

Bylo by lze namítnouti, není-li zbytečným zatěžováním zabývati se dějinami katechese a katechetiky? Kdo chce porozuměti dnešnímu stavu katechetiky, musí nezbytně znáti dosavadní její historický vývoj, musí věděti, jak se k otázce náboženského vyučování stavěli apoštolové a přední katechetikové starověcí, jak otázku náboženské výchovy řešil středověk a jak tomu jest v novověku. Týmž problém znovu se vynořuje a zase zapadá, na příklad v r. 1902 psychologická metoda znamená návrat k metodě starokřesťanské, jak ji podává sv. Augustin v „De catechizandis rudibus“. Shledáváme se se střídáním problémů, ale i omyly, návraty a zase dalším hledáním, z dějin katechetiky poznáváme zkušenost celých staletí, a to má pro nás neocenitelný význam, neboť tato zkušenost není jen náhodným postřehem, nýbrž je výslednicí pozorování tradičně se ustalujících, výslednicí katechetské moudrosti celých generací.

§ 3. Katechese v křesťanském starověku

Počáteční prvky katechese

Magna charta učitelského úřadu vůbec a katechetického zvláště je ve slovech Pána Ježíše: „Dána jest mi veškerá moc na nebi i na zemi. Jdouce tedy učte všechny národy, křtíce je ve jménu Otce i Syna i Ducha Svatého, učíce je zachovávatí všechno, co jsem přikázal vám; a aj, já jsem s vámi po všechny dny až do skonání světa.“ (Mat. 28, 18-20.) Přijetí do církve křtem sv. předcházelo poučování uchazečů. Židům hlásali Krista jakožto zaslíbeného Vykupitele, že církev od Krista založená je oním královstvím messiánským, jež v Starém Zákoně bylo zaslíbeno, že ke vstupu do této církve je třeba křtu sv. Pohanům zase zdůrazňovali

především jsoucnost jednoho Boha, Stvořitele světa, spravedlivého Soudce, který dobré odměňuje a zlé trestá. Vzorem jest řeč sv. Pavla: „Pavel tedy postaviv se uprostřed Areopagu řekl: Muži athenští, vidím, že jste v každé příčině bohabojní. Neboť když jsem procházel a prohlížel vaše posvátnosti, našel jsem také oltář, na kterém bylo napsáno: Neznámému Bohu. Co tedy neznajíce ctíte, to já zvěstuji vám: Bůh, kterýž učinil svět a všechno, co jest v něm, ten jsa pánem nebe i země, nebydlí v chrámech rukou udělaných, ani nebývá obsluhován rukama lidskýma, jako by něčeho potřeboval, sám dáváje všem život i dýchání a všechno; učinil, aby z jednoho (pratce) všechno pokolení lidské přebývalo na veškerém povrchu zemském, ustaviv uložené časy a meze překývání jejich, by hledali Boha, zdali by se ho snad domakali neb jej našli, ačkoli není daleko od jednoho každého z nás, neboť v něm žijeme a se hýbáme a tvrdíme, jakož i někteří z vašich básníků pravili: »Jeho zajisté i pokolení jsme.« Jsouce tedy pokolením Božím, nemáme se domnívati, že božství podobno jest zlatu neb stříbru neb kameni, výrazu to lidského umění neb důmyslu. Časy té nevědomosti Bůh přehlédnuv nyní ohlašuje lidem, aby všichni všudy činili pokání, poněvadž ustanovil den, ve kterém bude souditi svět podle spravedlnosti skrze muže, kterého (k tomu) zřídil, dáváje všem víru tím, že ho vzkřísil z mrtvých.“ (Sk. ap. 17, 22—31.)

Kromě toho setkáváme se již s osobní katechesí, tak sv. Petr vyučoval Kornelia (Sk. ap. 10), sv. Pavel žalárníka a všechny, kteří byli v domě jeho ve Filippech (Sk. ap. 16), jáhen Filip komorníka královny aethiopské. (Sk. ap. 8.)

Jak synoptická evangelia, tak výstavba nastíněných kázání apoštolů, dále určité výrazy jako „učení apoštolů“, jednotný a určitý pochod myšlenkový v nejstarších spisech apoštolských Otců, zejména vzácné staré památky *Διδαχή* neboli *Doctrina duodecim apostolorum* a *Pastor Hermae*, nasvědčují, že záhy bylo uvedeno učení Ježíše Krista v několik málo vět. Byl to jakýsi misijní katechismus buď samotnými apoštoly neb aspoň za života jejich a s jejich souhlasem sestavený.

Autor *Διδαχή* (z prvního století po Kr.) mluví o dvou cestách, a to v 1. až 4. kapitole o cestě života, v 5. až 6.

kapitole o cestě smrti, podobné kapitoly 18—20 o něco málo mladšího listu Barnabášova podávají jádro mravouky, Justinova větší apologie a ostatní nejstarší spisy křesťanské obsahují věrouku, podle nichž se udílelo vyučování dospělým před přijetím křtu.

Katechumenát

V druhé polovici 2. století vznikla vlastní instituce pro přípravu na křest - katechumenát, čekatelé křtu nazývaní byli katechumeny. Instituce katechumenátu neměla sice zvláštních tříd, ale určité stupně: ἀκροώμενοι (audientes), γόνυ κλίνοντες (genu flectens) a φωτιζόμενοι (illuminati), v Římě se jim říkalo též electi, jinde competentes, petentes baptismum.

Žadatelé křtu měli křtem sv. přejíti od pohanského života nebo od povrchního židovského formalismu k svatému životu podle učení Kristova. Museli se tudíž žadatelé křtu zkušeti, zda budou mravně dosti silní, aby se vzdali dosavadního života a vytrvali v životě novém. Církve však zároveň používala té doby zkušební k tomu, aby čekatele křtu poučovala a vyprošovala jim vytrvalosti a milosti pomáhající.

Největšího rozkvětu dosáhl katechumenát ve století 4. a 5., načež zanikl, ježto stalo se pravidlem udělovati křest již dětem. Své poslání však, které vyvolala časová potřeba, dokonale splnil. Vyučování křtěnců převzali soukromě křesťané a děti vyučovali kmotři.

Kdo chtěl se státi křesťanem, musel s sebou přivést některého známého křesťana, aby o něm vydal svědectví. Byly-li úmysly žadatelovy vážné a ukázal-li se žadatel hodným toho, státi se křesťanem, byl biskupem oficiálně přijat mezi katechumeny. Přijetí do katechumenátu bylo provázeno zvláštními obřady: poznamenání žadatele sv. křížem na čele, jímž postaven byl katechumen pod ochranu ukřižovaného Krista, vzkládání rukou biskupových na hlavu katechumenovu na znamení, že stává se nyní majetkem Kristovým a trojí dechnutí do tváře katechumenovy, jež bylo znamením udělení Ducha Svatého. Kromě toho na Západě bylo ještě zvykem vkládání trochy soli do úst katechumenových.

Těmito obřady přijat byl žadatel za katechumena. Nyní nastala pro něho doba vyučování ve sv. pravdách, obsažených ve „Věřím v Boha“, ale symbolu samému učilo se bezprostředně před křtem. Nauka pak o tajemstvích, na př. o Nejsv. Trojici, o Eucharistii a pod. podávána podrobněji až po křtu svatém.

Vedle vyučování katechumenů bylo pečlivě postaráno i o jejich náboženskou výchovu. Katechumeni přicházeli do chrámu na první část mše svaté, slyšeli zde čtení Písma sv. a jeho výklad. Při tom se obeznamovali z homilií kazatelových i s mravním zákonem křesťanským. Prakticky také byli v křesťanském životě vychováváni účastí na modlitbách, na nočních vigiliích, na postech a sebezáporech. Ve chrámě měli zvláštní vyhrazené místo a na jáhnovu výzvu „Quicumque catechumeni, discedite“, po kázání odešli.

Trvání katechumenátu nebylo všude stejné, celkem lze říci, že katechumenát trval zpravidla 3 roky.

Pa katechumenátu následovala druhá část přípravy na křest — fotizomenát, který však trval jen 40 dní před křtem sv. A poněvadž se křest udílel na Bílou sobotu, trvala bezprostřední příprava na křest po celou dobu postní. Když se blížila doba postní, byli katechumeni vyzváni, aby se hlásili ke křtu sv. Tomuto úkonu se říkalo: „nomen dare“ (= přihlašování se). Přihlášení se nazývali competentes (žadatelé) nebo electi (vyvolení) neb illuminandi, φωτισόμενοι (osvícení). Za fotizomenátu vykonány nad čekateli křtu trojí obřady: 1. exorcismus, 2. učení se „Věřím“ a „Otčenáši“ a 3. t. zv. otevření úst. Nejvýznamnějším z těchto tří obřadů bylo traditio et redditio symboli et orationis dominicae — učení se a odříkávání „Věřím“ a „Otčenáše“. Církev před nekřesťany a katechumeny tajila nejdůležitější články víry jakož i modlitbu „Věřím“ a „Otčenáš“ (t. zv. disciplina arcani). Teprve nyní ve fotizomenátu bylo od biskupa křtěncům svěřeno (traditio) „Věřím“ a „Otčenáš“. Ale církev se chtěla i přesvědčiti, zdali fotizomeni před křtem sv. „Věřím“ znají, proto bylo stanoveno redditio symboli — odříkávání „Věřím“. Křtěnec s kazatelny nebo jiného vyvýšeného místa před shromážděnou obcí křesťanskou odříkával „Věřím“.

V dnešním křesťním ritu můžeme krok za krokem sledovati postup obřadů starokřesťanského katechumenátu. Neofyté čili recenter illuminati byli ještě dále vyučováni, dokladem toho jest pět mystagogických katechesí sv. Cyrilla Jerusalemského (1. a 2. o křtu, 3. o biřmování, 4. a 5. o tělu a krvi Páně, mši svaté).

Z přednášek pro katechisty, kteří vyučovali katechumeny a pro filosoficky vzdělané křesťany vyvinuly se první filosoficko-theologické vysoké školy, t. zv. k a t e c h e t i c k é š k o l y. Nejslavnější školy katechetické vřhlaseu učitelů na nich působících byly zvláště v Alexandrii (vznikla na sklonku 2. století), Caesarei palestinské, Antiochii, Edese, Nisibis, Jerusalemě, Laodicei, Cařihradě, Římě a v Karthagu.

První teoretické katechetičtí v starověku.

Vedle zmíněné již nejstarší rukověti náboženské *Ἀδαχῆ* dlužno uvésti: Klementa Alexandrijského (200—215 ředitelem katechetické školy alexandrijské), jenž napsal trilogii: *Protreptikos*, *Paidagogos* a *Stromateis*; sv. Cyrilla Jerusalemského (315—386), autora 24 katechesí, sv. Řehoře Nyssenského (331—394), jenž ve své „Veliké řeči katechetické“ podal metodiku katechese pro vzdělané; sv. Basilia (330 až 379), sv. Jana Zlatoústého (347—407); z latinských autorů nejznamenitější postavou jest sv. Sofronius Eusebius Jeroným (340—420).

S hlubokou úctou a obdivem dodnes se skláníme před geniem sv. Aurelia Augusta, nejslavnějším mezi latinskými svatými Otcí a učiteli církevními (13. 11. 354—28. 8. 430), jenž patří mezi nejlepší pedagogy. Veliký biskup v Hippo do svého obrácení (386), které tak jedinečně krásně vylíčil ve svých Vyznáních, z nichž moderní pedagog si podtrhuje poznámky pedopsychologické, okusil všeho vzdělání světského, ale potom ve svých mnohých spisech (93 ve 232 knihách) staví se proti římské kultuře (*splendida vitia*).

Hlavní jeho pedagogické spisy jsou: „*De doctrina christiana libri IV.*“ (o vzdělání kleriků), „*De magistro, Enchiridion ad Laurentium*“—poskytuje souhrn kateche-

tické látky k opakování, zejména však „De catechizandis rudibus“, jímž se stal zakladatelem křesťanské pedagogiky. Jáhen kartaginský Deogracias, zvláště schopný ke katechisování, požádal sv. Augustina o pokyn, který si má vésti při prvopočátečním vyučování náboženském. Sv. Augustin ve spise mu odpovídá ke čtyřem otázkám:

1. Který jest cíl náboženského vyučování? Počluhač dospěj slvšením k víře, věrou k naději, naději k lásce, láskou k Bohu a bližnímu.

2. Jaký má být obsah jeho? Zjevení Boží Starého a Nového Zákona, dějiny církve Kristovy; výklad desatera přikázání Božích a dvou přikázání lásky.

3. Co se týče metody? Vypravování-narratio, k němuž se připojí výklad, otázkami se pak učivo zopakuje a ke konci připojí exhortatio.

4. Jaký má být katecheta? Sv. Augustin si ho představuje jako muže značného vzdělání a vynikající výmluvnosti, který má upřímnou lásku ke svým žákům, vyučuje radostně se zálibou (hilaritas), zachovává klid duševní, nehledá slávy své, ale věčné spásy duší, nezakládá si na výkladu svém, ale aby Bůh sám mluvil okrze něho.

K této, jak bychom řekli, první katechetice přistupují jeho katechese o symbolu, modlitbě, dekalogu, dále sermones ad catechumenos a spisy „De fide et symbolo“, „De fide et operibus“.

Sv. Augustin měl veliký vliv nejen na celý středověk, ale má až dodnes. Učil pravdám náboženským na základě biblickém — dnes moderní směr historicko-pragmatický, induktivní; jeho teoretický a praktický návod katechese nebyl dosud překonán lepším, takže i nejlepší katecheta musí doznati se sv. Anselmem: Nihil potui invenire me dixisse, quod maxime B. Augustini scriptis non cohaereat.

§ 4. Katechese ve středověku

Ve středověku účastnili se na náboženském vzdělání lidu velmi různí činitelé, především to byl dům otcovský. Rodiči byla získána mládež. Podle řehole Chrodegangovy bylo úkolem kanovníků vyučovati nejprve starší a vznešenější, aby od nich se mohli učit mladší a podřízení.

(Kap. 38.) Větší vliv měla církev skrze kmotry. Kmotrovství bylo čestným úřadem a požadovala se určitá znalost náboženského vědění. Ovšem byly to požadavky skrovné, omezovaly se na znalost symbola a modlitby Páně. Oběma těmito „starým hlavním článkům“ vyučovali nařizovala také Capitularia Karla Vel. z r. 802. Právzor našich moderních katechismů jest „Disputatio puerorum per interrogationes et responsiones“ od učeného Alcuina († 804). Alcuin vykládá obě hlavní formule „Věřím“ a „Otčenáš“ tak, že se žák táže a učitel odpovídá, způsob to, který byl po celý středověk oblíben. První soustavná práce katechetická jest t. zv. sbírka weissenburgského mnicha z r. 789, obsahující: Otčenáš v textu a s výkladem, seznam smrtelných hříchů (20!), apoštolské vyznání víry, athanasianské vyznání víry a Gloria in excelsis. Jako první náboženské kompendium možno označiti Honoria Autunského „Elucidarium“, z poč. 12. století, přeložené do několika řečí a velmi oblíbené. Slavný Gerson († 1429) napsal „De parvulis ad Christum trahendis“ a „Opusculum tripartitum de praeceptis decalogi, de confessione et de arte moriendi.“ První příručku pro duchovenstvo o víře a mravech vydala synoda Lavourská (u Toulousu) r. 1368. Roku 1480 od Theodoricha Cölde vyšla jiná příručka (Ein fruchtbar Spiegel oder Handbüchelchen der Christenmenschen.)

O nějaké katechesi pro děti nemožno však v raném středověku ještě mluvit. Než přece katechetická a katechismová práce se zmenáhla prohlubuje a usoustavňuje. První katechismové články můžeme rozdělit podle různých dochovaných památek na hlavní články: „Věřím“, „Otčenáš“ a desatero (někdy místo něho se uvádí sedmero svátostí) a vedlejší: čtyři hříchy do nebe volající, patero smyslů a patero duševních sil (zrak, sluch, chuť, čich, hmat — rozum, paměť, vůle, žádostivost, hněvivost), šest hříchů proti Duchu Sv., sedmero milosrdenství tělesných, sedmero hlavních hříchů a sedm hlavních ctností (vypínavost — pokora, hněv — trpělivost, závist — láska k bližnímu, lenost — láska Boží, lakomství — dobročinnost, nestřídmost — mírnost, nestydatost — stydlivost), osmero blahoslavenství, devět hříchů cizích, posléze zpověď.

Důležitým náboženským prostředkem výchovným a

vzdělávacím byla z p o v ě d', zvláště když IV. Lateránský sněm (r. 1215) ustanovil, aby každý věřící se zpovídal svému zřízenému knězi alespoň jednou za rok. Ke zpovědi bylo sestaveno zvláštní schéma, které do 13. století se omezovalo na hlavní hříchy, později přistupovalo desatero. Příprava byla úkolem rodičů, v kostele byla probírána na počátku postní doby. Záhy začaly se objevovati vhodné zpovědní návody, ukázkou takové zpovědní přípravy i u nás jest „Obecná zpověď bratra Vojtěcha Psárského“ z druhé polovice XIV. století, zachovaná v rukopise v klášteře Admontském.

Poněvadž nebylo tisku, ani lidí znalých písma, užívalo se kromě ústního katechetického vyučování k poučení a zapamatování základních pravd kázání v kostele. Od dob Albigenkých mělo kázání ráz více katechetický. Stalo se též zvykem předříkávati Pater noster, symbolum a dekalog s kazatelny a lid je opakoval.

Náboženské vyučování vydatně podporovalo umění; obrazy a sochy svatých a bohatá symbolická vyobrazení podávala vlastně katechismus v obrazech. Zvláštní zmínky zasluhuje t. zv. „b i b l e c h u d ý c h“. Tak nazývány jsou rukopisy, později tisky a nástěnné malby (na př. u nás cyklus maleb v křížové chodbě kláštera emauzského), v nichž na 35—50 obrazech jsou znázorněny hlavní výjevy z Nového Zákona, a to od Zvěstování až do Posledního soudu, k nimž vpravo i vlevo připojen jest předobraz starozákonní a nahoře i dole dvě poprsí proroků, kteří drží v rukou pásku s proroctvím k příslušnému zjevu se vztahujícím. První „bible chudých“ se objevují ve 13. století, jejich pojmenování „bible chudých“ jest pozdější, z 15. století. Ke konci středověku i grafické umění stálo ve službách katechese, a to mědirytinou a dřevorytem. V ilustrovaných knihách náboženských byly názorně představovány poučky katechismové, na př. III. přikázání Boží bylo doprovázeno dvěma obrázky: kněz na kazatelně, jemuž naslouchají zbožní věřící, naproti pak obraz hospody, v níž sedí dva muži za stolem a hrají v kostky, při tom je obsluhuje čert s vínem.

Ducha náboženského podporovaly středověké mystérie a náboženské hry. Vrcholný akt Kristovy

vykupitelské činnosti, jeho smírná obět na kříži, býval věřícím ve středověku znázorňován o velikonocích životně scénickým podáním. Vznikly v 10. století v klášteře Svatohavelském. V Čechách provozovány byly ve 13. století latinsky, ale záhy se dostal do nich jazyk národní, jak ukazují dochované památky, na př. hry tři Marií, hry o vzkříšení Páně, Pláč Panny Marie a j.

České prvky katechismové

Nejstarší česká památka jest *Malé desatero*, básnička o 34 verších, patrně sdělané jakožto versus memoriales k snadnějšímu zapamatování desatera. Pochází asi z konce 13. století a jest zachována v rukopise *Hradeckém*. V témže rukopise jest „*Desatero kazanye bozye*“. — Velké desatero, čítající 1162 verše, asi z počátku 14. století. Neznámý skladatel v něm nejprve udává biblický původ desatera, pak probírá jednotlivá přikázání po sobě; při každém udává krátce jeho obsah, nato vypočítává některé hříchy, tomuto přikázání se přičítají; tu a tam přidává na způsob příkladů některý příběh, pro který sáhl do oblíbené studnice kazatelů, latinského spisu *Gesta Romanorum*, sbírky vzniklé kolem r. 1300 nejspíše v Anglii.

Z druhé polovice 14. století zachovalo se v kapitolním archivu pražském pojednání „*O pyety studnyszyech*“ (roz. hříchů), jež jsou: *czloweczye srdcze, bohaczstwy, chudoba, towarzysstwo neczne, obvczyegg*. Z téže doby velké oblibě se těšily: „*Knyhy o cztyrzech cztnostech zakladních toczích o Opatrnosti, o Skrownosti, o Syle a o Spravedlnosti*.“

Summula Arnošta z Pardubic

Z první synody pražské arcibiskupa Arnošta z Pardubic vyšla r. 1349 statuta, v nichž arcibiskup ukládá kněžím, aby měli libellum de tribus punctis, quod annectitur. Je to známá rukověť pro kněze *Thomas de Hibernia* „*De tribus punctis essentialibus christianae religionis*“, první to soustavná práce katechismová u nás užívaná (není v otázkách a odpovědích). Thomas de Hibernia, podle svého rodiště Palmerstown zvaný Palmeranus, byl mistrem Sorbonny, zemřel 1330. Mezi jeho spisy

uvádí se r. 1316 dokončený „De tribus punctis“. Titul o třech podstatných bodech křesťanského náboženství“ udává již obsah: První bod: Věřím v Boha; druhý: Desatero; třetí: Sedm smrtelných hříchů. K této rukověti připojena „*Instructio catechetica de articulis fidei*“ v otázkách a odpovědích. Obsah Instrukce jest odlišný od De tribus punctis. Po otázce, co Bůh jest přechází autor k Nejsvětější Trojici, vykládá o nebi, o původu Boha a člověka, o nehodných kněžích, o hlásání slova Božího, člověk jest původcem hříchu, o křtu, o zpovědi, o důležitosti pohřbení na posvěceném hřbitově. Obě dílka zapsal r. 1380 pražský arcijáhen Pavel z Janovic a jsou dokladem ušlechtilé péče Arnoštovy o vyučování náboženské.

Katechismy Husovy

Prvním českým katechismem, který byl psán přímo pro potřebu dětí jest Husův t. zv. *vídeňský katechismus*. Autorství Husovo zjistil podrobně Dr Havelka. První a základní husitský katechismus má značný význam, neboť byl ostatním husitským katechismům předlohou. Pracován jest na základě jiného Husova spisu, a to „Výkladu viery, desatera božieho prikázanie a modlitby Páně“. Ač v tomto díle je Hus odvislým od Wyclifa, katechismus vídeňský jest již samostatnější. První část (ot. 1—44) pojednává o „Věřím v Boha“. Při výkladě o Otci vložen Otčenáš, druhá část (ot. 45—86) probírá desatero, v závěru připojen oddíl o Těle Božím. Hus odchyluje se od pravověrného učení při výkladu o církvi, učí podle Wyclifa praedestinati, církví rozumí „sbor všech vyvolených k spasení“ a v oddílu o Těle Božím učí zcela ve smyslu reformním.

Hus projevuje znalost dětské duše, k níž má také vroucí sklon a lásku. Otázky jsou stručné a prosté, k nim byla mu předlohou, jak se zdá, známá *Instructio catechetica*. Druhým Husovým katechismem jest kratší traktát „*Otázky i odpovědi pravého křesťana o božských mocích*“, známější pod jménem „*Jádro učení křesťanského*“. Připojená Husova abeceda nasvědčuje, že „*Jádro*“ nebylo toliko katechismem, ale také čítankou a literární učebnicí vůbec.

„*Jádro*“ bylo základem pro katechismy tábořské a Mikuláše Drážďanského a pro katechismy bratrské, jejichž počátek učinil br. Lukáš „*Otázkami dětinskými*“ (1505).

Bratr Lukáš napsal nejméně čtyři různé katechismy, kromě několikerého zpracování „*Otázek dětinských*“.

Jak husité, tak Bratři přijali nejen ideu, obsah, účel i užití katechismu od katolíků, ale poslání jeho ještě rozšířili tím, že katechismus učinili zároveň učebnicí literní, jak patrně zejména z bratrského „*Slabikáře Českého*“ z roku 1547.

§ 5. Šestnácté století

Martin Luther

Na sklonku středověku začaly se ukazovati známky zanedbávání a podceňování katechese. Aby neštěstí bylo dovršeno, vznikl v křesťanském světě rozkol, který v dějinách označujeme slovem „reformace“. Velký výbuch náboženské revoluce nezůstal bez vlivu na katechesi. Původce reformace *Martin Luther* poznal, že jeho dílo tenkrát se zdaří, zakotví-li v dorůstající generaci. Proto s veškerou váhou své osobnosti pečoval o náboženského vyučování. Roku 1529 vyšly oba katechismy Lutherovy, velký pro faráře a učitele a malý katechismus pro děti. Lutherovi nešlo o nějakou novou soustavu, nýbrž přejal prostě tradiční schema středověké. Jeho Malý katechismus však vyniká po stránce metodické a stylistické, je psán krásnou mluvou, která svou názorností a vroucností, podivuhodnou jasností a plastičností, rytmem a vzorností opravdu uchvacuje, je to krátce umělecké dílo, které zachycuje živý tok lidové řeči. A právě v tom nutno hledati neobyčejný úspěch knihy. Novotou jest Lutherův Malý katechismus i po té stránce, že kniha zavedena úředně pro náboženského vyučování. Katecheta vyučuje ne již libovolně, ale je závislý na knize. Nedostačuje, aby začátečníci se naučili textům nazpaměť, nýbrž musí znáti i konfesijní zdůvodnění, aby „z druhé strany“ nebyli

v omyl uvedení. Po Malém katechismu následuje prohloubení Velkým katechismem.

Katechismy katolické

Na katolické straně zprvu katechismy reformační byly podceňovány a nadále byla vydávána spíše kompendia pro učitele. Výjimku učinili svými katechismy Diettenberger (1534), G. Witzel (1535) a P. Soto (1560). Teprve však jesuité ujali se díla s nevšední odvahou a nadšením.

Svatý Petr Canisius

Bud' sám sv. Ignác nebo na jeho rozkaz kollegium theologů Tovaryšstva Ježíšova rozhodlo se v Římě roku 1554 protestantismu čeliti jak kázáními, tak zejména levnou knížkou, kterou by si mohli opatřit i ty kruhy, které nejsou dostupné kázáním. Tato knížka měla obsahovati malou, stručnou teologii. Úkolem takovou knížku napsati byl pověřen předatavenými a zároveň i na přání císaře Ferdinanda apoštolsky činný misionář, vzdělaný theolog a vroucí ctitel mariánský, sv. Petr Canisius, jenž již r. 1555 podal žádanou stručnou teologii jako učebnici pro vyšší třídy gymnasiální ve své nedostižné „Summa doctrinae christianae. Per quaestiones tradita et in usum christianae pueritiae nunc primum edita.“ (202 listy, malé 8.) Jméno autorovo nebylo uvedeno. „Chtěl jsem — praví Canisius — touto prací ne tak lidem, jako Bohu se zalíbiti.“ Dílo psáno latinsky, protože bylo určeno především studující mládeži. Zlepšené vydání pořídil Canisius r. 1566 a toto nese již jméno autorovo. Petrus Busaeus S. J. vydal k němu r. 1569/70 čtyřsvazkový komentář „Opus catechisticum“. Rozsahem nejmenší, zato však nejrozšířenější Canisiův katechismus byl z r. 1556 a nese název „Summa doctrinae christianae per quaestiones tradita et ad captum rudiorum accommodata. Za nejlepší katechismus Canisiův jest pokládán „Parvus Catechismus catholicorum“ (r. 1559), v jazyce českém vyšel r. 1584 jako „Malej Katechismus aneb Summa Pravé křesťanské katolické všeobecné víry“ (jediný výtisk jest zachován ve strahovské knihovně v Praze).

Krátce před svou smrtí v roce 1596 přiložil naposled ruku k úpravě svého katechismu, „aby se milá mládež tím snáze naučila v něm čísti“.

Canisius zprvu důkladně odmítal název katechismus a přidržoval se katolické tradice pojmenováním „Summa“. Proti zásadě Lutherově: „Víra a svoboda“ staví svůj katolický systém se základní ideou: „Moudrost a spravedlnost.“ *Christiana doctrina circa Sapientiam et Iustitiam versatur*. Canisius jest především theolog, jenž dovede jasně a přesně formulovati základní pravdy náboženské, a to konkrétní řečí, která nepostrádá přitažlivé obraznosti. Otázky, které klade, nemají ráz examinatorní, nýbrž uvádějí v problém, na příklad: „Quid fidei nomine intelligitur? Dei donum et lumen, quo illustratus homo, firmiter assentitur atque adhaeret quae ut credantur, sunt divinitus revelata et ab Ecclesia nobis proposita . . . Fides lumen est animae, ostium vitae, fundamentum salutis aeternae.“

Katechismy Canisiovy mají toto rozdělení:

Cap. I.: De fide et symbolo fidei.

Cap. II.: De spe et oratione Dominica (též Ave Maria).

Cap. III.: De charitate et Decalogo (De praeceptis Ecclesiae).

Cap. IV.: De sacramentis.

Nunc de iustitia christiana:

Cap. V.: De peccatis devitandis (hříchy a jejich druhy).

Cap. VI.: De bonis consecrandis (modlitba, půst, almužna, ctnost, rady, poslední věci).

Základní pravdy, o nichž nebylo pochybováno, projednává Canisius stručně, zato však pravdy, které byly napadány heresí, probírá přesně a důkladně: sedmero svátostí, o církvi, kněžství, o mši svaté, příkázání postní, uctívání svatých, přijímání pod jednou způsobou. Organickou část textu tvoří několik set svědectví spisovatelů a sv. Otců (první vydání cituje 1100 výroků spisovatelů a 400 výroků sv. Otců). Canisius psal latinou patristického rážení. Lev XIII. praví o jeho katechismu: „... densum opus ac pressum, nitore latino excellens, Ecclesiae Patrum stylo non indignum.“

Canisiovým katechismům vytýkají katecheti z praxe, že ustrnuly více na vědecké, theologicko-spekulativní než

praktické formulaci. Až do 18. století přece však převládal Canisiův katechismus. Snad žádné jiné dílo — vyjma bibli — nebylo tolikrát vydáno a do tolika světových jazyků přeloženo jako katechismus Canisiův.

Jiné katechismy katolické

U nás vydal dva české katechismy administrátor pražského arcibiskupství Jindřich Píšek-Scribonius, a to r. 1552 „*Katechismus aneb navedení křesťanské kratičce sepsané k užitku mládeže křesťanské církve*“ a r. 1556 *Katechismus pro dospělé*. Oba tyto katechismy byly však zatlačeny katechismem Canisiovým, jenž k nám uvedl řádové bratry k sv. Klementu na Starém městě pražském.

Katechismus Canisiův přepracoval Jakub de Hayes s titulem „*Catechismus Catholicus*“ (1682). Zkušenosti získané na misiích jej totiž pohnuly, aby „nauku Canisiovu přioděl novým rouchem“. Český překlad pořídil Šimon Hlína S. J. r. 1726 „*Katechismus Katolickéj velebného Pátera Kanýzia...*“ Přetisk původního textu Hlínova katechismu výkladem a poznámkami doprovodil J. Vašica (r. 1931), jenž praví, že překladatel si počínal celkem dovedně, snaže se o vyjádření co možná přesné, a při tom nedávaje se přesprátiš poutati předlohou, kde si duch české řeči žádal ztlumočení volnějšiho. Výrazná a čistá řeč, ač má dobovou patinu, nic nám nepřipadá zastaralé, a právě tato nepovadlá jazyková svěžest dává dílu P. Šimona Hlíny, určenému pro náboženskou výchovu českého lidu, obzvláštní cenu literární.

Zvláštní zmínky zasluhuje zveršovaný katechismus Bed. Bridela T. J. († 1680) „*Křesťanské učení versemi vyložené*“, nejrozsáhlejší to skladba básníková.

Ve Francii veliké oblibě se těšil „*Catechisme et sommaire de la religion chretienne*“ (1563), jesuity Edmonda Augera, zvaného francouzským Canisiem. Tento katechismus byl mnohokrát přetištěn a přeložen do latiny, řečtiny, španělštiny a italštiny.

Katolická církev velice si vážila Canisiovy práce. Canisius, onen „slavný obhájce víry a apoštol“ (slova Pia XI.) , byl prohlášen za svatého a učitelem Církve

jako Doctor catecheticus, přece však jeho katechismus nebyl zaveden úředně pro celou církev. Církev neustále usilovala o vlastní řešení problému katechismového.

Canisius za svého života sám se snažil o úřední zavedení svého katechismu pro celou církev, ale marně. Dověděv se od některého z biskupů v Tridentě shromážděných, že se pomýšlí na nový katechismus, obrátil se listem na kardinála Hosia, aby tridentský koncil — jak píše auctoritas quaedam maior — jeho katechismus schválila jako katolický.

Tridentinum (1545—1563)

Vhodná chvíle nadešla, kdy z malého města, jež svírají hory tyrolské, a které sotva mohlo pojmouti sbor biskupů, z Tridenta, vyšel velmi mocný podnět k pronikavé obnově všeho života náboženského. I výchově mládeže se dostalo nejširší základny v požehnaném díle tridentského sněmu. Mužové jako Karel Borromejský, Filip Neri, Josef Calasanz, Hieronymus Aemiliani, J. J. Olier na jedné straně a jejich duchovní družiny, nové řády a kongregace na straně druhé naplňují katolicism novým nadšením. Blahodárná usnesení sněmu mají především na zřeteli kázání a katechesi.

Teprve z obecného sněmu církevního v Tridentě (1545 až 1563) dostalo se duchovenstvu autoritativní knihy, vynikající po všech stránkách. Převzácným tímto dílem v katechismové literatuře jest t. zv. Římský katechismus.

Římský katechismus

O vzniku tohoto díla se dovídáme z vatikánského schematu Constitutionis de parvo Catechismo:

Pia mater Ecclesia, sponsi sui Salvatoris nostri Jesu Christi monitis atque exemplis edocta, praecipuam semper curam ac sollicitudinem erga pueros impendit ut lacte coelestis doctrinae enutriti, ad omnem pietatis rationem mature informarentur. Hinc sacrosancta Tridentina Synodus nedum Episcopi mandavit, ut pueros fidei rudimenta et oboedientiam erga Deum ac parentes diligenter doceri curarent (Sess. XXIV., cap. IV. de Reform.); sed

illud praeterea sibi faciendum censuit, ut certam aliquam formulam et rationem traderet christiani populi ab ipsis fidei rudimentis instituendi, quam in omnibus Ecclesiis illi sequerentur, quibus legitimi pastoris et doctoris munus esset obeundum. Id vero cum ab ipsa Synodo perfici non potuerit, ex eiusdem voto (Sess. XXV. decret. de Indice librorum, catechismo tec.) Apostolica haec Sedes ad optatum exitum, Catechismo ad parochos in lucem edito, feliciter perduxit.

Podle poznámky ve zprávě o sedění 7. května 1546, usiloval kardinál Hosius o vhodnou učebnou knihu. Ale usnesení se nestalo. Byly tu po ruce práce, které napsali Nausea, Erasmus Rotterdamský, Honnef, Witzel, Dietenberger, Maltiz a Hosius. Když sněm znovu byl zahájen, žádalo Rakousko, Francie a Španělsko na papeži vydání katechismu. Sv. Otec uložil ihned zvláštní komisi, aby katechismus vypracovala. Credo bylo přiděleno Španělům, Pater noster doktorům francouzským. Mendoza praví, že bylo v plánu vydati dva katechismy, větší latinský pro faráře a malý jako výtah z předešlého pro děti, který měl vyjít ve všech řečech. Ač byla dobrá vůle, práce postupovala jen zvolna kupředu. Teprve 26. a 27. října 1563 nastal obrat, když se díla chopili čtyři mužové: Mutius Calinius, arcibiskup jaderský, biskup Foscari z Astuni, biskup Marini z Ugento a Dr Fuentidueña. Koncil byl přerušen a katechismus nebyl ještě hotov, dokončení vzal na sebe papež. Ke čtyřem pracovníkům, z nichž Egidius Foscarari 1564 zemřel, připojil se a záhy se stal duší celé akce dominikán Francisco Foriero. Tito mužové velkou oporu našli v kardinálu sv. Karlu Borromejském. Jeho tajemník Giulio Poggiani celek stylisticky upravil a tak mohl sv. Karel Borr. 13. dubna 1566 napsati, že díky píli a dovednosti Forierově jest hotovo dávno očekávané dílo. Jestliže Pius XI. prohlašuje o tomto díle — in quo nescias utrum magis mirere copiamne sanae doctrinae, an latini sermonis elegantiam (Ep. „Unigenitus Dei Filius“ z 19./III. 1924), nutno dodat, že nemenšího obdivu zasluhuje nábožensko-pedagogická moudrost.

Římský katechismus není školní učebnicí, ani populární knihou náboženskou, ale rukověť pro faráře. O je-

ho ceně pro katechesi napsal pozoruhodná slova kardinál Gasparri: „Catechismus profecto ille maxime est in re catechetica utilitatis; verum, ut ipse eius titulus indicat, pro parochis praecipue est et pro catechistis ad fideles instituendos, et ideo non directe pro simplicibus fidelibus, nec de omnibus catechismi partibus pertractat.“

Plný jeho titul zní: *Catechismus ex decreto Concilii Tridentini ad parochos Pii V. iussu editus* (Romae 1566) a jest jediným úředně vydaným katechismem pro celou církev.

V prvních a nejstarších vydáních je text uveden souvisle, chybí mu rozdělení na určité celky. Tato úprava se nelíbila papeži Piu V. Píše o tom v listě kardinálu Hosiovi: „Illud admonemus, ut librum cures in totidem partes, quot sunt res, quae eius initio explicandae ponuntur, dividendum et unamquamque earum partium eius capitibus apte distinguendum, quod in prima eius editione quorundum incuria parum diligenter factum esse, moleste tulimus.“

Na radu papežovu bylo rozděleno celé dílo podle obsahu na určité ucelené části. Ondřej Fabricius z Lutichu rozdělil katechismus na: úvod, čtyři části, 48 hlav a 984 otázek.

V ú v o d ě se jedná o potřebě pastýřů v církvi, o jejich moci a povinnosti i o předních člancích učení křesťanského.

Část první má 13 kapitol. V úvodní kapitole se mluví o víře a apoštolském vyznání víry. V dalších 12 kapitolách se probírá 12 článků víry.

Část druhá má 8 kapitol. První kapitola jedná o svátostech vůbec, v následujících 7 kapitolách se vykládá sedmero svátostí.

Část třetí se dělí na 10 kapitol. První kapitola promlouvá o Božích přikázáních, v dalších se jedná o jednotlivých přikázáních.

Část čtvrtá v 17 kapitolách jedná o modlitbě (kap. 1.—8.) a o modlitbě Páně (9.—17).

Český překlad vyšel r. 1833 od Josefa H. Windyše, faráře v Nechanicích, a vydán roku 1841 u Jana Pospíšila v Praze; nový překlad od Jana Herčíka byl vydán nákladem Dědictví sv. Prokopa r. 1867 (dnes je již celý

náklad rozebrán, krásným činem by bylo, kdyby nový překlad této vzácné knihy znovu byl vydán).

Catechismus Romanus dal podnět k četným výkladům jeho. Tak Jan de Chapeauville vydal „Elucidatio scholastica catechismi Romani“ (1600, 1063), Jakub Baius „Libri quattuor institutionum religionis ad catechismi Romani methodum“ (1612, 1626), abbé V. Bluteau „Catechisme catholique d'après Thomas d'Aquin, disposé suivant le plan du catéchisme du concile de Trente à l'usage catéchistes, des institutions religieuses et des fideles, avec un choix de nombreux traites historiques“ (1859).

Mnohokrát byl Římský katechismus doporučován papeži i synodami. I naše synody nařizují, aby jej měli nejen faráři, ale i kazatelé. Tak synoda pražská z r. 1605 nařizuje: Tam parochi, quam alii concionatores Catechismum Romanum sacri concilii Tridentini editum, penes se habeant et ad eius praescriptum, quae quilibet aeternam salutem consequi valeat, pro temporis, loci et christianus scire, credere, amplecti et vitare tenetur, ut personarum ratione accurate explicet.“ A na synodě z r. 1863 jmenuje se Římský katechismus na prvním místě z těch knih, jež se duchovenstvu doporučují a podle kterých examinátoři synodální nebo prosynodální ve volbě otázek se řídití mají (Acta et statuta synodi dioecesis Prag. pag. 14).

Katechismus Bellarminův

Římský katechismus přímo k tomu nabádal, aby podle jeho rámcové osnovy skládány byly učebnice pro mládež. Tak v Itálii na rozkaz papeže Klimenta VIII. napsal dva katechismy kardinál Robert Bellarmín: malý pod názvem „*Compendio della Dottrina cristiana breve*“, (1598), a pro katechety pod názvem „*Dichiarazione più copiosa della dottrina cristiana*“ (1598), jichž dosud se v Itálii užívá.

Compendio della dottrina cristiana breve z roku 1598 stručně na 14 stranách probírá učivo v 95 otázkách a odpovědích, a to: o cíli katolického křesťana a o znamení sv. kříže; o Věříím v Boha, Otčenáši, Zdrávasu; o příkázáních Božích a církevních, o evang. radách, svátostech,

o hlavních a božských ctnostech, o darech Ducha Svatého, skutcích milosrdenství, o hříších, o posledních věcech člověka a o sv. růženci. Dichiarazione podává výklad učení křesťanského pro učitele náboženství. Katechismus Bellarminův byl doporučen brevem „Pastoralis“ (r. 1589) papeže Klementa VIII. a konstitucí „Etsi minime“ Benedikta XIV. (r. 1742). Kardinál Gasparri neprávem poznamenává o něm, že katechismus ten „laudibus multis extulerunt Romani Pontifices“. (Proemium Catech. cath., 1930, pag. 8.)

Než přece Bellarminův katechismus nebyl tak rozšířen jako katechismy Canisiovy. Zajímavo jest, co praví o své knížce Dottrina cristiana, že mu dala mnohem více práce než jeho velké dílo „De controversiis fidei“. Canisiovi vydal krásné svědectví: „Kdybych byl tehdy znal malý katechismus našeho důstojného — a to je má zbožná víra — svatého P. Petra Canisia, kdy mi bylo mými představenými uloženo, abych napsal italský katechismus, jistě bych se byl nenamáhal sestaviti nový katechismus, prostě bych byl katechismus P. Canisia přeložil z latiny do italštiny.“

§ 6. Úpadek katechese v době romantismu

Vliv osvícenství na úpravu katechismu

Stalo se obecným zvykem jak u katolíků, tak u protestantů, že vyučováním náboženským se rozumělo předříkávání a odpovídání vět katechismového učiva. Nové myšlenkové proudy, krystalisující v osvícenství obracely se proti náboženskému vyučování. Ideálem osvícenství byla filosofická interkonfesijní učebnice. Ta měla pojmuti jen ty pravdy, které rozumově obstojí, všecko nadpřirozené jako naprosto nepřijatelné mělo se odmítnouti. Autorita katechismu měla spočívat na Písmě svatém, z něhož si však každý po svém mohl vybírat a tak vytvářeti náboženské přesvědčení. Tak se stalo, že i Písmo sv. bylo v područí rozumu. Zejména Starý Zákon prošel ostrou kritikou a nebyl přijat za základ mravní výchovy.

Osvícenství kladlo hlavní váhu na morálku přirozenou. Hlasatelem přirozeného náboženství byl Jean Jacques Rousseau (1712—1778) svým pedagogickým románem „Emilem“, v němž výslovně žádá, aby vychovatel nemluvil dítěti o tom, že Bůh lidem zjevil pravdy náboženské, ale dítě samo ze sebe má přijíti na přirozené náboženství. Morální vývoj dítěte žádá, aby činilo jen to, co samo uzná za dobré a potřebné a tak se vzdělalo k mravnosti svobodným sebeurčením.

Vlna nových myšlenek filosofických a pedagogických zasáhla nejen protestantské theology, ale i katolické kruhy. I když se tu nezašlo tak daleko, že by byla spojitost věrouky s mravoukou nějak dotčena, přece nadpřirozené zjevení bylo silně potlačováno. Věrouka měla býti jen rozumově podávána, a to stručně, aby zbylo více času a místa pro mravouku, která byla ne nepodobná přirozené etice. Nejdříve měl býti v mladém člověku vypěstěn přirozený šlechtitný duch, než se mohl státi uvědomělým křesťanem. Základem křesťansko-mravního vzdělání měl býti příklad Ježíše Krista, nikoli desatero, patero a dobré skutky. Hlavním motivem nemá býti tolik vůle Boží, jako spíše touha býti šťastným a prospěšným člověku.

Tak na čas odstraněn starý tradiční katechismus. Otázky examinační byly nahrazeny *metodou sokratickou*, kterou bylo vše z dětí vyvíjeno a jednostranně rozumově vysvětlováno.

Ve Francii rozšířeny byly katechismy opata Claudia Fleuryho († 1723), slavného kazatele Bossueta († 1704), biskupa Colberta a F. A. Pougeta († 1723).

V těchto dobách nejen že nechybělo katechismů, ale konána zvláštní náboženská cvičení v kostele a tak škola ruku v ruce kráčela s kostelem.

I u nás ve století XVIII. vznikaly katechismy. Kromě různých původních i přeložených katechismů vydal arcibiskup pražský Ferdinand z Khünburku r. 1722 t. zv. „*Katechismus pražský*“, první to církevní autoritou u nás vydaný katechismus. Po předmluvě arcibiskupově, která udává metodický postup při vyučování, následuje trojí katechismus:

a) *větší*, určený pro dospělejší, podává v I. díle křesťanské učení o víře postupem historickým, osnovaným na

základě symbolu; ve II. díle probírá život křesťanský, ve III. díle jedná o posvěcení života;

b) *menší* pro děti, jež nejsou ještě biřmovány, v němž je zkráceně probráno učení křesťanské;

c) *summa správy křesťanské* podává obsah katechismu rozvržený do krátkých statí, které ve farních kostelích každou neděli měly býti po kázání předčítány.

V závěru jsou uvedeny modlitby, které měly býti říkány v kostele společně přede mší svatou.

Katechismu tehdáž učili učitelé. Ti zároveň žactvo připravovali k nedělnímu křesťanskému cvičení, které konal v kostele kněz. Instrukce vpředu katechismu uvedená předepisovala určitá pravidla tohoto katechismového vyučování. Pražský katechismus byl několikrát vydán.

Arcibiskup P ř í c h o v s k ý vydal svůj katechismus r. 1766 pro celou arcidiecési s názvem: „*Katechismus arcibiskupství Pražského*“. Po předmluvě rozvržena učebná látka do pěti dílů: o víře, naději, lásce, svátostech a o církvi svaté.

§ 7. Restaurace katechese v XIX. století

Renaissance katechismu

Na přelomu osmnáctého a devatenáctého století nastává obrat. Přichází doba, kdy mystika znovu se probouzí k životu. Doba tato v dějinách filosofie a literatury dostává jméno „*romantika*“. Katolická církev těšila se veliké úctě jako mocná ochránitelka věčných hodnot duchovních, která dědictví minulosti věrně uchovala.

Nastává i v křesťanské výchově a vyučování náboženském — návrat ke Canisiovi a Římskému katechismu. Tak na přelomu století mění se i katechismus.

Ztrácí svůj abstraktně vědecký charakter a stává se nábožensko-vzdělávací knihou. Z nejznámějších katechismů tohoto druhu jest katechismus O v e r b e r g ů v (1804). Učivo náboženské podává ve čtyřech částech, a to: první jedná o tom, kdo a jaký jest ten, jenž mi život dal? (o bytosti a vlastnostech Božích); druhá: k čemu dal mi Bůh život? (o cíli člověka); třetí: co učinil Bůh, co činí a

ještě učíní, aby mi dopomohl k životu věčnému? (o stvoření, vykoupení a posvěcení člověka a o církvi svaté, na konec připojeno 12 článků víry); čtvrtá: co musím sám činiti, abych došel života věčného (o povinnostech, desateru božích a pateru církevních příkázání o modlitbě a o svátostech). Bürgel praví o něm, že jest více katechismem zbožnosti než katechismem náboženství. Overberg ještě jako osvícenství nepokládá katechismus za knihu memorační, ale za čítanku. Podobně i G a l u r a. Proti abstraktnímu podání z doby dřívější chce katechismu dáti vroucnější a příjemnější charakter. Proto uvádí katolické pravdy jen slovy Písma svatého. Galura vrací se k prvotním katechismům a pamětní učivo shrnuje do několika vět. Katechismus takto dělí:

Co učinil Bůh, aby nás přivedl do nebe?

Co musíme činiti, abychom do nebe přijati byli?

Jaké prostředky máme od Boha, abychom mohli do nebe přijíti?

Nezáleží tolik na věděni jako na činu; čin jest první a poslední, čin jest hlavní věcí. Galura navazuje na Canisia, ale katechismus jeho se nese duchem pragmatickým.

Méně šťastným však byl „Katechismus der christlichen Religion“ (1842) jinak výtečného autora „Katechetiky“ (1831) prof. J o h. B. H i r s c h e r a.

Nejcennějším příspěvkem k vývoji katechismu jest katechismus od J. W e b e r a, ředitele lycea v Dilingách. Knížka má za základ na všech stupních biblické dějiny. Předesebraná biblická část se neopírá o intelektuální vědění, ale o citovou stránku pedagogickou. Zároveň biblický materiál je věcným základem pro učení. Stavba katechismu se opírá o Canisiovu Summu doctrinae. Otázky jsou omezeny. Weber vychází ze zásady, že pouhé vědění nic nepomáhá, ale vědění a konání přináší život a čin.

Nejrozhodněji zúčtoval s racionalismem arcibiskup salcpurkský A u g u s t i n G r u b e r († 1835).

Byla to opravdová renaissance katolického bohosloví ve všech odvětvích. Sailer, Jais, Hirscher, Gruber, Schmied, Staudenmaier, Möhler, Amberger, Dursch — jsou jména vzácných pracovníků, kteří co nejrozhodněji vystoupili proti intelektualismu a sokratické metodě.

Poněvadž však nikdo nesložil katechismus, který by byl zcela bez vady, byly skládány a zaváděny opět nové a nové katechismy a tak dospělo se k tomu, že v některých zemích skoro každá diecése měla svůj katechismus. Již papež Benedikt XIV. toužil po jednotě, ale teprve Vatikánský sněm r. 1870 počal se zabývati otázkou jednotného katechismu pro celou církev. Papež Pius IX. v návrhu *De confectione et usu unius parvi Catechismi pro universa Ecclesia* podal schema, o němž bylo sice velmi dlouho jednáno, ale nedospělo se k usnesení, poněvadž sněm byl odročen. Z řečníků vyskytli se mnozí proti jednotnému katechismu pro celou církev, ač jednotný katechismus pro provincie a země byl schvalován.

Jisto je, že katechismus, má-li býti učebnou knihou katolické církve, musí obsahovati její učení, ale různost metody a formy jest prospěšná. Všim právem uváděl mohučský biskup Ketteler, že zavedením společného katechismu byl by znemožněn všechen pokrok v katechetické literatuře. Stanovisko Kettelerovo z r. 1870 tím více je odůvodněno v přítomné době, aniž by bylo třeba širě se o tom zmiňovati. Ovšem vypracovati dobrý katechismus, jak sám tento slavný biskup uvedl, je těžší než napsati *Summu theologie*.

Náboženství hmoty a síly

Racionalismus přelétl jako víchř přes katolický svět. Zdálo se, že bouře zažehnána návratem k pravé víře. Ale již za romantismu byly patrný náznaky oživení nepřátelského smýšlení proti zjevenému náboženství. Rozvojem přírodních věd byla nevěra zvláště posílena. Materialistický ateismus pozvedl svoji hlavu. Od té doby vyvíjel se novodobý materialismus a mechanistický světový názor, jak ho představovali Büchner a Moleschott. Haeckel, Bölsche, Ostwald, stoupenci monismu, jsou původci nového náboženství, náboženství hmoty a síly.

Deharbův katechismus

Proti nebezpečnosti moderní nevěry uznáno potřebným školení náboženského myšlení. Důkladné vzdělání rozumové mělo zabraňovati bloudění duchů novodobými

omyly a pravdu náboženství osvětlovati. V roce 1847 vyšel návrh katechismu pod titulem „Lehrbegriff“. Němečtí biskupové na poradě r. 1848 ve Würzburgu konané hledali návrh vhodným jako katechismus pro mládež a lid. Autorem návrhu byl P. J. De h a r b e T. J. (1800 až 1871.) Předlohou Deharbeova katechismu byl mohučský katechismus z r. 1760. Mohučský katechismus pak v podstatě přejal přepracovaný Canisiův katechismus erfurtský z r. 1714. Tak vlastně obnovena byla tradice Canisiova katechismu. Dodnes téměř celý katolický svět ovládá katechismus Deharbeův.

P. Deharbe postavil proti moderním bludům apologetiku. Církevní dějiny pokládá za působivou zbraň. Náboženské pravdy nemají býti předkládány mládeži jen pozitivně, ale musí býti důkazy zajištěny, aby hluboce zapustily v duši. Scholastická filosofie a theologie má poskytnouti prostředky. Logický závěr musí zajistiti učivo. Vědeckou definicí se má docílit jasnosti představ. Hlavním úkolem katechismu musí býti zřetelné představy a jasné pojmy. Katechismus jest učebnicí. Deharbe dochází k roztrojení své látky: 1. víra, 2. příkázání, 3. prostředky milosti. Toto rozdělení není zcela nové. Deharbeův katechismus není systematickým katechismem v starém smyslu, ale schematickým. Toto schema mají vyplniti formy Canisiovy. Ale Deharbe nejde k původním, ale, jak již podotknuto, od „Summa Doctrinae christianae“ se uchylujícím, totiž ke katechismu z r. 1714, respektive 1760, který má sice pořad Canisiův, ale nemá Canisiova textu. Celek snaží se podati v krásné mluvě a logické formě.

Katechismus stává se autoritativním základem pro náboženské vzdělání. Katecheta musí vycházeti z textu katechismu. Předloží věty katechismu a je vyloží. Katechismus mu předpisuje učebný postup. Učebná forma: analytický výklad textu.

Deharbe nedbá metodických pokynů, zavrhuje vše, co psychologicky dobrého bylo a přidržuje se jen vědecko-objektivního podání, nezná aktivity dítěte, dětsky přiměřených výrazů, zkrátka je to populárně vědecká theologie. Mluva je abstraktní, ke konci partie je naučení. Mnoho ukládá paměti.

Otázka u Deharba má docela jinou funkci než v dřívějších katechismech. Není proto, aby vyvozovala učení a povzbuzovala k samostatnosti dítěte. Účelem jejím jest rozložití látky v malé částky a ty pak logicky spojovati.

Deharbe vydal 1857—1861 obšírnější výklad katechismu (7. vyd. 1914), později z toho díla učinil stručnější výtah (7. vydání 1913).

Co o Deharbových katechismech soudili současníci? Jeho katechismy měly stejný úspěch jako dílo sv. Canisia. Chválilo se správně a čistě podané církevní učení, jeho úplnost.

Které výtky činila kritika?

Jedni vytýkali soustavě Deharbově velmi ostře, že se odchyluje od katechismu římského, jiní zas nebyli spokojeni s uspořádáním jednotlivých částí. Též suché podání se mnohým nelíbilo. P. Jak. Linden T. J., který později katechismus Deharbův přepracoval, není spokojen s volbou látky a zvláště tím, že příliš mnoho ukládá memorování a celek, že je abstraktní.

Nedostatek spatřován také v tom, že modlitba Páně posunuta na konec. Otčenáš a symbolum jsou konstitutivní prvky, Otčenáš v době katechumenátu nebyl jen modlitební formulí, ale regula vitae pro křesťana.

Logiku a apologetiku Deharbeova katechismu vyžádala si doba. Ač Deharbeův katechismus nabyl tak značného rozšíření, přece nebyl brán k němu zřetel, když na koncilu vatikánském se jednalo o jednotný katechismus. Nespokojenost s Deharbovým katechismem rostla víc a více. Ani Lindenovo přepracování (r. 1900) jej nezachránilo.

Nový pokus o jednotný katechismus

Znovu problém katechismu řeší P. M ö n n i c h s T. J. podle těchto episkopátem mu daných směrnic:

a) Cíl reformy jest pokud možno dobrý katechismus — nikoliv snad za všech okolností jednotný katechismus. Ovšem jest si přát, aby takový dobrý katechismus byl ve všech diecésích přijat a tím byla zavedena jednotka.

b) Katechismus má býti jen školní učebnicí — nikoli lidovou knihou — a pátým rokem školním zaváděn.

c) Didaktická forma otázky a odpovědi budiž podržena.

d) Pamětní učivo jest omeziti jen asi na 300 otázek.

e) Druhý díl měl by vyniknouti více pozitivně jako učení o ctnosti a povinnostech. (Sedmero hlavních hříchů, devatero cizích hříchů a podobné seznamy hříchů nechť zmizí; o sedmeru hlavních hříších jest možno se zmíniti jako o zlých sklonech u hříchu dědičného.)

f) Slovo „Naučení“ je třeba odmítnouti; na místě toho budiž uveden text Písma sv., písně a p.

g) Základem reformy budiž volen text Lindenův z roku 1913.

V roce 1924 vydal Mönnichs nejprve svůj návrh a rok nato vyšel již jeho *Katolický katechismus*. Podle těchto směrnic učební látka v jeho katechismu byla omezena na 300 otázek a odpovědí, má jen 286 vět tučně tištěných, ale kromě těch má 175 vět pamětného učiva a petitovým tiskem 250 vysvětlivek.

Katechismy v zemích českých a rakouských

U nás napsal kanovník J a n B e r n a r d „*Katechismus pro české hlavní školy*“ na podkladě katechismu Canisiova a se zřetelem k Římskému katechismu.

Tento katechismus byl po menší úpravě provedený Bradáčem a Schwarzem, dlouho užíván v arcidiecési pražské, proto se mu též dostalo názvu „*Katechismus pražský*“. Bernardův pražský katechismus je dílo v mnohém ohledu velmi dobré, právě tak jako velmi praktická je kniha B r y n y c h o v a „*Oltář*“ (z r. 1896). O nový katechismus se pokusil též prof. A. S k o č d o p o l e (r. 1872). Na Moravě zůstalo při starých katechismech, které byly rozmnoženy katechismem J a n a D o l e ž e l a (r. 1876).

Tyto katechismy ustoupily novému katechismu, schválenému na valné schůzi biskupů rakouských 9./IV. 1894. Tento katechismus má pět částí: první jedná o víře a apoštolském vyznání víry; druhá o naději a modlitbě; třetí o lásce a přikázáních; čtvrtá o milosti a svátostech; pátá o křesťanské spravedlnosti a čtyřech posledních věcech člověka.

Historie se však opakovala — jako proti Deharbově katechismu, tak proti t. zv. rakouskému katechismu ostré stanovisko zaujali katecheté z praxe, dovozující, že mů-

že býti vodítkem pro postup vyučování katechetovi, ale ne knihou učebnou pro školní děti.

Jednu věc dobrou to přece však mělo: tento katechismus se stal znenáhla jednotným katechismem v zemích rakouských a českých.

§ 8. Nové pojetí katechese

Psychologická metoda katechese a princip činné školy ve vyučování náboženském

Koncem 19. století nastává mezi katechety čilejší ruch, který se jevil v odklonu od dosavadní metody katechese, to jest deduktivní metody a analyzy textu. Katecheté hájili metodu syntetickou neboli psychologickou (J. Stieglitz, A. Weber). Psychologická metoda dále se rozvíjela na základě principu činné školy, žádající aktivity žákovy (H. Schüssler). Katecheté dožadují se pro nižší stupeň vedoucího postavení biblických dějin. Z biblické látky měly samy sebou plynouti věroučné pravdy. K tomu byli vedeni dvěma důvody: v zájmu solidního věcného vědění a za druhé aktivitou žákovou. Žák neměl jen odříkávati věty. Proto byl takový odpor proti postupu analytickému a akroamatickému. Katechismus neměl býti východiskem, ale závěrem vzdělávacího procesu. Nevyhovovalo jim tudíž roztrhávání katechismové látky manýrou tázací v malé kousky a žádali předvedení katechismu v souvislých celcích.

Nábožensko-pedagogické reformní hnutí je toho názoru, že katechismus není lidovou knihou pro všechny stupně věku a vzdělání. Má býti školní knihou pro děti a mládež. Katechismus má býti uspořádán podle stupňů duševního vývoje dětí a zároveň má býti knihou vzdělávací. Katechismus má býti psán řečí dětskou a ne řečí učených theologů, bez definicí a abstraktních termínů.

O takový katechismus se pokusil Stieglitz a zejména W. Pichler (1928).

Ohlas reformního hnutí u nás

Spolek katechetů českých vypracoval „*Katechismus náboženství katolického pro školy obecné*“ (1913). Podle

návrhu skupiny katechetů ostravských sestavil katecheta Antonín Zamažal „*Stručný katechismus*“ spíše jako příručku pro katechety.

Pro nižší stupeň obecné školy zdařilou náboženskou učebnicí vydali katecheté Bláha, Jedlička a Volf (1916).

Úspěšnou činnost rozvinul prof. Dr Václav Kubíček, jenž zpracoval nejdůležitější učebnice katolického náboženství pro školy národní. Roku 1917 vyšla po prvé jeho *Katolická prvouka* a od té doby se dočkala četných vydání. Bylo třeba také přepracovati katechismus, i této práce se ujal Kubíček. Dříve než vydal katechismus, napsal pro třídy vyšší r. 1919 „*Svaté učení*“. Novou učebnicí na výši doby stojící jsou jeho „*Biblické dějiny*“ (1925). Vybrané učivo středního katechismu s poznámkami pro katechesi (1928) je předzvěstí jeho „*Katechismu katolického náboženství*“, který vyšel r. 1929. K novému katechismu vypracoval pečlivý rozvrh osnov.

Nový katechismus má tři hlavní části ve 115 člancích: Věř pravdy Boží. — Hleď si milosti Boží. — Plň zákon Boží.

Do první části je organicky včleněno učení o úctě svatých a o posledních věcech člověka; do druhé je vhodně zařaděna modlitba a ve třetí jest uvedeno vše, co nutno vědět o dobrých skutcích, ctnostech, dokonalosti a o hříchu zcela ve smyslu zásady činné školy, která mění dřívější alternativu tak, že zdůrazňuje *fac bonum*, dobro, ctnost, a potom teprve se zabývá zlem, hříchem.

Pamětní učivo vymezeno 237 větami. Vhodné katechesy podle tohoto katechismu vypracoval Dr Josef Životek: „Věř svaté pravdy“, „Hleď si milosti Boží“ a „Plň zákon Boží“.

O nové učebnice náboženské se též pokusil Dr Josef Hronek. Na novém katechismu pracuje Dr Fr. Tomášek.

Eucharistická metoda náboženského vyučování

Výsledkem reformního hnutí bylo uplatnění psychologické metody náboženského vyučování (viz str. 70), a principu činné školy ve vyučování náboženském. Ale záhy začíná se ujímati v katechesi velmi účinný prostře-

dek. Dne 20. prosince 1905 vydal sv. Otec Pius X. skrze posvátnou Kongregaci koncilu dekret *Sacra Tridentina Synodus*, jímž vyložil pravou církevní nauku o častém, i každodenním sv. přijímání a všechny věřící k němu snažně zve. Roku 1906 prohlásila pcev. Kongregace koncilu výslovně, že ten dekret se vztahuje i na děti hned od prvního sv. přijímání. Na otázku po věku prvního sv. přijímání odpověděl papež Pius X. dekretem posvátné Kongregace pro svátosti *Quam singulari* ze dne 8. srpna 1910. Tyto dva dekrety velkého papeže jsou základem nové, eucharistické metody vyučování a výchovy náboženské.

Tak jako v Belgii Dr E d. P o p p e (1890—1924), kněz v pověsti svatosti zemřelý, organicky včlenil papežské dekrety o časném a častém sv. přijímání se všemi ostatními nadpřirozenými prostředky do veškerého organismu výchovného, též u nás se ujala metoda eucharistická zásluhou K. Jeřábka a Dr Frant. Tomáška, nadaného a novými směry ovlivněného nástupce Kubíčkova v Olomouci, jenž uplatňuje eucharistickou metodu svou prací „*Eucharistická výchova náboženského vyučování*“ (1937).

Katechismus Pia X.

Již na sněmu tridentském bylo uvažováno o vydání věroučné knížky pro katolické laiky, které se mělo užívat ve všech školách. Ale tento plán se neuskutečnil. V klidu ležel 300 let. Až na sněmu vatikánském opět vysloveno přání, aby jednotný katechismus byl uskutečněn. Malý katechismus Bellarminův byl vzat za předlohu. Ale náhlé ukončení sněmu zabránilo provedení.

Veliký papež Pius X. pojal úmysl uskutečniti nejdřív jednotný italský katechismus. Ale katechismus, který byl v roce 1905 dokončen, nebyl příznivě přijat. Již r. 1912 potřeboval doplnění. Téhož roku byl vypracován nový návrh jako „*Catechismo della Dottrina cristiana pubblicato per ordine di Sua Santità Papa Pio X.*“ Má tři hlavní části jako katechismus Deharbeův. Od něho se liší tím, že jest učebnicí a zároveň modlitební knihou.

Obsah a rozdělení:

1. List papeže Pia X. kardinálu Petru Respighimu, jeho generálnímu vikáři.

2. Odpustky udělené od papežů.

3. První modlitby a formule.

4. První poznatky z křesťanské víry.

Část první: „Credo“ — „Věřím“ anebo základní pravdy víry. VIII hlav.

Část druhá: Hlava I. Příkázání Boží. - Hlava II. Příkázání církevní. - Hlava III. O ctnostech, anebo mravouka křesťanská. — Celkem III hlavy.

Část třetí: Prostředky milosti. I. díl. Svátosti anebo prostředky působivé. VIII hlav. - II. díl. Modlitba anebo výprosný prostředek. Modlitby: denní k Bohu, denní k Panně Marii, ke mši svaté, ke svátostem: pokání a Eucharistii.

Přidavky: I. Krátký nástin dějin zjevení Božího. — II. Krátký nástin křesťanských svátků: Církevní rok. — III. Výzva ke křesťanským rodičům a vychovatelům.

V předmluvě — v listu ke kardinálu Petru Respighimu — Pius X. naznačuje, že vydává tento katechismus pro Řím a celou římskou provincii. Jako bývalý duchovní správce poznával stále víc a více, že zvláště mládeži jest třeba věnovati co nejvíce péče ve výchově náboženské, že jest třeba dětem co největší jasnosti ve věcech katolické víry. Tím spíše, že až odrostou, nebudou moci si stále obnovovati své náboženské znalosti. Pius X. je si dobře vědom, jakých škod a přehmatů se mládež dopouští právě z neznalosti učení Církve.

Papež ví, že mnozí z biskupů se starají o to, aby vyučování katolickému náboženství se dělo co nejdokonalěji. Jeho katechismus má ukázati, jak on po zralé úvaze na tento problém pohlíží.

Prosbou k Bohu a Apoštolským požehnáním všem spolupracovníkům na tomto díle, končí svůj list.

Za předmluvou udány odpustky spojené se studiem křesťanského učení: pro rodiče, pro učitele, pro všechny věřící.

Catechismus catholicus

Papež B e n e d i k t XV. zřídil komisi pro vypracování jednotného katechismu a postavil ji v čelo kardinála G a s p a r r i h o.

Pius XI. zřídil motu proprio „*Orbem catholicum*“ ze dne 29. června 1923, zvláštní „*Officium Catechisticum*“, kterému uložil, aby řídil veškerou katechetickou práci — quod universam in Ecclesia actionem catechisticam moderaretur ac proveheret. Biskupové podávají to-muto Officiu každého třetího roku zprávu o stavu náboženského vyučování ve své diecési. Zároveň se zřízením Officia byly zaslány jednotlivým biskupům návrhy jednotného katechismu, aby se o nich vyjádřili.

Výsledkem těchto snah a za účasti komise katechismové, Officia, konsultorů kongregace Koncilu, profesorů římských vysokých škol a j., byl *Catechismus Catholicus cura et studio Petri Cardinalis Gasparri concinnatus* (1930). Dílo před vytištěním bylo předloženo kardinálům a katolickým universitním profesorům a kongregací Koncilu přezkoušeno. Zprvu *Catechismus catholicus* nebyl předepsán k zavedení v celé církvi, avšak jeho připsuštění pro celou církev bylo autorisováno.

Veden ideou Římského katechismu učný kardinál Petr Gasparri — ideo nempe ut quemadmodum unus est Dominus, una fides, ita etiam una sit tradendae fidei, ad omniaque pietatis officia populum christianum erudiendi communis regula atque praescriptio, napsal „*Catechismus catholicus*“. Za předlohu svého katechismu užil Gasparri těchto katechismů:

- a) ad parochos,
- b) kardinála Bellarmina a
- c) katechismu Pia X. (Při tom však učený autor podotýká „nullus catechismorum, quos memoravimus, neglectus fuit; imo ex eis quidquid visum sit opportunum, in ipsos conversum est.“)

Catechismus catholicus se podstatně liší od dnešních i dřívějších katechismů celkovým svým pojetím; není pouze jeden, nýbrž jsou to vlastně tři katechismy:

- a) *Catechismus pro puerulis* ad sanctam communionem primum admittendis ad normam decreti „*Quam singulari*“ Pii Papae X. (strana 27—34). Gasparri použil práce Dom. Jorio a kardinála Gennariho „*Sulla età della prima Comunione dei fanciulli*“;

b) *Catechismus pro pueris*, qui in catechismi studium incubunt (strana 35—85);

c) *Catechismus pro adultis hominibus*, qui pleniorē doctrinae catholicae cognitionem habere exoptant (str. 87—264).

Catechismus pro pueris má deset kapitol:

- I. De signo Sanctae Crucis,
- II. De Symbolo Apostolorum,
- III. De Decalogo,
- IV. De praeceptis Ecclesiae,
- V. De gratia,
- VI. De oratione,
- VII. De sacramentis,
- VIII. De virtutibus,
- IX. De peccatis actualibus seu personalibus,
- X. De novissimis.

Catechismus pro adultis má ještě tyto kapitoly: De divina revelatione (jako kap. II.) a De consiliis evangelicis (jako kapitola VI.).

V čelo předeslána Praecipua omnibus scitu necessaria vel valde utilia. O těchto Gasparri praví: „Catechista curet, ut alumni haec omnia memoriae mandent“. V dodatcích je uveřejněno vatikánské schema konstituce o malém katechismu, dekret o věku, ve kterém mají dítky přistupovati k prvnímu svatému přijímání, o těch, kteří jsou v nebezpečí smrti, dekret o odpustcích udělených učitelům a žákům při vyučování náboženském a přehled dějin zjevení Božího. Značnou část knihy zabírají Testimonia — doklady oekumen. sněmů, sv. Otců a kongregací (str. 301—472) a knihu uzavírají nonnulae quaestiones disputatae (str. 475—486). Učený autor o této části dodatkové praví: Quoniam autem non eo tantum spectat institutio catechetica, ut illustrentur hominum mentes, sed etiam et in primis ut impellantur voluntates ad vitam et mores christianae doctrinae praeceptis conformandos, suo quidem officio deesset catechista, qui vel doctrinam ipsam pro discipulorum captu non explicaret, vel eos ad bene vivendum opportune non hortaretur. Quarum qui-

dem explicationum hortationumque specimina identidem in ima pagina inveniet, sibi fusius evolvenda, si velit, quibus alia quoque non difficulter ipse adiunget.

Z celé struktury měl na mysli stručný a populární svod katolické theologie. Jako základní princip pro sestavení katechismu si stanovil jen tolik učebné látky, kolik třeba znáti pro život křesťanský. Právem uvádí, že dnes je třeba jen takového katechismu, „quo pueris id tantum impetiat doctrinae christianae, quod satis sit ad christianam eorum vitam ordinandam“.

Catechismus catholicus značí ve vývoji katechismu veliký obrat. Není sice úplným rozřešením problému, ale ze všech katechismů se mu nejvíce blíží. Gasparri si přeje, aby se učilo katechismu *gradatim ratione habitae aetatis et capacitatis puerorum*. I v tom je znatelný krok kupředu. Škoda však, že není uvedeno, kterak si učený autor tyto stupně vyučování představoval. A tak nejen tu, ale i na jiných místech Gasparriho katechismu setkáme se s potřebou bližšího metodického objasnění.

Pravým požehnáním jest catechismus catholicus tím, že s nejvyššího místa bylo učiněno již jednou konec přetěžování dětí mechanickým memorováním katechismu. Gasparri uvádí: „Neque necesse est, ut verba quibus quaestionibus respondentur, memoria teneantur, dummodo *sensus eorundem verborum percipiatur*.“ (Cat. cath. p. 11.) Pro žáky na vyšším stupni jest nutná „*perfecta cognitio doctrinae christianae*“, při tom však uvádí „*pro modo suae intelligentiae*“, ovšem „*puer postea debebit integrum catechismum addiscere*“ (tím nemíní doslovné odříkávání!).

Gasparri nepředpisuje metodu vyučovací, toliko doporučuje: „catechista viva voce fusiores addet dogmatum explicationes vel narrationes ex historia sacra depromptas.“

Katechismus Gasparriho ode všech katechismů se liší také tím, že jest jen předlohou křesťanského učení. Důkazů neuvádí, jest normou učebnou, nikoli formou učebnou. Tím dává katechetovi velmi mnoho svobody, čímž i po této stránce jest neobyčejným pokrokem.

Okolnost, že Gasparri dovolil jednotlivým biskupům, že mohou pro své diecése se zřetelem k zvláštním potřebám náboženským připojiti ke katechismu vhodné in-

strukce, stal se tak Gasparriho katechismus i po této stránce katolickým — to jest pro celý svět rámcovým katechismem pro jednotné náboženské vzdělání dětí.

Snahy o povznesení katechese v době nejnovější

Myšlenka katechismu je v podstatě dobrá, ale katechismu se nepoužívalo vždy správně. Na tento nedostatek poukázal Pius X. v encyklice „*Acerbo nimis*“ (z 5. dubna 1905), v níž stanovil směrnice pro náboženskou výuku a výchovu, ohlašující návrat k starokřesťanské metodě biblické a liturgické, jež tak souhlasně se zračí též v duchovním životě posledních desítiletí, to jest ve vědomém a integrálním návratu k liturgii katolické církve. Pius XI. encyklikou „*Divini illius Magistri*“ (31. prosince 1929) a dekretem „*Provido sane consilio*“ (12. ledna 1935) následuje svého svatého předchůdce vyzdvihl podstatu, důležitost a výbornost křesťanské výchovy a znovu připoměl dosavadní směrnice o náboženském vyučování a výchově a vytyčil úkoly nové. Hlasu sv. Otce radostně uposlechli všichni pracovníci na roli školské, sdružují se kolem důležitých středisk pracovních, z nichž největší jsou dvě centra, a to Centre Documentaire Catéchétique v Lovani (tam vydáno *Où en est l'enseignement religieux? Livres et méthodes de divers pays*. Editions Casterman Paris-Tournai 1937. Rok předtím vyšlo totéž v Turnhout *Inleiding tot de catechetische literatuur*) a Ústřední knihovna katechetických a nábožensko-výchovných příruček a pomůcek, založená r. 1936 v New Yorku ze světové katechetické výstavy po katechetickém kongresu téhož roku tamže konaném.

Tutéž myšlenku na zřeteli měli Msgr. W. Pichler a P. Dr. Joh. Thaurén SVD, kteří za spolupráce preláta Dr. Leop. Krebse, profesora katechetiky vídeňské university, ji uskutečnili v r. 1938 publikací *Der elementare katholische Religionsunterricht in den Ländern Europas in monographischen Darstellungen*. První díl informuje o katechetické práci v zemích německých, Švýcarsku, Holandsku, Anglii a Walesu; druhý díl, který měl obsahovat zprávy o činnosti katechetické v ostatních zemích evropských, již nevyšel pro nastalé poměry válečné.

OSOBNOST KATECHETOVA

§ 1. Důležitost osobnosti katechetovy

Centrální problém náboženského vyučování spočívá v osobnosti katechetově. Vhodnou osobnost katechetovu vytvářejí určité předpoklady, a to: 1. po stránce náboženské, 2. intelektuální a 3. církevně-právní.

§ 2. Předpoklady po stránce náboženské

Moc silné, svérázné bytosti katechetovy spočívá právě v jeho náboženské osobnosti, v tom, že jest pevně věřící a upřímně zbožný a pro své poslání přináší si s sebou radost, zálibu a lásku. Podstata křesťanské výchovy jest ve vedení mládeže ke Kristu, proto musí býti katecheta sám ve své osobě homo religiosus, jen tak bude bezpečným vůdcem ke Kristu. Kromě toho musí se vyznačovati láskou k církvi, býti upřímně církevně smýšlející. Oddanost k Bohu a církevní smýšlení musí prozařovat veškerým jeho děním vychovatelským a vyučovatelským, v tom je právě ona „virtus magna“, s jakou se získávají děti pro Krista. Kde není náboženské osobnosti, zůstává mechanismus, třeba skvělý, přece jen mrtvý.

Katecheta buď příkladem v slovu, v obcování, ve víře a v čistotě. „Kdokoli nedoporučuje příkladem svého vlastního života té pravdy, kterou káže, ten jistě, co na jedné straně staví, na druhé přezalostně bourá.“ (Encyklika Pia XI. „Ad catholici Sacerdotii.“)

Autorita katechetova tkví v hodnotě jeho mravní povahy. Katecheta učí mravnosti, chce, aby žáci se řídili jeho příkladem. Ústy nabádá a životem nikoli? Jak může při těžkém povolání svém očekávati od Boha pomoci a požehnání? Běda přistihnou-li ho žáci, že jinak mluví a jinak jedná! Vliv katechetův není jen didaktický, ale i mravní, proto katecheta musí býti především sám pevného mravního charakteru. Mravní charakter zahrnuje v sobě sebeovládání, rozvahu a důslednost v jednání.

Katecheta má mítí l á s k u k d ě t ě m, nikoli však jen přirozenou, ale nadpřirozeně motivovanou k nesmrtelným duším svých svěřenců v duchu božského Přitele dítek. Láska k dětem, pedagogický eros, je základem vzájemného porozumění a nezbytným předpokladem každé účinné práce výchovné. „Nedostává-li se lásky, co prospěje vyučování, když děti nebudou rády poslouchati ani věřiti tomu, co se jim řekne, ani zachovávatí to, co se jim uloží?“ (Gerson „De parvulis ad Christum trahendis.“) Není to snadné, ale není také nemožné katechetovi, jenž v sobě přemůže egoismus a zapálí srdce své bezvýhradnou láskou.

„Láska je shovívavá, dobrotivá . . . neroztrpčuje se . . .“ (1. Kor. 13, 1.—7.), proto podle těchto slov sv. Pavla katecheta k dětem je trpělivý, mírný, vědom si při tom, že jedná s dětmi, ne s osobami dospělými. Mladá duše je citlivější než mimosa. Jediné mrzoutské přijetí dostačuje k tomu, aby nikdy už nás neobtěžovala svou důvěrou! Proto mějme nekonečnou trpělivost s pomalými kroky dětí, projevujme nadšení, zájem a spokojenost s jejich úspěchy.

Láska však nesmí přecházeti v slabost a škodlivou shovívavost. S laskavostí spojena buď o t c o v s k á p ř í s n o s t, sic by se děti záhy domnívaly, že se jim vše promine. Autorita katechetova musí býti založena na důvěře, ne na strachu a bázni! Nikoli odstup katechety od žáků, ale co nejtěsnější sblížení.

V hodině náboženské musí býti řádná kázeň. Katecheta, má-li ukázněvat, musí býti především sám u k á z n ě n ý, nesmí se dávat ovládat rozmary, musí býti klidný a vyrovnaný. Žertuje-li hned s počátku, aby v náboženské hodině vzbudil veselost, bude potom pozdě na přísnost a případné jeho výbuchy hněvu a nespokojenosti nad porušenou kázní budou mítí opačný účinek. Z jednání katechetova musí vyzařovat klidná přísnost, podložená zápallem pro náboženské poslání a z pravé lásky k mládeži.

Mládež očekává od svého katechety p ř e s n o s t, d ů s l e d n o s t a s p r a v e d l n o s t. Katecheta, jemž škola se stala místem skutečně ideální práce, je v plnění povinností s v ě d o m í t ý, vyučovacích hodin nevynechá-

vá a pilně užívá času. Do školy přichází včas, aspoň čtvrt hodiny před vyučováním, aby mohl konati povinný dozor nad žactvem, případně si připravil učebné pomůcky. Stane-li se, že z vážné příčiny (onemocnění, úřední zaneprázdnění) nemůže přijíti do školy, uvědomí o tom včas správce školy.

§ 3. Předpoklady po stránce intelektuální

Nikdo nedá, čeho sám nemá! „Zdaliž může slepý slepého vésti. Nepadnou-li oba do jámy?“ (Luk. 6, 39.) Proto katecheta musí si osvojiti bohaté vědění náboženské, je pak udržeti a rozinnožovati. Ten, kdo má vědomosti stavu a povolání svému potřebné, je si vědom cíle, za kterým jde. Katecheta musí býti ve svém vzdělání všeobecném, bohovědném a školsky odborném na výši doby. Čeho nezískal odborným školením, musí dohoniti sebevzděláním. Žáci záhy postihnou, zda vědomosti katechetovy jsou jeho trvalým vlastnictvím, či byly narychlo získány — pět minut před hodinou. Sv. Augustin prozrazuje na své učitele, že jako hošík brzy poznal jejich prázdnotu. „Hlavním pramenem všech nedostatků v náboženském vzdělání mládeže jest právě chudý obsah theologicko-asketický v osobě katechetově. Veškeré dějiny katechese i katechetiky tento úsudek potvrzují.“ (Gatterer.)

K nutným vědomostem katechetovým patří též znalost učebných metod, forem, principů a zásad, jak vyučovat. V žádném jiném oboru lidských činností není teorie v tak úzkém vztahu s praxí jako v katechesi. Katechetická prakse vyrostla a vyrůstá dosud z praktických potřeb života a z praktických postřehů i pokusů a jejich výsledků odvozuje teoretické vývody, jež potom znovu v praxi ověřuje, znovu zkouší a pozměňuje. Každý budoucí katecheta má poznati základy psychologie dětství a má dále studovati sociologii dětství (nauku o prostředí dítěte a vlivech na jeho duševní a tělesný růst).

Býti dobrým katechetou není maličkostí. Nezbytná je příprava na katechesi. Rozeznáváme přípravu vzdálenou, habituální a bližší. Vzdálenou přípravou jest

opravdová snaha katechetova o nábožensko-mravní výchovu mládeže a péče o další vlastní vzdělání. Bližší příprava se týká každé jednotlivé hodiny. Katecheta se má pečlivě připravovati na každou hodinu — docendo discimus — toto slovo Erasmovo platí právě o katechetovi. Katecheta pečlivě projde, čemu hodlá učit, poznamená si na lístek schema katechese, hlavní body postupu, příklady, náčrty, diagramy a připraví si obrazy. Písemná příprava má přednost a prospěch právě v tom, že se katecheta v katechesi zdokonaluje a sebe kontroluje, neboť podle nabytých zkušeností a výsledků vyučování doplní tam, kde příprava jeho byla mezerovitá, nebo co nebylo dosti přiměřené. Začátečníkům prospěje též četba hoto- vých zdařilých katechesí a porada se zkušeným kateche- tou. Takto připravený katecheta jde do školy s jistotou, že učinil vše, čeho je třeba, aby mohl se zdarem plnit své poslání. Ve školním ruchu, v živé třídě neobstojí ka- techeta nepřipravený a snadno se stane obětí mládeže, místo, aby ji vedl.

Dobře připravený katecheta dá však pozor, aby ne- upadl do druhého extrému, aby nepřetěžoval žáků vědo- mostmi bez rozdílu, zda podstatnými či podružnými, kte- ré zajímají mohou jen jeho osobu a nevzdělával tak malé theology místo malých křesťanů. Nutno se varovati také didaktického materialismu, díky Bohu dávno již překonanému, ve kterém hlavní roli hrálo učení na pa- mět, rovněž bezduchého mechanismu, kdy katecheta od- říká pečlivě naučenou katechesi dopodrobna rozčleně- nou, ale bez jakéhokoliv rytmu a vnitřního zápalu, nato klade otázky a pak pokračuje v odříkávání další lekce, dokud hodina neskončí.

Dětský duch nedá se také připoutati strohou metodič- ností, kterou zavedl herbartovsko-zillerovský metodismus jako neomylný recept, dle něhož předváděl katecheta uči- vo žákům již hotové ve formě výkladu, který žáci trpně vnímali. Nezpůsobilý jest také katecheta příliš suchý, kte- rý úkol svůj spatřuje v suché, nezáživné exegesi biblic- kých dějin nebo textu katechismu, tak nezíská žáků pro náboženské pravdy, které studeně slovo za slovem pro- bírá. Takový jest vzdálen daleko ideálu Spasitelova, jenž řekl: „Oheň na zem pustit jsem přišel, a co chci (jiného),

než aby se vznítíl?“ (Luk. 12, 49.) I ten je vzdálen ideálu Spasitelova, kdo dbá snad přísně na vnější náležitosti náboženského vyučování a výchovy, ale opomíjí toho hlavního — vlíti formě ducha, produševniti ji.

A tak ne každý se hodí k povolání katechetskému, neboť umění vychovávatí se nedá naučit bez vrozené vlohy. I v katechisování jsou talenty a netalenty; netalenty se mohou velmi dobře uplatniti v mnohé jiné práci než školské. Pedagogický talent se jeví především v jistotě a rozhodnosti jednání a ve schopnosti udržeti kázeň. Nedovede-li katecheta větší počet žáků udržeti v kázni, tomu nic nepomůže ani sebevětší vědění. Nejistotu, bezradnost jeho postřehnou žáci hned v prvních hodinách a také toho využijí. Takový katecheta stojí pak před dětmi nevěda si rady! Jak to potom v takové hodině vypadá, dovede si každý představit; mládež dovede býti ukrutnou! A tak kdo nemá přirozené vlohy udržeti kázeň a k mládeži se skloniti, ten ať se neohlíží na ony časné výhody, které přináší katechetské povolání a je nevolí, neboť by proň bylo mučednictvím a veliké škody by napáchal i u těch nejmenších.

Katecheta musí si osvojiti znalost zákonů a nariadení školních, obzvláště těch, které se týkají vyučování náboženství, školního řádu a školní kázně, aby nejen dostál všem povinnostem na něho kladeným, ale také, když by toho bylo třeba, uměl se zastati sebe i věci v obor jeho působnosti spadajících. Znalost školních zákonů usnadňuje katechetovi konání povinností a posiluje jeho sebevědomí. *Iura vigilantibus!*

Katecheta má býti jakožto „služebník Páně přívětivý ke všem.“ (2. Tim. 2, 2-4.) Jest povinen zdvořilostí k členům školních úřadů, ke správci školy i ostatním členům sboru učitelského, aby svorným spolupůsobením zesiloval úctu a důvěru ke škole.

Jest také v úzkém, přátelském styku s místní duchovní správou, které velice záleží na pastoraaci mládeže, proto nebylo by správným, kdyby si katecheta obliboval zásadu „splendid isolation“ a duchovní správy se vzdaloval.

Vůči rodičům žactva vystupuje katecheta vždy taktně, nikdy příkře nebo snad hrubě, s největší šetrností jedná též s dětmi o rodičích. Ze styku s rodiči získává mnoho

cenných zkušeností a podnětů pro svou práci ve výchově a vedení mládeže.

Katecheta buď pamětliv toho, aby nevnášel do školy spory politické, náboženské a třídní, jest to nejen přísně zakázáno, ale zároveň nic tak neškodí autoritě katechetově jako různice a hádky. Sv. Otec Benedikt XV. takové jednání nazývá *pestis teterrima apostolatus* — nejohybnějším morem apoštolátu.

§ 4. Předpoklady v ohledu církevně-právním

V listě k Římanům poukazuje sv. Pavel na důležitost poslání, které má i pro katechesi základní význam: „Každý, kdo vyzývá bude jméno Hospodinovo, bude spasen. Ale, kterak budou vyzváti toho, v koho neuvěřili? Kterak však uvěří v toho, o kom neslyšeli? A kterak uslyší bez kazatele? A kterak budou kázati, nebudou-li poslání?“ (Řím. 10, 13.) A tak první podmínkou k pravidelné katechesi jest biskupské církevní poslání — *missio canonica*.

Katechese jest dle svého historického původu, vývoje a účelu funkce výlučně církevní. Dle vůle samotného Ježíše Krista katecheta pečuje stále o dorost církve, neboť Kristus přikázal apoštolům a jejich nástupcům všechny národy učiti, křtíti a vésti k tomu, aby zachovávali všechno, co přikázal. (Mat. 28, 19—20.) Jest tedy katechese vpravdě apoštolskou funkcí církve a může býti vykonána jen těmi, kteří ve jménu a na rozkaz církve tak činí, čili mají kanonickou *missi*. *Misse* může býti katechetovi biskupem kdykoliv odňata, aniž by k tomu bylo třeba nějakého předchozího jednání, rovněž není proti odnětí *misse* biskupem katechetovi žádného opravného prostředku.

Kanonická *misse* se neobmezuje pouze na dovolení vyučovati náboženství ve škole jménem církve, nýbrž je pro katechetu zároveň autorisací a potvrzením, že učí z rozkazu vlastního nositele moci učící v diecési, t. j. biskupa, spolu pak biskupovi je zárukou, že katechese je řádně vykonávána těmi, které prohlásil za způsobilé zvláštní

zkouškou, již se přesvědčil o jejich vědomostech. Není tedy kanonická misse pro katechetu pouhou formální náležitostí nebo kusem papíru, nýbrž průkazem, že za ním stojí biskup s celou církví. Jde tudíž o svatý úřad, který není udělován zezdola, nýbrž shora od Boha skrze církev: „Jako mne poslal Otec, tak i já posílám vás.“ (Jan 20, 21.) A tak „jsme spolupracovníci Boží“ (1. Kor. 3, 9.) Toho si má být katecheta vědom a vykonávati svěřené mu poslání s největší pečlivostí a svědomitostí jako sanctissimum opus. (Can. 1333, § 2.)

I právní norma státní (služební pragmatika § 1) uznává kanonickou missi za podmínku ustanovení katechety na škole a stanoví, že učitelem náboženství může býti ustanoven jen český občan čestného dřívějšího života, který jest úplně způsobilý plniti povinnosti učitelského úřadu a kterého příslušný vrchní úřad náboženský prohlásil za způsobilého k vyučování náboženství. A tak nemůže vyučovati náboženství katolickému, leč ten — nisi cum missionem tum auctoritatem obtinuerit ab Episcopo dioecetano, cuius eadem revocare est, quando id opportunum censuerit. (Wernz, Ius decretalium III-2-21.) Přenesení úřadu katechetského děje se však ponejvíce ustanovením kněze pro duchovní správu některé farnosti, v němž úřad katechety jest implicate obsažen. Tak tudíž faráři i kaplanu dostává se této moci jurisdikcí biskupskou.

Kromě katechetů-kněží v nedostatku duchovenstva vy-pomáhají osoby světské, la i c t í k a t e c h e t é, kteří rovněž potřebují k ustanovení zvláštní poslání a zmocnění diecésního biskupa. Důstojnost a autorita i laického učitele náboženství staví ho zcela blízko duchovnímu, jehož je nejdůležitějším pomocníkem v duchovní správě.

OBSAH KATECHESE

§ 1. Učební látka náboženská

Obsahem katechese jest církví hláсанé „radostné poselství“, t. j. pravdy, které Bůh zjevil, Ježíš Kristus hlásal, svatí apoštolové kázali a které církev k věření předkládá.

Učební látka katechetická se ve svém vývoji ustálila v těchto formách:

- a) v dějinné formě v biblických dějinách;
- b) v pojmoslovné formě v katechismu;
- c) v bohoslužebné formě jako je liturgie;
- d) ve všestranném uskutečnění v obecných dějinách církve vůbec, v dějinách církve ve vlasti zvláště a v misiích.

Nejprve se dětem podávají biblické dějiny, zejména život a působení Ježíše Krista jako Spasitele a Vykupitele lidstva. Biblické dějiny jsou základem a středem vyučování náboženského, proto mají také vůdčí postavení v katechesi.

Když se žáci náležitě seznámili s biblickými dějinami, jsou také již připraveni, aby dobře porozuměli přesnému vyjádření náboženské pravdy, t. j. katechismu. Co znají již obsahově a věcně, podává se jim v katechismu přesnými poučkami. A právě v dnešní době je velmi důležité, aby žáci měli jasné pojmy náboženské a dobře ovládali základní učivo.

Podstatnou částí učiva katechismového jest učení liturgické, jež se nepodává jako zvláštní odvětví katechese, ale organicky se včleňuje a uplatňuje jako princip celého náboženského života na všech stupních vyučovacích. Uvedení liturgického principu do náboženského vedení mládeže je vlastně návrat k původní praxi církevní, jež byla všeobecnou až do doby reformační, kdy vlivem Lutherovým pole náboženského působení ovládl jednostranný prvek intelektualistický.

Církevní dějiny líčí, jak se rozšiřovalo a vnitřně vytvářelo království Boží na zemi. Církevní dějiny nejsou

jakýmsi dodatkem katechismu, jak se za to dříve mělo, ale jsou téměř pokračováním biblických dějin, které se končí knihou Skutků apoštolských, na ně věčně i chronologicky navazují.

Kterak má dítě míti lásku k církvi, když o založení, rozšíření a dalších osudech církve krví a života zpečetěných tak málo ví. Církevní dějiny jsou důkazem, že Bůh je zakladatelem církve a církev světovým dílem Božím, které se zvláště zračí ve fyziognomii svatých.

Veliké ideály vyzařují z misijní činnosti církve. Proto misijní myšlenka musí pronikat také náboženským vyučováním.

Podle zásady koncentrace spojují se biblické dějiny s katechismem, vhodným způsobem prostupuje katechesí vyučování liturgické, neboť liturgie posvěcuje veškerý život člověka od kolébky až do hrobu. Pokud se církevní dějiny neprobírají soustavně, použije katecheta každé vhodné příležitosti, ať z denního života (různé oslavy) nebo z církevního roku (svátky) nebo z katechismu (při učení o víře, o církvi, o sv. přijímání, o zpovědním tajemství, o odpustcích), aby učinil stručnou zmínku z dějin ve smyslu buď pozitivním anebo taktně obranném. Čím takové zmínky vyrůstají z ovzduší užší domoviny (farní kostel, kaple, kříže, sochy svatých, zbožné nadace), tím jsou zajímavější a účinnější.

Zásada etické koncentrace, aby katechese byla cílem poučení a výchovným prostředkem, nedovoluje odlučovat od sebe vyučování a výchovu. Žactvo musí býti vedeno tak, aby náboženské pravdy nejen poznalo, nýbrž i vírou přijalo, správně hodnotilo a bylo ochotno podle nich jednati. Proto budiž žactvu dávana možnost konání a vnitřního prožívání náboženství za nenápadného a podnětného vedení katechetova. U dospívajících žáků, u nichž se vytváří světový názor budoucí národní inteligence, musí býti náboženské pravdy a mravní povinnosti všestranně objasněny, náležitě odůvodněny a zhodnoceny, se zřetelem k životu věčnému i časnému. Dospívající žactvo má dospěti k přesvědčení, že křesťanský názor jest plně odůvodněný a schopný vésti člověka k nejvyšším metám lidského snažení.

§ 2. Učebnice náboženské

Celkový rozsah učebné látky podávají učebnice. Učebnice jsou pomůckou žactvu, jemuž usnadňují učivo ve škole probrané si osvojit, a učiteli, jenž používá jí nejen když probírá novou učebnou látku, ale i při jejím navučování a opakování. Kromě toho poskytuje učebnice i rodičům možnost zůstatí neustále se školou ve styku a doma dětem při učení pomáhati.

Aby učebnice vyhovovala svému úkolu, jest třeba, aby splnila tyto předpoklady:

1. aby byla jazykově bezvadná,
2. aby byla přiměřena žáku obsahem i formou podání,
3. aby nebyla přeplněna podrobnostmi a pamětným učivem,
4. aby budila a udržovala zájem žactva,
5. aby byla vkusně vypravena a při tom levná.

Učebnice, jichž se ve škole užívá, tedy i učebnice náboženské musí míti jak církevní, tak ministerské schválení. Schválení učebnice ministerstvem školství a osvěty se vyhláší ve Věstníku ministerstva školství a osvěty a schvalovací výnos musí býti přesně a zřetelně vyznačen na titulním listě každé učebnice. Příručky a pomůcky, určené jen pro potřebu učitelstva, nepotřebují úřední aproby.

§ 3. Osnova katechese

Žádná práce neobejde se bez plánovitého organisování. Pracovní program musí býti tím pečlivější a podrobnější, čím je práce odpovědnější a čím kratší čas jí jest vyměřen. Učebná látka katechese, kterou si má dítě osvojit v době školní docházky, jest mnohá a obšírná, proto je třeba, aby rozsah učiva byl jak školám, tak i jednotlivým školním rokům náležitě vyměřen a přiměřeně rozvržen.

Normy, podle nichž se řídí učebný cíl, obsah i rozsah katechese, stanoví učebné osnovy. Vedle směrnic didaktických mají obsahovati též směrnice výchovné pro duchovní vedení mládeže, neboť to stále na mysli je třeba míti, že vyučování jest složkou výchovy.

Učebný úkol, rozsah náboženského učiva a jeho rozvržení na jednotlivé postupné ročníky ustanovují církevní úřady. Vydati učebnou osnovu náboženství jest oprávněn jedině diecéšní biskup jakožto hlava a první katecheta své diecése podle apoštolského práva. Papež Klement XIII. v encyklice „In Dominico agro“ ze dne 14. června 1761 připomíná, že nemá býti jednotlivci ponecháno na vůli, čemu a jak se chce učit, nýbrž jedno pravidlo má řídit všecky, aby jako jedna jest víra, kterou všichni vyznávají, tak aby také ve způsobu vyučování byla patrna jednotna všech.

Osnova vyučovací může býti:

- a) nesoustředěná,**
- b) koncentrická,**
- c) cyklická,**
- d) postupná.**

Vyučování nesoustředěné se i v moderní katechetice zavrhuje.

Vzájemný vztah rozličných částí vyučování k sobě a k určitým středům, jež je spojují, slove soustředování, koncentrace vyučování. Biblické dějiny, katechismus, t. j. věrouka i mravouka, církevní dějiny a liturgika musí býti vykládány ve vnitřní, vzájemné souvislosti. Osnování koncentrické má mnohé přednosti: přihlíží k psychologii žáka, zvyšuje jeho zájem a podporuje všestranné sdružení vědomostí. Ovšem usilovati o koncentraci za každou cenu, bylo by koncentrací nepřirozenou, pouze zevní a násilnou.

Osnování cyklické dbá o to, aby se v každém roce probírala katechese ve svém celku, a to tak, že se v každém postupném ročníku probírá určitý celek, a to nejprve poznatky základní a jednoduché, později stále složitější, okruh učiva se stále rozšiřuje.

Předností cyklického vyučování jest: postup od jednoduchého ke složitějšímu, celost vyučování na každém stupni a stálé utvrzování učiva, které se rozvíjí a každoročně prohlubuje. Proti cyklickému vyučování se namítá, že jest nehospodárné.

Osnování postupné navazuje učivo stupňů vyšších na pojmosloví stupňů předchozích, ale při tom se každoročně probírá vždy něco nového.

V katechesi dáváme přednost osnově koncentrické a to:

1. se stanoviska psychologického jest přiměřenější duševnímu vývoji dětskému,

2. umožňuje, že dítě hned v počátcích je vychováváno pro život praktický.

Kategorickým požadavkem pro úspěšnou katechesi je **jednotná učebná osnova** pro všechny školy. Je tím více nutná, čím je práce katechetova odpovědnější a čím kratší čas jí je vyměřen. Jednotná osnova — tato *condicio sine qua non* — jest nezbytná již z příčiny jednoty samotného vyučování, jinak by se podávala katechese rozkouskovaně a byla by ponechána libovůli jednotlivcově a zůstala by bez žádoucího působení v život žáků. Jednota ve vyučování náboženském prospívá dětem, neboť přestupující z jedné školy do druhé, mohou snadno pokračovati, kde přestaly v předešlé škole, a to bez jakéhokoliv přerušení nebo mezer ve svých vědomostech. Jinak by se stalo, že by slyšely některou látku několikrát, jiné by neuslyšely ani jednou.

Jednotná osnova usnadňuje práci i katechetovi. Maje učebnou látku náležitě a přiměřeně rozvrženou, není nikdy na rozpacích, čemu bude v té které třídě učit. Je-li katecheta přeložen z jedné školy na druhou, a to bývá u katechetů z duchovní správy velmi často, může ihned v katechesi pokračovati. Zároveň usnadněna tím práce náboženského školdozorce, jelikož ví, co mělo býti probráno a posoudí snadněji a spravedlivěji stav školy i způsobilost katechetovu.

Učebné osnovy dělíme na:

1. osnovy **p o v š e c h n é** (rámcové), jimiž se stanoví učební úkol, obsah a rozsah učiva pro všechny druhy a třídy škol jen v hlavních obrysech, takovou bývá osnova ordinariátní;

2. osnovy **p o d r o b n é**, které obsahují podrobný rozvrh učebné látky obsahově a časově pro jednotlivé roční doby, měsíce, týdny a hodiny, přizpůsobený zároveň místním poměrům.

Podrobné osnování učiva je zvláště nutné na ménětrídních školách, v nichž žák chodí do jedné třídy dva i více roků. Aby neposlouchal stále touž učebnou látku,

rozdělí se učivo na potřebný počet obsahem různých turnů (běhů), které se střídají tak, aby byly splněny úkoly podle osnov normálních.

Každý katecheta vypracuje si podrobné osnovy se zřetelem na vnitřní a vnější poměry své školy. Při této práci nechť se řídí těmito didaktickými příkazy:

a) Osnovati katechesi se zřetelem k vnitřní zákonité úměrnosti učiva z biblických, církevních dějin a z katechismu, raději učiva méně, to však důkladně a co nejvíce prakticky pro život probrati, než vybrati příliš mnoho látky a probíratí ji zběžně a povrchně.

b) Podrobný rozvrh učiva není jen rozvrhem učebním, nýbrž i nábožensko-výchovným, v němž vyznačeny hlavní výchovné směrnice, příprava k svátostem, modlitby k nauce, dny a doby církevního roku.

c) Se zřetelem k duševní úrovni a k možnostem žákovské práce a psychologicky využití jejich domoviny.

Podle pečlivosti provedené podrobné osnovy soudí se na zdatnost a svědomitost katechetovu.

Přednosti podrobné osnovy jsou v tom, že se zbytečně neplýtvá časem, usnadňují přípravu ke katechesi a samotnému katechetovi činí praxi školskou radostnější, neboť do ní vnáší svou práci a svou osobnost. Ovšem podrobné osnovy nesmějí býti pokládány za nezměnitelný a naprosto závazný předpis, ale za živý útvar, který lze stále zdokonalovati a upravovati podle skutečnosti, jaká je v tom kterém školním roce. Někdy nastanou i takové okolnosti (na příklad zkrácení doby vyučovací uzavřením třídy pro nemoc, v době mrazu pro nedostatek paliva a pod.), které nutí, aby se učivo redukovalo na nejjednodušší, elementární základní formy, které však zároveň musí obsáhnouti celek učební látky nebo je potřeba učivo žákům přizpůsobiti podle nastalých poměrů.

Podrobné osnovy má míti katecheta vždy po ruce, aby je mohl na požádání předložiti školnímu inspektoru nebo náboženskému školdozorci.

Vzorné podrobné rozvrhy vypracoval Dr. V. Kubíček, jehož knížka přispívá k uskutečnění věty sv. učitele Augustina „ut gaudens quisque catechiset“.

§ 4. Cíl jednotlivých stupňů katechese

V duchovním životě svých svěřenců klade katecheta základ na nižší stupni (1., 2. a 3. postupný ročník), kde navyká děti modlitbě, a tou vede ke Kristu, k prvnímu svatému přijímání, které jest uvedením dětského života do niterného vztahu k Eucharistickému Spasiteli. Vyučování se děje na podkladě biblickém zajímavým a poutavým vyprávěním. Žáci se tak seznamují se základními pojmy náboženskými. Na tomto stupni jest třeba uplatniti hodně náboženské city.

Na středním stupni (4. a 5. postupný ročník) práce katechetova má za úkol konkrétní uvedení do života křesťanského, do myšlenkového, citového a volního života Kristova. Začíná se s výkladem katechismu, a to tak, že se vychází z biblických dějin a učivo se podá přiměřeně duševní úrovni žáků, a to co nejvíce prožíváním pravd náboženských. Katechese bude sice nauková, ale spolu také citově zladěná a vždy podnětně působivá. Cit tu není dominantou, ale toliko průvodním zjevem, je to pouze jedna složka vniterného prožití. Náboženská pravda nesmí zůstatí jen v zastrčeném koutku dětské duše, nýbrž pronikati jeho celou bytost a uplatňovati se ve skutečném životě. Při tom však se nesmí zapomínati, že děti tohoto stupně nejsou ještě schopny abstraktní činnosti, aby si mohly osvojiti soustavný katechismus. Mají-li se děti zúčastňovati mešní oběti s porozuměním, je třeba, aby již na tomto stupni o mši svaté byly řádně poučeny. Katechese tohoto stupně děti zajímá a stane se pro ně zcela přirozeně hodnotnou, najdou-li v ní příležitost se co nejširše uplatniti: rozhovorem, přednesem, dramatisací, zpěvem, kreslením a náboženskými úkony.

Na vyšším stupni (6., 7., 8. a 9. postup. ročník) se učí znáti podstatu duchovního života — milost z prvotních pramenů, které církve otvírá ve svátostech a v modlitbě. V církevních dějinách (jimž se učí v 8. postupném ročníku) spatřují žáci veliké ideály, které tam září v životech a ctnostech vyvolenců Božích, v díle katolické charity a v hrdinství misionářů. Církevní dějiny vedou žáky k porozumění vlastního života církevního, probouzejí v mládeži zájem na radostech a bolestech církve a upev-

ňují v ní lásku a oddanost k církvi. Při tom katecheta věnuje zvláštní zřetel k dějinám církve v naší vlasti.

V závěrečném ročníku cílem katechese jest upevnění víry a života z víry. Žáci odcházející do života mají míti katolické sebevědomí, které má dále v dospělém věku růsti a mohutněti.

Náboženství mají žáci netoliko znáti, nýbrž, a to především prožívat, prožití má vliv na celý další život. Zkušenost učí, že zvláště náboženské zážitky se nezapomínají. Proto nutno rozhodně zamítnouti didaktický materialismus, jenž pouze vštěpuje a hromadí vědomosti a nedbá dostatečně jejich životního uplatnění.

Pro střední školy stanoví učebné osnovy vyučování náboženského tento učební cíl: Poznání pramenů zjevení Božího, biblických dějin Starého i Nového Zákona, osobnosti Ježíše Krista, věroučných pravd a mravních přikázání, zřízení bohoslužby a dějin katolické církve.

Na vyšším stupni střední školy se probírá (v V. třídě) *apologetika*. Po objasnění pojmu náboženství následuje učivo v tomto pořadu: existence Boží, popírání Boha (atheismus), stvoření a řízení světa, člověk, lidská duše, potřeba a původ náboženství, pojem a potřeba zjevení Božího, prameny zjevení Božího, Ježíš Kristus, katolická církev. Uvedeným uspořádáním učiva má si žactvo postupně uvědomovati tyto pravdy: 1. člověk musí míti náboženství, protože jest Bůh, a člověk, tvor rozumný, to jasně poznává; 2. pravé náboženství je to, které Bůh lidstvu zjevil, a to jak před příchodem Ježíše Krista, tak zvláště prostřednictvím Ježíše Krista, Vykupitele světa a Syna Božího; 3. toto náboženství uchovává neporušené katolická církev, kterou Ježíš Kristus založil a která jediná je pravou církví Kristovou.

Učivo se doplňuje četbou a výkladem vybraných míst z Písma sv. K tomu se naskýtá vhodná příležitost zvláště při poučování žactva o jednotlivých knihách Písma sv. Četba výňatků z Písma sv. doplňuje theoretické poučování o Písmu sv., ukazuje krásu a cenu Písma sv. a má veliký význam výchovný.

Věrouka. Při probírání věroučných pravd na vyšším stupni jest nutno přihlížeti nejprve k filosofickým

směřům dnešní doby, ale i k naukám větších křesťanských náboženských společností. Žáci se sami mnohdy na tyto náboženské společnosti, k nimž se hlásí někteří jejich spolužáci, dotazují, a chtějí znáti rozdíl mezi jejich naukou a učením katolické církve. Proto je vhodné, aby žáci již při výkladu věroučného učiva, pokud se k tomu naskýtá příležitost, poznali, v čem se tyto náboženské společnosti uchylují od zjevené pravdy, kterou uchovává neporušenou katolická církev.

Pokládáme také za prospěšné, aby se žactvu vyššího stupně střední školy dostalo i se strany učitele náboženství stručného poučení o významných nekřesťanských světových náboženstvích. To, co se o těchto náboženských naukách dovídá žactvo z učebnic dějepisu, není vždy přesné a dostatečně jasné.

Také k věroučnému učivu je nutno připojiti četbu aspoň některých zvlášť důležitých míst z Písma ev. a z usnesení církevních sněmů.

Mravouka následuje po věrouce, jak toho žádá přirozený pořad theologických věd. Je nutno zdůrazniti zvláštní význam některých partií mravouky. Jsou to: svědomí, svoboda lidské vůle, přičítání lidských činů, pojem dobra a zla, abstinence, sebevražda, mravní čistota, charitativní činnost, otázky rodinné a sociální, povinnosti křesťanského života, jež plynou z příslušnosti k národu, státu a církvi.

I při výkladu mravoučného učiva naskýtá se příležitost k četbě některých míst z Písma sv., jež jsou v souvislosti s probíranou látkou (kázání na hoře, paraboly a j.) Vyučování se tím oživí a mravní zásady se vryjí hlouběji v pamět.

Církevní dějiny se probírají se zřetelem k povšechné kulturní činnosti církve a církevním dějinám českým. Katecheta věnuje především pozornost z dějin křesťanského starověku rozvoji církevního zřízení a bohoslužby, životu a působení sv. Otců a církevních učitelů, životu řeholnímu, osudům církve na Východě a vzniku různých liturgií. Ostatní části starověkých křesťanských dějin mohou býti probrány stručněji. Středověké církevní dějiny jsou v mnohých věcech důležité s hlediska apologetického, podobně i církevní dějiny novověké, které mimo

to poskytují příležitost ukázati žactvu mohutný vzrůst církve (misie) a blahodárné působení církve ve směru náboženském, mravním, charitativním a kulturním.

Četba vybraných míst z pramenů církevních dějin a význačných děl historických.

METODA KATECHESE

Katecheta musí sice ovládati dokonale látku svého vyučovacího oboru, ale neméně důležité, ba někdy důležitější je znalost cest a prostředků, jak řídit učební postup žáků. Všechny tyto cesty a prostředky zahrnují se společným názvem *metody učení*.

Lindner definoval didaktickou metodu jako „pravidelné počínání při vyučování“. Touto pravidelností se v praxi vedle metod ustálila osvědčená pravidla, t. zv. *vyučovací zásady*.

Do oboru metod školské práce řadíme ještě formy vyučovací, které se týkají vnějšího způsobu podání látky.

§ 1. Vlastní metody učení

Metoda vyučovací neboli didaktická jest promyšlený způsob, jímž postupujeme, abychom došli cíle, daného učebnou osnovou.

Didaktická metoda není totožná s vědeckou metodou. Vědecká metoda buď shledává nové vědění nebo je dokazuje a pořádá, metodě didaktické není však vědění cílem, nýbrž toliko prostředkem. Kdyby katecheta toho nedbal a domníval se, že metody didaktické jsou totožné s metodami vědeckými, jak se u nás namnoze soudí, přetěžoval by žáky a nedosahoval by žádoucího úspěchu své práce. Ovšem musíme mít na paměti, že tím miníme jen užití didaktického postupu vzhledem k žákovi. Didaktická metoda sama musí býti vědecká, t. j. objektivně, experimentálně nebo zkušeností odůvodněná.

Katecheta musí býti obeznámen s více metodami, aby je mohl podle potřeby obměňovat a srovnávat i kontrolovat výsledky dosažené několikerým způsobem.

Přihlížíme-li k učivu, rozeznáváme:

1. metodu *analytickou* (rozbornou) a
2. metodu *syntetickou* (soubornou).

Metoda analytická jest postup od celku k částem, od biblického příběhu k náboženské pravdě, od pojmu ke znakům. Analýsa musí býti přesná a úplná ve všech jednotlivostech. Položíme obsah pojmu a vedeme žáky, aby jednotlivé zraky pojmu pozorovali, nahodilé a méně podstatné vypustili a hlavní podstatné podrželi.

Rozbor je dvojí:

- a) věcný či reální, rozebíráme-li skutečný celek;
- b) myšlenkový či logický, rozebíráme-li celek neskutečný (obsah pojmu).

Příklad rozboru věcného: mše svatá, hlavní její části: obětování, proměňování a přijímání nebo kalich, rozebereme-li jeho části: číše, uzel, noha.

Příklad rozboru myšlenkového: Hřích. Pojem hříchu analysujeme na biblickém příběhu o hříchu v ráji. Adam a Eva jedli ze zapovězeného stromu, ač věděli, že to činiti nemají i ačkoliv je nikdo k tomu nenutil. Když všechno ostatní vypustíme a spojíme v celek tři hlavní prvky: 1. přestoupili zákon Boží; 2. vědomě; 3. dobrovolně — rozložili jsme pojem hříchu. Hřích je vědomé a dobrovolné přestoupení zákona Božího.

Metoda analytická jest v katechesi velmi důležitá, učí žáka samostatně pozorovati, srovnávati, usuzovati a tvořiti. Působí na cit a vůli žáků, kteří nabývají vlastního přesvědčení o pravdivosti pravidel a pouček jim podávaných, a touto cestou nabytých vědomostí nezapomínají tak snadno.

Vycházíme-li od celku, umožňujeme žactvu názor celku, který žák nejdříve zažije a potom přikročujeme k rozboru, to je postup globálně-analytický (slovo globální je z francouzského global = celkový). Ukážeme-li dítěti obraz, upoutá jeho pozornost nejprve celek, nikoli nějaká podřadná jednotlivost tak, jak tomu jest u dospělého člověka nebo snad ještě více než u dospělého člověka. Celek vidí dříve než části. Globální obrys předchází rozhodně u dítěte před detailní kresbou. Jinými slovy, dítě vnímá nejprve celek. Čím více dítě dospívá, tím rychleji se zbavuje globálního vidění, které mělo s počátku a jeho duch se stává stále schopnější toho, aby

dovedl oddělit každý detail. I při vyučování náboženském platí nepřikročiti dříve k rozboru, dokud žák nezažije jevu jako celku, je to cesta k přirozenému učení, jež ponechává celé situace i dětské reakce. Dr V. Příhoda, který u nás metodu globální zavedl, chápe ji nejen jako učebnou metodu, nýbrž jako celkové nové pojetí výchovy a vyučování.

Metoda syntetická

Opakem metody analytické je metoda syntetická, předkládá nejprve jednotlivé části nebo znaky celku a potom ukazuje, jak tyto části splývají v celek, z příkladů odvozuje pravidlo, postupuje od abstraktních prvků ke konkrétnímu celku.

Také soubor může býti dvojí:

a) věcný a

a) myšlenkový.

Příklad souboru věcného: Stvoření světa. Katecheta vykládá o stvoření světa v šesti dnech, složí z jednotlivých částí (světlo, oblohu nebo země, vody, rostlinstvo, stromy, slunce, měsíc, hvězdy, živočichové, člověk) celek, jež se jmenuje svět. Svět je nebe a země a všechno, co jest na nebi a na zemi.

Příklad souboru myšlenkového: Co jsou andělé? Na základě žákům známého pojmu bytost, přidává katecheta další znaky (živá, nesmrtelná, má rozum a vůli, ale nemá těla), aby měli jasnou představu myšlenkového celku: andělé jsou pouzí duchové, kteří mají rozum a vůli, ale nemají těla.

Metoda syntetická je v katechesi výhodná, žák se učí užívati získaných vědomostí a systematickosti, budí se u něho samočinnost, která vede k spolupráci s katechetou.

Obě metody mají tudíž svou hodnotu: metoda analytická je zdánlivě zdlouhavější, ale zato určitější a pochopitelnější, protože je přirozenější, zato metoda syntetická je kratší a přehlednější a pro katechetu pohodlnější a snazší. Náležité spojování obou metod usnadňuje zdar katechese, takže někdy můžeme mluvit o postupu analyticko-syntetickém, jindy zas užijeme postupu synteticko-analytického.

Tak zvaná metoda psychologická (Gattererem pojmenovaná mnichovská) jest vlastně metoda syntetická. Je to ve skutečnosti návrat k starokřesťanské metodě, to jest k textově syntetické metodě sv. Augustina v jeho „De catechizandis rudibus“. Stoupenci její vystoupili pod heslem „Katechese a nikoli exegese“, to jest proti metodě textově analytické, která je neuspokojovala. Nastal spor o metody učebné, který byl vystupňován na ostří, stoupenci obou metod si předhazovali navzájem nekatolické stanovisko. Jedni tvrdili: autorita katechismu vyžaduje, aby se z něho vycházelo. Druzí namítali, že tento postup je protestantský princip, zavedený Lutherovým katechiemem. Katecheta je však více než pouhý exegeta. Katechismus obsahuje učivo, nikoli metodu. Přivržencům psychologické metody se předhazovalo, že se hlásí k filosofii nekřesťanské, protože vycházeli z Herbarta a Zillera. Ale tím nemá býti ještě metoda špatná, ve skutečnosti ono novum, které psychologická metoda přináší, má již i Eichstättská Pastoralis instructio (z roku 1768), které přejala z první novodobé katechetiky jesuity P. Fr. Neumayera „Rhetorica catechetica sive methodus practica doctrinam christianam ad aptum aetatis insigni cum animarum fructu explananti“ (1766). Možno však jíti ještě dále nazpět k sv. Tomáši Aq. a zejména k sv. Augustinu. Dnes spor již utichl, a to vítězstvím metody synteticko-psychologické, podle níž se také u nás vyučuje.

Metoda induktivní a deduktivní

Přihlížíme-li k vnitřní souvislosti učebné látky, rozeznáváme:

1. metodu induktivní a
2. metodu deduktivní.

Indukce (z lat. *inductio* = návod) vede od pojmu nižšího k pojmu vyššímu, od příkladu k pravidlu, od jednotlivého případu k obecnému zákonu. Vypozorování obecního zákona nazýváme generalisací.

Dedukce (z lat. *deductio* = odvedení) jest postup opačný, od obecného k jednotlivému, od pravidla k příkladům.

Příklad indukce: Co jest dobrý skutek? Uvedeme několik dobrých skutků a z každého dovodíme, že s vůlí Boží se srovnává a teprve nato podáváme definici: Dobré je to, co se srovnává s vůlí Boží.

Příklad dedukce: Co je zázrak? Zázrak je mimořádný skutek, který nemůže býti vykonán žádnou silou přirozenou, nýbrž toliko všemohoucností Boží. Dovodíme, že jednotlivé divy, které konali proroci, Pán Ježíš a apoštolové byly skutečné zázraky.

Induktivní metoda tím, že shledává jednotlivosti a spojuje společným obecným zákonem, je blízká metodě syntetické. Metoda deduktivní, vycházející od obecného k zvláštním případům jednotlivým, souvisí s metodou analytickou, spojením obou dvojic dosahuje celistvosti pochodů lidského myšlení, nesmíme však metody tyto zaměňovati. Zbývá otázka, kdy které metody tedy užítí? Analýs a indukci počíná se zpravidla katechese, napřed příklad (příběh z Písma sv., z hagiografie, z dějin nebo ze života), potom výklad, nakonec pravidlo a výměr, tedy prohlubování, procvičování a utvrzení učiva se děje synteticko-deduktivně.

Volba metod se řídí jednak látkou samou, jednak stupněm vyspělosti žactva; obratnost katechetova se jeví právě v tom, kdy které metody s prospěchem dovede užítí: „Vyučovati bez řádné metody jest právě tak jako když hospodář zaseje sémě, půdu před tím nevzdělav.“ (Overberg.)

§ 2. Vyučovací formy

Vyučovací forma jest každý takový postup didaktický, při které se uplatňuje některá stránka součinnosti učitele a žáka. Rozeznáváme formy základní a složené.

Základní formy jsou: a) vyprávěcí (akroamatická) a b) otázková (erotematická).

Z á k l a d n í f o r m y

Forma vyprávěcí

Forma vyprávěcí (akroamatická, z řec. akroamai == poslouchám, naslouchací, přednášecí, monologická).

Forma vyprávěcí se jeví se stanoviska žákovy jako for-

ma naslouchací, akroamatická: katecheta vypravuje, vykládá, žák jenom poslouchá. S prospěchem se touto formou pracuje v katechesi nejen na nejnižším stupni, nýbrž na všech stupních v takových případech, kdy nemožno učivo odvoditi ze zkušenosti dětí a chceme-li, aby živé slovo zapůsobilo na obrazivost a cit žactva. Vyprávěcí formou se seznamují žáci s učivem v době nejkratší, jí užíval sám božský Spasitel, když učil zástupy — *fides ex auditu*.

Forma vyprávěcí je a zůstane hlavní formou:

1. při podávání biblických a církevních dějin,
2. při článcích víry a mravů a
3. při výkladech liturgických.

Ačkoliv při této formě žáci jen naslouchají, nejsou přece pasivní, výkladem katechetovým obohacují se o nové představy, které srovnávají a řadí k známým již pravdám a vzniká v nich úmysl je uplatniti. Součinnost tuto vzbuzuje katecheta živým a jasným podáním, názornou a správnou mluvou.

Vyprávěcí forma se osvědčuje zejména u menších žáků, poněvadž o všem musí býti poučováni. Ač jest forma vyprávěcí při náboženském vyučování nepostrádatelná, přece jest třeba, aby byl katecheta obezřetný. Uživati výhradně vyprávěcí formy škodilo by žactvu, neboť nejsou s to, aby sledovaly pozorně dlouhé výklady a opustila-li je pozornost, jest veškerá práce marná.

Forma tázací

Otázka byla, jest a bude vždy základní formou vyučovací. Katecheta užívá formy otázkové, chce-li vyvodit nové učivo z předchozích vědomostí žactva nebo se přesvědčiti o tom, jak a pokud si osvojili učebnou látku nebo po případě, co jim v těchto vědomostech chybí, aby jejich vědomosti nebyly mezerovité.

Podle toho rozeznáváme několik otázkových forem vyučovacích, a to:

1. Forma *d i a l o g i c k á*, rozmluvná, která se zakládá na otázkách a odpovědích, kdy hovoří katecheta i žák. Je to nejstarší forma vyučovací. Rozmluva, dialog může býti buď prostý nebo řízený. Dialog prostý není vázán

žádnou osnovou, hovor přechází od jedné věci ke druhé, — do školy se nehodí. Dialog řízený spočívá v tom, že katecheta vybízí žáky k odpovědi otázkami, které tak upravuje, že žáci mu odpovídají, jak si přeje. K odpovědi, kterou předvídal, znaje obor žákovských myšlenek, má zas otázku novou atd.

Řízený dialog se doporučuje u dospělejší mládeže. Katecheta musí si býti vědom, že v takovémto rozhovoru nejde o mechanické opakování dřívějšího učiva, nýbrž o to, aby totéž učivo bylo nově podáno. Katecheta nadhodí problém, a to způsobem pokud možno nejméně nápadným, nato vhodnou motivací nebo psychologickou předpravou vzbudí zájem žáků, rozhovorem vysvětlí učebnou látku vyhýbaje se při tom dlouhým výkladům. Dobrou radu dává sv. Augustin: „Mox ut intellectum constiterit, aut sermo finiendus aut in alia transendum est. Sicut enim gratus est, qui cognoscenda enubilat, sic onerosus est, qui cognita inculcat.“ (De doctrina christiana I. IV, c. 10, n. 25.)

Otázku žákovskou nesmí katecheta podceňovati, neboť jest přirozeným projevem žákovy zájmu. Každá dobrá katechese vyvolává v žácích otázku. Katecheta poskytne tudíž dětem při vyučování příležitost, aby se ho tázaly, co je zajímavá anebo čemu snad dobře nerozuměly.

2. Forma *h e u r i s t i c k á* (z řec. εὐρίσκω = hledám), vyhledávací se jeví otázkami, jimiž vyvoláváme známé představy a na ně navazujeme nenápadně nové poznatky. Forma heuristická bývá někdy zaměňována s metodou sokratickou. Metoda *s o k r a t i c k á* má s heuristikou formou společný pouze vnější postup otázkový, ale mezi oběma je podstatný rozdíl. Sokrates předpokládal vrozené ideje, které chtěl odkryti v těch, s nimiž rozmlouval, kdežto heuristická forma se zakládá na zkušenostech, na smyslových a vnitřních zážitcích žákových. Obojí forma jak heuristická, tak i sokratická se při katechesi nedoporučují, svádějí děti k bezmyšlenkovitosti, správnost jejich odpovědí jest více méně náhodná. Rozhodující moment pro jejich odmítnutí je v tom, že se neshodují ani s povahou náboženství, ani s účelem katechese. Náboženství je Bohem dané, zjevení, záleží na autoritě Boží a nelze je nalézt cestou spekulativní. Proto

pravdy náboženské podáváme vždy jako Bohem zjevené a nikoli jako pravdy, kterých se rozum sám svým bádáním dopracoval nebo snad dokonce objevil. Náboženství by tím pozbylo božské vážnosti a bylo by nahrazeno plným rozumářstvím. Katechese nespočívá pouze v tom, aby děti rozumem pravdy náboženské znaly, nýbrž, aby jejich srdce bylo jimi proniknuto a vůle povzbuzena k životu z víry.

3. Forma g e n e t i c k á, v y v o z o v a c í rozvíjí žákovy vědomosti tím způsobem a postupem, jak vznikaly, hledí nejprve vysvětliti a poznati důvod a pak teprve vykonati, provésti a aplikovati. Genetická forma je sice zdoluhavější, ale zato konkrétnější a snazší. Nesmí se jí však užívat v katechesi nadbytečně, žák nesmí se domnívati, že objevil pravdy náboženské.

4. Proti formě genetické stojí forma d o g m a t i c k á, s d ě l o v a c í. Formou dogmatickou se podávají žákům hotové vědomosti. Při formě jest činný hlavně katecheta, jenž přednáší, vysvětluje, žák zůstává povětšinou pasivní. Metoda dogmatická je plně oprávněna v případech, kdy má na mysl žactva zapůsobiti živé slovo katechetovo. Je sice kratší, ale obtížnější. Často se nazývá také formou k a t e c h e t i c k o u, ježto se jí ve formě otázek a odpovědí podávají žákům základní poučky v pevné formulaci katechismové.

Formy složené

Střídání forem i jejich kombinace jsou velmi rozmanité. Uvádíme tyto skupiny: 1. forma deiktická, ukazovací; 2. forma ukládací; 3. forma examinatorská, zkoušecí.

1. Forma d e i k t i c k á, u k a z o v a c í, se strany žáků n á z o r n á, projevuje se předváděním vzorů, které mají býti napodobeny a hojným užíváním pomůcek (předmět, obraz, diagram, náčrtek na tabuli, film a pod.). Jen to je trvalým našim duševním majetkem, co nás zajímá. Experimentální psychologie učí, že vyučováním se získá jenom tehdy pevných výsledků, je-li celá osobnost žákovy zaujata činností. Říkáme tomu v didaktice živý zájem. Dítě zajímá více to, co nejen slyší, nýbrž zároveň také vidí. Vhodný názor má větší cenu než mnohdy sebelepší výklad. „Nihil est in intellectu, quod prius non fuerit

in sensu.“ Náзорné vyučování jest založeno na názoru přímém (jevech zrakových) a na názoru nepřímém (jevech sluchových). Z věcí, které pojmu děti zrakem, zapamatují si asi 58%, sluchem 24%, odtud potřeba zrakové výchovy ve škole. Skutečných předmětů znázorňujících v katechesi můžeme užiti poskrovnu, proto tím větší péči musíme míti o náboženské obrazy, modely, diagramy, náčrty, filmy, mapy. Pro názor niterný je třeba v katechesi míti zvláště pochopení. Aby děti měly náležitý obraz, správný pojem o pravdě náboženské, je třeba k nim mluvit konkrétně a zajímavě.

Při opakování, jehož cenu naznačuje staré rčení: *repetitio est mater studiorum*, užívá se formy zkoušecí (*examinatorské*). Zkouška je vždy podstatnou částí učebního pochodu. Nestačí pouze učit, ale je třeba také naučiti. Výsledky vyučovací je třeba kontrolovati a měřiti. Chceme-li se přesvědčiti, co žáci umějí, jak učivu porozuměli, co jim dosud chybí, aby si své vědomosti mohli doplniti, podrobujeme žáky zkoušecí formě orientační. Zkoušky orientační ukazují často spíše jen chápavost a paměť záků, než jejich skutečné vědomosti, tím méně lze se takovými zkouškami přesvědčiti o tom, kterak žák dovede vědomostí využití v praktickém případě. Posuzujeme-li vědomosti žákovy pro účely klasifikační, je to zkoušecí forma klasifikační.

Nejobvyklejší způsob zkoušení ve škole je ústní zkoušení jednotlivce. Ústnímu zkoušení jednotlivce se vytýkají vady, na příklad, že není ekonomické vzhledem k času, kterého je třeba k ústnímu vyzkoušení všech záků, zatím co jeden žák je zkoušen, ostatní trpně poslouchají, není dosti objektivním měřítkem pro posouzení žactva, žáci trémisti trpí ústním zkoušením před celou třídou a podobné.

Prospěšnější je zkoušení skupinové, buď menších skupin nebo celé třídy, protože jde tu o to, že se při něm zúčastňují pokud možno všichni žáci.

Vedle zkoušení ústního je možno a dovoleno zkoušeti písemně určitý celek většího oddílu katechese. Katecheta ohlásí, kdy se bude konati písemná zkouška. Ve stanovenou hodinu ohlásí téma písemné práce nebo uve-

de problém z praxe, který mají žáci podle probraného učiva řešiti. Práce se hodnotí pouze po stránce věcné a příští hodinu se probere ve škole.

Jiný způsob písemné zkoušky je **testování**. Test rozkládá úsek učební látky na několik otázek, na něž má žák odpovědět. Test musí býti stručný a přehledný, věku žáků přiměřený kvalitou a kvantitou. Zjistí se počet správných odpovědí, každý správně řešený úkol znamená 1 bod. Počet správných řešení se uvede v procentech a převede se na známky. Skór celého testu se zapíše a znázorní graficky na tabulce. Zakreslená distribuční křivka se jmenuje graf. Ideálu 100% bývá zřídka dosaženo. Hranice nedostatečného prospěchu se řídí průměrným nadáním žáků ve třídě. U nadané třídy bývá hranice 70% až 80% — v slabé třídě možno sestoupiti až na 60%. Pod tuto hranici nemožno jít, nemá-li se snížit význam a úroveň klasifikace. Při hranici 70% dostane známku výbornou 96%—100%, chvalitebnou 88%—95%, dobrou 82%—87%, dostatečnou 70%—81%, nedostatečnou 0—69%. Podle Gaussovy distribuční křivky normální je v klasifikaci žáků prostředně nadaných a prostředně prospívajících nejvíce (3. stupeň — 50%—60%) a čím jsou lepší nebo horší, tím jich je méně (2. a 4. stupeň — 13%—19%) nejlepších i nejhorších je nejméně (1. a 5. stupeň asi 6%—12%).

Test není náhradou ústního zkoušení, ale toliko doplňkem kontroly, protože můžeme jím zachytiti co nejúplněji obraz žákovských vědomostí i jejich celkové vyspělosti. Ovšem naprosto objektivního obrazu nedosahuje dosud ani tento postup, neboť lidský jedinec je tvor tak složitý, že se nepodaří jeho celek vyjádřiti jediným číslem. Kromě toho, jak uvádí Chlup, krátkodobé zkoušky testové nemohou do posouzení žactva započítati velmi mnoho individuálních okolností, které jsou často rozhodující pro úspěšnou činnost žákovu, jako jsou vytrvalost, píle, silná vůle, morální tendence, okolnosti to často důležitější než vlastní nadání, které není vždy zárukou prospěchu.

Kterak si má vésti katecheta? Při zkoušení v hodině náboženské doporučuje se prosté posouzení. O známkách z „náboženství“ uvádí Kubíček: Stává se, že některý

žák, životem málo „náboženský“, může mít na vysvědčení známku velmi dobrou, kdežto slabému, ale jinak hodnému by se podobné uznání odepřelo. To vede na jedné straně k domněnce, že vědět a umět odříkat je při náboženství hlavní věc, na druhé straně pak by působilo tísnivě a mohlo by náboženské žití znehodnocovat. Obojí nesnázi předchází katecheta, když příležitostně upozorní, že „pouzí slyšitelé zákona nejsou před Bohem ospravedlnění“ (Řím. 2, 12), za druhé pak u slabých, ale hodných dětí hodnotí známkou co nejvíc dobrou vůli a činně náboženské snažení. A jelikož právě toto se jeví — byť leckdy snad poskrovnu — i u žáka co do učení nedbalého, není radno nikoho z náboženství na vysvědčení známkovat „nedostatečně“.

§ 3. Zásady vyučovací

Zásady vyučovací (didaktické) jsou pravidla, kterými se řídíme při vyučování. Mnohaletá zkušenost v těchto zásadách uložená je výslednicí výchovatelské moudrosti nejen jedinců katechetů, nýbrž celých generací. Pro každého katechetu mají veliký význam a ve výchovné praxi jej zavazují. Vyučovací zásady najdeme již u starých teoretiků, na příklad Quintiliana, sv. Augustina, Gersona. Komenský uvádí 187 zásad. Z velmi rozmanitých sestav vyučovacích zásad pozorujeme, že nejsou jen náhodným postřehem, jakých má každý katecheta při své praktické činnosti velmi mnoho, nýbrž že jsou výslednicí pozorování tradičně se ustavujících, některé z nich časem sice zanikly, jiné se udržely a zůstávají i dnes v obecné platnosti.

Hlavní zásady nových proudů didaktických jsou:

1. Zásada přirozeného vyučování. Vycházíme v katechesi od přirozeného rozvoje žáků, dbáme jejich individuality, všech tělesných i duševních složek, na které chceme působiti. Přesná znalost žáků je tou pravou základnou, na níž především musí býti vyučování vybudováno a v tomto poznání je první podmínka didaktického úspěchu. Základní idea, která tvoří hlavní opěrný pilíř nové školy, zní prostě: dobře mohu vésti dítě mně

svěřené jen tenkrát, rozumím-li mu dobře, znám-li je do hloubky. Účinná pedagogie (vedení v nejširším smyslu) staví bezpečně jenom na pronikavé pedognosii (znalosti dětí). I nábožensko-mravní výchova dosáhne svého cíle jen tehdy, bude-li založena na dítěti. Soustavné pozorování dětí umožní lepší praxi výchovnou. Bez něho se nemůže obejít žádný učitel ve škole, ani katecheta. Na prospěch a chování žákovo mají kromě školního vzdělání a výchovy značný vliv vnitřní a vnější činitelé. Vnitřním činitelem jest dědičnost, vrozené vlohy a náklonnosti, schopnosti a letora, které jsou výchově příznivé nebo škodlivé. Vychovatel mění výchovnou tendenci špatné vlastnosti chovancovy v dobré; příznivé vlohy chovancovy již v počátku podporuje a vzdělává, špatné hned v zárodku potlačuje. Ve vývoji dítěte působí též vnější činitel, a to prostředí přírodní a sociální. Přírodní činitelé jsou: podnebí, půda, voda, rostlinstvo, výživa, bydliště, životní poměry dítěte a j. Prostředím sociálním rozumíme společnost, v níž dítě žije. Tu pak nejpřirozenějším činitelem výchovy jest rodina. V rodině dítky vyrůstají, rodina se stará o jejich výživu a budoucnost, rodičům Bůh i světský zákon ukládá povinnost výchovy. Rodinná výchova souvisí vždy co nejtěsněji s rodinným životem náboženským. Přes všechna krásná slova o vlivu rodičů a rodinného prostředí vůbec poklesl v posledních letech výchovný význam rodiny. Příčinou toho jest rozklad rodinného života, jenž je důsledkem zesvětštění manželství, které bylo sníženo na úroveň obyčejné světské věci. Vzhledem k tomu, že výchovné možnosti rodiny se zmenšují, zvyšuje se výchovný úkol školy a především katechese. Katecheta musí přihlížeti ke všem těmto činitelům a podle výsledku svých pozorování zařídit svoje výchovné působení.

Poznámky o individualitě dítěte jsou neobyčejně prospěšným podkladem pro pedagogicko-didaktické působení katechetovo. Vzornou osnovu pro pozorování dětí a pro zápisy o nich doporučuje se rozdělit na čtyři části a závěr:

- A. Prostředí.
- B. Fysický stav.
- C. Psychické vlastnosti.

D. Poměr k náboženství.

E. Závěr.

Při prostředí vyšetříme poměry rodinné — rozumí se samo sebou, že se při tom zachová úzkostlivě noblesa a společenský takt. Ptáme se na rodiče a způsob výchovy, jejich zaměstnání, sourozence nebo jiné snad spolubydlící, bydliště, na kamarády na ulici a ve škole, na ostatní, s nimiž se dítě stýká, poměry náboženské, sociální.

Při fysickém stavu zjistíme, je-li žák zdrav, věk, tělesné vady, nemoci, které prodělal. Častěji se vyskytující nemoci ve škole jest nervosa. Nervově nemocné děti (psychopati) vyvíjí se nepravdělně, snadno je poznáme, jsou neklidné, dráždivé, nestálé, velmi hravé a netrpělivé. Vyskytují se lehčí formy nervosy, na př. stísněnost (deprese), dítě nemá sebedůvěry a proto je nerozhodné, při tom až nedůtklivě svědomité; přecitlivělost — hned pláč, hned smích, dítě je náladové; chorobně stupňované pudy, patří sem děti lhavé, toulavé, mravně vadné.

U psychických vlastností půjde zejména o pozornost, chápavost, paměť, obrazivost, myšlení, únavnost, city (jak se jeví sebecit, soucit, mravní cit, city rozumové, estetické, náboženské), snahy, temperament, slovem: snažíme se vystihnouti u žáků jejich inteligenci, charakter a typ smyslového vnímání.

Při poměru k náboženství všímáme si dětského zájmu o náboženství. Jakmile jsou rozvinuty obecné duševní funkce (vnímání, řeč a povšechná činnost rozumová), jak konstatuje Tomášek, zájem se specialisuje na určitá zaměstnání, na jisté vymezené problémy. Tu možno zasáhnouti po stránce výchovné velmi hluboko. Zjistíme, chodí-li žák do kostela rád či modlí se, přijímá častěji svátosti, koná dobré skutky, dovede přinést oběti při sebezáporu. Nezapomínejme, že sebezápor je nezbytnou podmínkou duchovního života, proto navykejme děti sebezáporu.

Na konec je záhodno ke stručné charakteristice celkové připojití úsudek, jakým způsobem na žáka na základě vypořizovaných vlastností působit.

2: *Zásada názornosti.* Katechese musí vycházeti od názoru a k němu se vraceti. Zásada názornosti je výchovatelský imperativ, neboť je základem pro správné předsta-

vy a tím i pro přesné vyjadřování. O prostředcích názorného vyučování bude promluveno zvláště.

3. Vyučování buď p o c h o p i t e l n é, neboť jen takovému žák lehce porozumí. Myšlenkový obzor dítěte je značně užší nežli rozsah zkušeností dospělého člověka. Stává se, že dítě nechápe na příklad některé pojmy vždy co do věci správně. Snadno se unaví, když ho stůj co stůj chceme přivést k poznání hodnoty, pro kterou nemá ještě zájmu, po které netouží. V tom případě mu ta hodnota není hodnotou. Tak lze vysvětliti, že některý katecheta, třebaš přichází s nejlepším úmyslem, aby žactvo získal pro vyšší hodnoty náboženské, nenalézá žádoucí odezvy v mladých duších. Katechisuje příliš pojmově, intelektuálně a zapomíná, že u dětí a mládeže nutno míti zřetel především na jejich stránku smyslovou. Ta je u nich nejvíce vyvinuta; na tu oblast zrakovou, sluchovou a citovou se musíme učebně i výchovně co nejvíc obracet, chceme-li děti přístupněji poučit a účinněji povzbudit pro vyšší cíle. Snižme se k žákům a podávejme učivo tak, aby do něho vnikali. Postupujme zvolna a stále se přesvědčujme, jak žáci nové učivo pochopili. Učebnou látku omezme na věci podstatné, rozdělujme učivo logicky v části, jež spolu těsně souvisejí a postupujme metodicky od snadného k těžšímu. Nepřeplňujme katechesi fakty a číselnými údaji.

Vyučování buď z a j í m a v é. Není-li vyučování zajímavé, vnímá žák povrchně a učivo brzy zapomíná. Zajímavosti dosáhneme, bude-li vyučování názorné, pochopitelné a rozmanité. Děti nedovedou nadlouho upoutati svou pozornost k jedné věci. Klesající pozornost žactva osvěžíme někdy přestávkou ve vyučování, jindy rytmickými pohyby nebo písní (zejména v I. třídě, kde se jiným předmětům učí jen půl hodiny, kdežto náboženství celou hodinu najednou). Jinak však snadno v katechesi upoutáme dětskou pozornost, poněvadž v duši každého dítěte je přirozená vloha náboženská. „Anima humana naturaliter christiana.“ Jen vyhýbejme se zbytečným, dlouhým a nudným výkladům a důkazům, držme se jen toho, co žáky může zajímati. Zajímavosti dosáhneme podáním učiva s láskou a se zájmem, aby žáci věděli, proč se učí, aby si náboženství zamilovali. Jen tehdy se stane

všecko, co katechesi chceme vložit do duše dítěte, jeho osobním majetkem, když dítě všechno zpracuje svým živým zájmem. Co však bylo naučeno a vpraveno do paměti bez zájmu, byť to bylo sebe více rozumově pochopeno a sebe věrněji vpraveno do paměti, nestane se kvásem dalšího duševního a duchovního růstu dítěte (Tomášek).

Vyučování buď trvalé (důkladné), aby pevně utkvělo v mysli. Není třeba, aby žáci si pamatovali všecko doslova, to jest slovy učebnice, stačí, když si pamatují jen co do podstatného smyslu, věcně. Výjimku činí texty modliteb a nutně potřebné učivo, aby žáci měli přesné náboženské pojmy.

Vyučování buď všestranné — vzdělávej všechny duševní schopnosti, rozum, cit i vůli. Žáci ať nabývají poznání po všech stránkách, ať dovedou také poznatků užití. Stává se, že katecheta mívá svůj oblíbený úsek náboženského vzdělání („koníček“) a k němu se vrací na úkor ostatních oddílů celého náboženského vzdělání, proto varujme se jednostranného přeceňování a nadbytečného opakování některé látky.

Vyučování přihlížej k samočinnosti a pěstuj součinnost žákovu a tím i samostatnost. Neříkejme, co mohou žáci věděti sami a usilujme v každé katechesi o uplatnění aktivní práce žákovské. Od samočinnosti žáků závisí praktický výsledek činnosti katechetovy. Ve své podstatě není činná škola v náboženském vyučování něčím novým. Je to pouze nové jméno pro starou věc. Katechese musí působit vhodně na celou osobnost žákovu, prostředkovati nejen vědomosti, ale podněcovati a probouzeti také činnost, to jest zevnější konání, vniternou spolupráci, vniterné prožívání. Nikoli „Pane, Pane“ činí křesťana, nýbrž hrdinné, odhodlané konání vůle Boží. (Mat. 7, 21.) Princip činné školy má pro katechesi sice určité přednosti, ale nutno na mysli míti zároveň také jeho nedostatky:

1. Intelektualistický postup v katechesi jest jednostranný.

2. Cílem katechese není pouze vědění, ale spontanní konání, které nemůže býti výsledkem mrtvé knihy, nýbrž jedině živé osobnosti katechetovy.

3. Omezený čas pro náboženské vyučování nedovoluje děti příliš zaměstnávat manuálně.

K činné škole a samoučení zaujala stanovisko církevní autorita, která uznává, že může vyučování náboženskému prospěti princip činné školy, ale s určitým omezením:

1. Nesmí se zapomínati, že náboženství podává zjevení pravdy Boží, k nimž se však žák zcela samočinně nemůže dostat, nýbrž jedině spolupůsobením milosti Boží.

2. Úcta k autoritě zjevených pravd nesmí utrpěti. Vštěpují-li se svaté pravdy s tímto vědomím, je v tom zároveň ochrana před subjektivismem.

Vyučování děj se pro živoť. Nejvyšším úkolem a korunou katechese je prosadit a rozvinout v dítěti mravní sílu k dobrovolnému konání dobra. K tomu je třeba v duši dítěte probudit lásku k dobru, osobní přesvědčení o hodnotě dobra. Nesmí se ulpívati na zevnější návyk, ale vždy intensivněji působiti v duši žáků. S dospívajícím věkem mají žáci jednati vždy více z impulsů niterních, z hlubokého náboženského přesvědčení, než pod vlivem zevnějších okolností mechanické setrvačnosti pouhého návyku nebo pod tlakem kontroly. Za nenápadného a podnětného vedení katecheta budiž dána dětem možnost projevu, konání a vnitřního prožívání. Proti dřívější statickosti postavme dynamičnost katechese, která je bližší životu. Při tom řiďme se zásadou „*absit violentia rebus, omnia sponte fluent*“.

§ 4. Katechetická řeč

Má-li katecheta dojíti vytčeného cíle, musí vedle vhodné metody uměti mluvit tak, aby žáci dobře mu rozuměli a tak svaté učení, které jim podává, chápali. Ve škole mimo nejnižší stupeň, kde lze činiti jisté ústupky lidové mluvě, má zaznívati čistý spisovný jazyk.

Proto i řeč katecheta musí býti:

1. správná f o r m o u, to jest mluvnicky správná, zřetelná a jednoduchá;
2. správná o b s a h e m, to jest názorná a pravdivá.

Mluvnicky správná. Katecheta varuje se nejen sám mluvnických chyb, ale netrpí jich ani u žáků. Jelikož řeč je výsledkem práce napodobovací, neboť dítě napodobuje, co slyší, je nesmírně důležité, aby řeč katechetova byla bezvadná. Je také třeba, abychom nad řečí dítěte bděli a ji opravovali tak, abychom ji přivedli k úplné čistotě a přesnosti. Užívejme správného přízvuku slovního i větného. Varujme se školského pathosu a netrpme ani žákům zpívavých odpovědí. Žáci si jim velmi často navyknou, ale těžce odvykají. Vedle mluvnické správnosti dbejme o pečlivou, správnou (orthoepickou) výslovnost.

Zřetelná řeč jest jasná a živá, při tom však volná. Po stránce hlasové buď řeč vhodně modulována, ne monotónní a mrtvá, nepřirozená. Řeč strojená vzbuzuje nelibost nebo dokonce ošklivost. Nevhodná je řeč příliš hlasitá.

Jednoduchá řeč jest dětem snadno pochopitelná. Zvláště na nižším stupni dlužno užívatí řeči prosté, krátkých vět bez umělých vazeb větních, mluvití uslechtilé dětsky nikoli dětinsky. Vyhybejme se cizím a málo obvyklým slovům, dětinsky zdrobnělým a obrazným rčením. Chraňme se užívatí řeči, která v představě dítěte nic nevyvolává.

Velice důležitým požadavkem řeči katechetovy jest *řádnost mluvy*, aby mluvené slovo bylo takřka viditelné — „ut id, quod dicitur, cerni videatur,“ radí Quintilian. Sv. Augustin žádá: „Narratio sit semper plena atque perfecta.“ (De catech. rudibus n. 4.) Mladší katecheté tu často chybují, vyjadřují se příliš abstraktně, takže žáci nemohou vniknouti do smyslu jednotlivých vět.

Pravdivost řeči se vyznačuje vážností a procítěností podání, nemá věcných omylů a chyb v myšlení. Je-li kde tento požadavek naprosto nutným, pak jest to v katechesi. Katecheta nikdy neužije vulgárních, tím méně sprostých slov, nízkých vtipů, nemístných žertů. Vykládá-li, mluví klidně, chce-li působiti na cit, vede si něžně, chce-li pohnouti vůli, mluví vážně a přesvědčivě, dává-li výstrahu nebo kárá-li, řeč jeho je rázná a rozhodná. V katechesi není vhodné ani užití slov, vazeb, tvarů hovorových a lidových, ježto neodpovídá důstojnosti obsahu katechese.

Kterak se naučiti správné řeči katechetické? Láska ke katechesi je hlavní učitelkou. Doporučuje se, aby se katecheta na vyučování vždycky dobře připravil, katechesi si napsal neb aspoň podrobně naskizzoval a dobře promyslel. Bez této práce to žádný daleko nepřivede. Mnoho získá katecheta četbou vzorných katechesí. Správnou mluvu dětskou si osvojí též četbou dobré dětské literatury, prohráté láskyplnou řečí a dětskou prostotou. Katecheta má míti porozumění pro tak zv. zvukovou stylistiku, která záleží ve výběru slov, slovních spojení, ve vhodném pořádku slov, ve zvukové kráse, lahodnosti, libozvučnosti.

§ 5. Katechetická otázka

Technika otázky ve vyučování

Otázka má důležitou roli při vyučování. Zpravidla se táže katecheta žáka, aby se přesvědčil, pokud a jak si osvojil učebnou látku. Klásti otázky správně jest veliké umění, takže někteří podle toho usuzují právem o zdatnosti katechetově.

Nejdůležitější druhy otázek jsou:

- a) rozhodovací,
- b) rozlučovací,
- c) doplňovací.

Rozhodovací otázky začínají obyčejně slovesem nebo tázacími částicemi -li, zdali a pod., proto slují též verbální, slovesné. Na příklad: Můžeme Boha viděti? Zdali zachovali první lidé přikázání v ráji?

Rozlučovací (disjunktivní) otázky mají již v otázce rozlučku, kterou má žák mezi několika členy věty pravý určití. Na př.: Mají andělé tělo či jsou pouzí duchové?

Doplňovací (věcné) otázky ukládají žáku, doplniti daný soud členem v otázce naznačeným. Na příklad: Kolik částí má svátost pokání? Svátost pokání má pět částí.

Otázky věcné jsou bud': substantivní, adjektivní, adverbialní dle toho, kterým jménem se má doplniti daný soud.

1. *Substantivní*, těmi se tážeme:

- a) Po podmětu: Kdo zabil Abela? Nebo po věci: Co spáchali Izraelité na poušti?
- b) Po předmětu: Čemu se klaněli Izraelité na poušti?
- c) Po substantivním přívlastku: Čí byl syn Ježíš Kristus?

2. *Adjektivní*, těmi se tážeme po přívlastku, ať je pro-
nešen jakýmkoliv slovem.

- a) Je-li přívlastkem přídavné jméno, tvoříme otázku pomocí slov jaký (po obsahu), který (po rozsahu): Jaký syn byl Josef? Který člověk bude spasen?
- b) Někdy bývá přívlastkem náměstka, tážeme se po ní slovem čím: Čí otec je Bůh?
- c) Je-li přívlastkem číslovka, tážeme se slovy: kolik, kolikery, kolikátý, na př.: Kolik jest svátostí? Kolikery jest půst? Kolikátého dne vstoupil Pán Ježíš na nebesa? Kolikrát se má každý křesťan do roka zpovídati?
- d) Někdy jest přívlastkem celá věta: Který člověk jest spravedlivý?

3. *Adverbiální*, jsou povětšinou ty, kterými se tážeme po určení místa, času neb způsobu: Kde dal Bůh příkázání? Kdy vstal Kristus Pán z mrtvých? Jak dlouho se postil Pán Ježíš po svém křtu? Proč stal se Syn Boží člověkem?

Hodnota všech těchto druhů otázek pro školskou praxi je velmi nestejná. Nejsnadnější otázky jsou rozhodovací, na které odpovídá žák odpovědí ano nebo ne, a otázky rozlučovací. V praxi školní jich užíváme co nejméně, jen výjimečně, a to toliko u žáků slabých, poněvadž nevyžadují přemýšlení a vedou jen k mechanickému hádání, žáci nic nemyslí a odpovídají, jak jim napadne. Zdar vyučování nejvíce podporují otázky doplňovací. K otázkám doplňovacím patří otázky po definici. Definice je útvar vědeckého myšlení, hodí se proto jen dospělejším žákům. Na škole národní nahrazujeme definici častěji příkladem nebo popisem.

Didakticky správná otázka má býti:

1. *Obsahově (logicky) správná*, tak aby byla prosta všech nesrovnalostí. Logicky správná otázka jest konkrétní a určitá, aby žák věděl, čeho na něm katecheta žádá. Proto otázka nemá obsahovati ani o slovo více ani o slovo méně, než je potřebí, aby ji žák porozuměl a věděl, nač má odpovídati. Katecheta varuje se otázek s příklonným pak nebo jinými nevhodnými přídávky a otázek složených.

2. *Formálně (mluvnický) správná* otázka je stručná a jednoduchá, prostá všech chyb, případné tázací slovo stavíme v čelo otázky: Kam odešel Pán Ježíš po svém křtu? Formálně nesprávnou jest otázka s tázacím zájmenem na konci věty tázací, na příklad: Pán Ježíš zemřel kde? Katecheta dbej správné a jasné výslovnosti.

3. *Přiměřená učivu a chápavosti žáků*. Nebudiž tedy ani těžká, ani příliš snadná. Jsou-li otázky příliš snadné, ztrácí vyučování zájem a půvab, takové jsou otázky rozhodovací a rozlučovací a tónem otázky pronesené neúplné věty, na př.: Dědičný hřích se nám odpouští no? Jsou-li otázky příliš těžké, jako na př. po definici, budí nechuť a odpor. Táže-li se katecheta na to, čeho žáci nevědí a nač odpověděti nemohou, je to zbytečné maření času.

4. Katecheta nikdy se nebude tázati nevrle, posměšně nebo dráždivě, aby tak neutrpěla úcta k náboženství a pravdám jím hlásaným. Chybou katechetů bývá nepraktičnost otázek, na příklad: Jak to přijde, že Bůh je všude? Já ho nevidím.

Pravidla užití otázek

Především jest zachovávat správnou míru, ani příliš mnoho, ani příliš málo. Chybou začátečníků bývá, že kládou málo otázky.

Otázka učiněna budiž celé třídě, všem žákům, aby tak byli všichni nuceni přemýšleti a dávatí pozor, nevědouce, kdo bude vyvolán. Katecheta položiv otázku, učiní kratičkou přestávku, po níž volá žáka jménem, aby odpověděl. Tudíž neuvádí předem jména žákova,

nýbrž napřed dá otázku a pak teprve určí žáka k odpovědi na danou otázku. Vyvoláváme žáka pátým pádem vlastního jména, nikoli pádem prvním. Neukazujeme na žáka prstem nebo: Kde byl pokřtěn Pán Ježíš? — vzadu v poslední lavici na kraji? Jen tam, kde by utvoření pátého pádu bylo nesnadné, nebo by zněl pád směšně, jest nutno vyvolati žáka prvním pádem, na př.:... poví N. Nepřirážejme nikdy jména žákova k otázce, čímž by snadno mohl vzniknouti nesmysl, na př.: Kdo byl Pilát, Zelený? — nýbrž: Kdo byl Pilát — poví Zelený. Nesprávné je také klásti jméno žákovo do prostřed otázky. Tu tázaný často ani nepozoruje, že byl vyvolán. Nedoporučuje se obyčejně volati pouze jménem křestním.

Katecheta těžší otázky dává bystřejším žákům, ale nezanedbává slaběji nadaných neboť právě ti potřebují vydatné jeho pomoci. Obrací-li se katecheta jen na nadanější, cítí se ostatní zanedbávání a ztrácejí zájem na katechesi. Snažme se, abychom vystřídalí pokud možno všechny žáky! Nevyvolávejme podle určitého pořadu a také ne jenom ty, kteří se hlásí.

Na vyšším stupni formulujeme otázky tak, aby žák byl nucen odpověděti několika větami, na př.: Které byly příčiny pronásledování křesťanů?

Odpověď

Soud, který vyslovuje žák k dané otázce, jest odpověď. Katecheta musí dbáti:

1. Aby odpovídal v ž d y j e n j e d e n ž á k, a to ten, kterého vyvolal. Kdo chce odpovídati, ať slušně pozvedne ruku.

Sborového odpovídání se užívá jen výjimkou, a to: chceme-li nacvičiti nějakou důležitou již sestavenou odpověď, na př. modlitbu, biblický text nebo vyvozenou poučku. Sborové odpovídání nesmí býti nikdy bezmyšlenkové nebo mechanické, příliš časté nebo dlouho trvající. Jest dbáti při tom, aby se dalo za součinnosti všech žáků, aby se správně vyslovovalo, s přesným udáním obsahu, tonem a tempem svěžím a přirozeným a vždy začínalo na dané znamení. Sborové odpovídání děj se vždy bez křiku. jinak by nastal snadno zmatek.

2. Žáci ať odpovídají vždy s rozvahou. Proto katecheta vede žáky k tomu, aby napřed vždycky přemýšleli, oč vlastně v otázce běží a netrpí žákům ukvapenosti v odpovídání aniž dovoluje, aby odpovídali dříve, než otázka je skončena, sice budou odpovídati nazdařbůh. Rozhodně též zamezuje jakékoliv napovídání.

3. Žákova odpověď ať jest hlasitá, aby ji slyšeli všichni žáci, nikoli však křiklavá. Odpověď po tichu prosloušená jest nesprávná.

4. Žáci ať odpovídají samostatně. Nechejme žáka domluvití, nemíchejme se do odpovědi žáků a zvykejme žactvo, aby vyvolaného spolužáka nevyrušovalo hlášením nebo pokřikováním. Katecheta nevkládá odpovědi žáku v ústa, nepředřikává ji, čekaje na pouhé doplnění věty nebo slova.

5. Žákova odpověď má býti věcně i mluvnicky správná. U menších žáků dbáme toho, aby odpovídali celou větou, u větších již toho netřeba.

6. Také jest nutno přihlížeti při odpovídání žáků k jejich chování. Vyvolaný žák odpovídej stoje zpřímá, dívaje se katechetovi do očí, s rukama volně k tělu přiloženými a nesedej dříve, dokud nedá katecheta znamení, anebo nevyvolá jiného. Tím se uspoří mnoho času i námahy a je to dobrá známka školy i spořádané práce katechetovy.

Kritika odpovědi

Žáci odpovídají buď správně, nebo dají odpověď správnou jen částečně, nebo odpoví směšně, nesprávně aneb vůbec nedají žádné odpovědi.

1. Dá-li žák odpověď zcela správnou, katecheta se jí spokojí. Můžeme se však někdy přesvědčiti, že žák věci rozumí tím, že dáme otázku druhou nebo otázku jinak formulujeme a pod.

Daných odpovědí katecheta nikdy neopakuje (tak zv. školské echo). Správných odpovědí nechvalme stálým „dobře“, „ano“, postačí uznání výrazem obličeje nebo pokynem hlavy. Je-li z důvodů didaktických potřeba odpověď opakovati, ať tak učiní jiný žák.

2. Při odpovědi částečně chybné vedeme žáka k opravě. Chybuje se, zamítá-li se odpověď částečně správná

nebo vyvolá-li se k opravě hned jiný žák. Žák si má pokud možno pomoci sám. Nepřípadně-li hned na správnou odpověď, nesnažme se žáka na ni dlouho přivádět. Takovým způsobem žáka spíše spleteme a ostatním znudíme vyučování, nehledě ani ke ztrátě času.

3. Dá-li žák odpověď neúmyslně směšnou, ať katecheta se nesměje a také nedovoluje, aby žáci se smáli. Z odpovědi takové část směšná se vypustí, správná vybere a odpovídající vyvede z rozpaků poznámkou, že podobný omyl se může přihoditi každému. Odpověděl-li žák svévolně nebo ze zloby směšně nebo nesmyslně, jest na místě přísné potrestání jeho.

4. Je-li žákova odpověď zcela chybná, katecheta se s ním nevádí.

Příčina odnovedì zcela chybné může spočívati v katechetovi (dal-li nevhodnou otázku) nebo v žáku (v jeho ostýchavosti, nepozornosti, nevědomosti) a podle toho nutno se zařídit.

Pozoruje-li katecheta, že je sám svou otázkou vinen, poněvadž byla didakticky nesprávná, náležitě ji opraví a doplní sám a žák na ni dobře odpoví. Nedovede-li nikdo odpověděti, poznává katecheta, že se ptal na věci, kterých žáci nemohou věděti, poněvadž se o nich neučili nebo že přesahují obor jejich chápavosti. Potom nezbývá katechetovi nic jiného, než aby učebnou látku vyložil.

Je-li příčina žakovy nesprávné odnovedì v jeho ostýchavosti, katecheta takového žáka vlídně povzbudí a volá k pomoci jiného žáka. Mírnou pochvalou se mu dodá chuti pro příště.

Nedal-li žák odpovědi žádné, nenapovídejme mu ji a netrpme ani, aby žáci tak činili, ale hledejme příčinu, pro kterou žák mlčí aneb nesprávně odpovídá a příčinu tu odstraňme.

Máme-li co dělati s málo nadaným nebo váhavým, vedeme ho trpělivě snadnými otázkami k odpovědi nebo ať opakuje schopnějšími žáky danou odpověď. Nikdy takových žáků nečastujeme nespravedlivými nebo tvrdými předhůzkami.

Pozoruje-li katecheta, že nesprávnou odpovědí je vinen žák pro svoji nepozornost a roztržitost, zprvu ho napomeneme a při opětovné zaviněné nepozornosti potrestá.

Budiž takový častěji vyvoláván a tak donucován k pozornosti. Roztržitost u hochů bývá poněkud vyšší než u dívek. Katecheta si vždy vyšetří, co je příčinou roztržitosti. Stává se často u městských dětí, že roztržitost prozrazuje chronickou nebo nahodilou poruchu zdraví, na př. poruchu nervové soustavy, chudokrevnost, zduření žláz, potíže žaludku a střev, nedostatečný oběh krve a pod.

§ 6. Názorné prostředky v katechesi

Obraz náboženský

Především je to obraz, a to zejména obraz biblický. O biblický obraz jest více méně postaráno četnějšími sbírkami obrazovými, hůře je to s obrazy pro vyučování katechismové. První pomoc by mohla býti sjednána katechismy obrázkovými. Někteří jsou však proti katechismu ilustrovanému. Je-li si přáti, aby obrazy byly pojaty do školské knihy, nechť tato výhoda se neodnímá katechismu, který má pouze abstraktní obsah, v krátkých slovech uvádí tak velké a důležité pravdy, jež dítěti ukládají povinnost, že musí mysliti. Kdo se domnívá a obává, že by obraz mohl odejmouti cenu a čest katechismu, nemá pravého pojmu o významu a důstojnosti náboženského obrazu. A kdyby obrazy v katechismu měly aspoň jediný dobrý výsledek, že děti měly by rády tuto knihu, pak již z tohoto důvodu měli bychom býti pro ilustrované katechismy. Není pochyby o tom, že připravili bychom děti učebnicemi bez obrazů o mnoho vznešené, milé a svaté radosti a také o výborný prostředek, který pomáhá, že mládež chápe jasněji náboženské pravdy, zachovává je lépe v paměti a nabývá nových podnětů ke krásnému životu podle víry. Kdybychom připustili, aby tento nedostatek nadále v náboženských učebnicích trval, působilo by to tím škodlivěji, čím více se podniká pro zdařilé vybavení jiných knih a pro názornost jiných učebných předmětů.

Má-li obraz vyhovovati pro náboženské vyučování, musí míti určité vlastnosti, a to jak po stránce náboženské, tak po stránce didaktické.

Po stránce náboženské se vyžaduje:

1. aby obraz byl mravně nezávadný;
2. aby měl náboženský charakter bez theatrální pósy, byl prost všeho umělkovaného, affektovaného a nasládlého.

Po stránce didaktické musí býti náboženský obraz:

1. umělecky hodnotný, neboť jen umění může prostředkovati pravý a hluboký život duševní, nesmí to býti tak zv. kýč;
2. žactvu srozumitelný; pro elementární stupeň vyžaduje se jen jednoduchá perspektiva, jasná kresba, prostá kompozice a výrazná malba;
3. věrný, t. j. musí se srovnávati se skutečností;
4. dostatečně veliký, aby bylo možno vše na něm pozorovati.

Kdy jest obrazu užiti při vyučování náboženském?

Někteří vycházejí při vypravování z obrazu, snaží se z něho všechno vyčísti. Bylo by možno s tímto způsobem souhlasiti, kdyby obraz nebyl prostředkem k účelu, ale sám účelem. Vycházeti od obrazu dítě spíše rozptyluje, nežli poutá, není tudíž praktické užiti obrazu při výkladu biblickém, neboť pozornost dětí se tím odvádí. Nejlépe lze užiti obrazu až po vyprávění příběhu, potom se obraz ukáže a vysvětlí, žáci při tom naň nazírají. Po skončeném výkladu se obraz zavěsí na vhodném místě ve třídě (ne příliš vysoko, nikdy mezi okny).

Co dítě nejen slyšelo, nýbrž i vidělo, zůstane zároveň s předsevzetím, které při tom vzniklo, delší čas a pevněji v paměti. V některých školách jsou obrazy vyvěšeny celý rok na stěnách ve třídě nebo na chodbách. Tento zvyk — snad spíše k okrase než pro praksi — nevyhovuje ani správnému použití obrazů a nemůže se doporučovati ani se stanoviska šetrnosti, poněvadž obrazy se takto rychle poškodí, a nadto *quotidiana vilescent*.

Kresba prostředkem výchovným a vyučovacím. Kresba v hodině náboženské jest důležitým prostředkem výchovným a vyučovacím. Katecheta vhodně pojí názor zrakový k slovnímu výkladu — vyučuje psychologicky. Je známo, že se dospělí lidé snaží vysvětliti nejasný pojem nákresem, umožňujícím správnou představu. To jsou lidé dospělí, natož pak děti. Katecheta zachycuje náčrtem na tabuli vypravovaný děj nebo situaci ve vrcholném momentu, zobrazuje též předměty dětem neznámé. Kresebným náčrtem představa dětská se stává jasnější a určitější a katechese jsouc tím názorná, nemíjí se úspěchu.

*Praktické užití kresby při nepřímém vyučování
na škole málotřídní*

Pro katechetu vyučujícího na škole málotřídní nebo v odděleních má kresebný náčrt ještě ten význam, že účelně a hospodárně řeší problém složitého a obtížného nepřímého vyučování. Kresebný náčrt jest pokračováním a praktickým užitím nebo doplňkem vyučování přímého a školou samoučení žákov. První a druhý školní rok je samostatným přípravným útvarem, žactvo ostatních šesti ročníků málotřídní školy — je-li v jedné třídě — tvoří rovněž celek, který se vyučuje společně a učivo se probírá ve čtyřech bězích. Rozdělení učiva na čtyřletí vyžaduje pedagogické a metodické zkušenosti. Kresebný náčrt pro nižší stupeň ušetří katechetovi čas, aby se mohl věnovati ročníkům vyšším, a zcela dobře jej může provést některý z dovednějších žáků.

Užitek kresby ve škole i jako domácího úkolu. Pro děti má kresba buď ve škole nebo jako úkol domácí veliký užitek. Dětem je vrozena touha tvořit a tomu vyhovuje katecheta kresbou. Děti kreslí rády a kresliti umějí. Nám nejde při takovém kreslení v hodině náboženské o přesný kresebný výkon, či projev, jak byl zaveden v kreslení tento termín, nýbrž především o to, zda a co si z výkladu děti pamatovaly, a zda tomu, čemu se naučily, také skutečně rozumějí. Svou dětskou, naivní a přece tak pravdivou kresbou povědí nám vše.

Radost z práce ve škole se stupňuje, jestli žáci jsou povzbuzováni domácí prací. A k tomu ještě připojujeme: Neznamená při tom mnoho, že žáku často dospělí pomáhají. Je tomu tak při všech pracích. Kolik asi domácích úkolů slohových ještě vypracováno bez pomoci dospělých? Jedno je jisto: žák nabývá zvýšené horlivosti, necháme-li jej pracovati beze všeho nátlaku; katecheta pak z těchto prací lépe poznává žáky a přesvědčuje se, kterak si učivo osvojili.

Pokud spolupůsobila v nenáležitě míře cizí pomoc, pozná přece katecheta brzy a vynasnaží se toto zlo odstraniti. Nadto pak má domácí kresebný náčrt ještě význam kontroly pro rodiče, sledují-li jím, čemu se dítě ve škole učí. A tak i rodiče získávají účast na náboženském vyučování.

Hlavní námitka proti kreslení v hodině náboženství a její vyvrácení. Proti kreslení v hodině náboženské možno slyšeti velmi různé námitky nebo také výmluvy. Někteří katecheté se ostýchají kresliti na tabuli, protože prý toho nedovedou. To jest prostě výmluva. Nové učebné osnovy pro první i druhý postupný ročník určují kreslení jako součást prvouky, nikoli jako samostatný předmět. V prvouce se kreslí rozličné náměty, vyplývající z vyučování, které se rozkládají na elementárních úkolech kreslířských z paměti nebo z obrazivosti. Kreslení na tomto stupni nižším směřuje k tomu, aby se dítě vyjadřovalo dětsky primitivním způsobem a aby nabylo jasných představ o věcech. Tak nutno postupovati i v prvouce náboženské. Technice kreslení na tabuli se snadno každý katecheta naučí, neboť nežádá se žádný neproveditelný technický výkon, nýbrž jednoduchá plošná kresba, tedy žádné perspektivní kreslení, žádné perspektivní zobrazování ploch a těles. Jest mnoho pravdy ve výroku Masarykova: „Myslím, že by každý měl umět kreslit, tak jako každý má umět psát. Lidé by byli jasnější, naučili by se přesněji myslet a odhadovat.“ Ovšem cvičení přináší umění.

Pedagogický význam kresebného náčrtu v hodině náboženské. - Výhoda pro katechetu i pro děti. Pedagogický význam kresebného náčrtu v hodině náboženské tkví také v tom, že se jím hravě překonává únava po více

méně abstraktním výkladu na elementárním stupni. Uvážíme-li, že vyučování náboženství je v elementární třídě vyměřena celá hodina dvakrát v týdnu, zatím co ostatní předměty se střídají po půlhodině, jest katecheta zdánlivě v určité nevýhodě; ve skutečnosti může vznikající únavu po půl hodině překonati dětskou kresbou a hned se děti zotaví.

Kresebný náčrt má určitou výhodu i pro katechetu. Katecheta musí mnoho mluvit, mnohem více než jeho kolegové, učitelé v ostatních předmětech. Kreslí-li na tabuli, též vyučuje, a to intensivně, získává tím pro sebe sice malou pauzu, ale přece osvěžující jeho hlasivky. Proto je v zájmu katechetově, aby se po celou hodinu neobracel jen nepřetržitě k sluchu žactva, ale aby také využil dětské dispoziice vizuální. Každé dítě, i to nejméně nadané, má větší nebo menší schopnost eidetickou, kterou musí také katecheta poznati, probouzeti a vyvíjeti.* Často se nám stává, že dítě nedovede říci slovy to, co poví kresbou.

Na elementárním stupni nemají děti v hodině náboženství učebnice, proto jsou pro náčrt na tabuli vnímavější. Kresebný náčrt jim prospívá jako pomůcka při vědomém postřehování zjevů a upevňuje paměť. Se zdarem může se použití barevných kříd, neboť kresba, jestliže ji položíme jednoduchým tónem barevným, bude pro oko živější.

Církev podporuje názorné vyučování. - Přednost náčrtu před biblickým obrazem pro jeho větší účín. Hodina náboženského vyučování patří jen a jen náboženství, neboť je pro ně vyměřeno tak málo hodin; proto škoda času, ztráveného kreslením. Námitka tato, i když jest upřímná, není správná. Dnešní škola dávno opustila ideál staré školy herbartovské — ideál intelektuální výchovy jen rozumové, v níž se hojně a všude memorovalo, z názorů převládal sluchový, učivo žáci trpně vnímali, jen

* Eidetická vloha je schopnost vybavovati zrakové vjemy, reprodukovati obrázky exponované po krátkou dobu. Objevitelem eidetické vlohy je vídeňský lékař V. Urbantschitsch; soustavnému výzkumu je podrobil prof. Er. R. Jaensch, u nás v tomto ohoru pracuje Dr Ferd. Kratina „Eidetická vloha u mládeže“ (1930) a B. Markalous.

aby byla největší zásoba vědomostí, třebas byla nakonec pasivní.

Dnes usilujeme nejen o výchovu rozumu, ale i o výchovu vůle a citu, o výchovu křesťanského charakteru, v němž spatřujeme dokonalý duševní vývoj dítěte. Dbáme při tom a k t i v i t y k a ž d é h o j e d i n c e. Kresebný náčrt je tu důležitým prostředkem výchovným a vyučovacím, neboť podporuje aktivní stránku vnímání. Náčrt podporuje názor. Názorné vyučování má jediné úspěch při tvoření správných představ. Čas se kresebným náčrtem neztrácí, neboť náčrt živé slovo provázející je v několika minutách hotov. Pasivní zásoba vědomostí a poznatků dětem neprospívá, ale je za to účinnější, když se děti kresebným náčrtem zmocňují poznatků vlastním přičiněním.

Pro názorné vyučování Církve měla od počátku zvláštní pochopení, neboť jaký jiný účel měly primitivní kresby a obrazy v k a t a k o m b á c h, než že byly o b r á z k o v ý m k a t e c h i s m e m, jenž znázorňuje nejdůležitější články víry nebo t. zv. b i b l e c h u d ý c h, n e u č e n ý c h v n i c h ž jsou na 34—50 obrazech znázorněny n e j h l a v n ě j š í v ý j e v y z N o v é h o Z á k o n a od Zvěstování až do Posledního soudu, a to tak, že vpravo i vlevo připojen je ještě starozákonní předobraz?

Proto také již na T r i d e n t s k é m s n ě m u bylo uloženo biskupům, aby své věřící utvrzovali v pravdách náboženských z o b r a z o v á n í m a n á z o r n ý m p o u č o v á n í m o tajemstvích našeho vykoupení. (Trid. sess. 25: „per historias mysteriorum nostrae redemptionis picturis vel aliis similitudinibus expressas, erudirere et conformari populum in articulis fidei commemorandis...“)

Připojujeme ještě nedávný dekret posvátné Kongregace koncilu z 22./I. 1935, jímž byla nařízena v ě t š í p é č e o k a t e c h e t i c k é v y u č o v á n í a v y c h o v á v á n í. Bylo by jistě nerozumné v době, kdy se ve světských oborech poskytuje mládeži možnost co nejvíce a nejnázve rozšířiti vědomosti, zanedbávati a opomíjeti osvědčených vyučovacích a vychovávacích prostředků v hodině náboženské. Kreslení jest jedním z nich, žák podléhá náladě účelně řízené katechetou, pracuje samočinně, ale za jeho

vedení. Kreslení náčrtu nesmí rušití metodický postup katechese, nýbrž musí býti v ni organicky včleněno, to je nutný požadavek metodické racionalisace.

Náčrt má přechoasto většii účii než obraz. Jen málo- která škola má dobré biblické obrazy, ale i má-li je, počet zobrazených biblických dějů nebývá velký. Proto katecheta se nemůže obejítii bez křídý a školní tabule. Tabule je pro dovedného katechetu učebná pomůcka par excellence. Biblický obraz podává dítěti všecko již jaksi hotové, zatím co největší radost má dítě, může-li samo tvořitii děj. Proto na nejnižším stupni má kresba dětským stylem provedená přednost před biblickým obrazem, právě pro svůj většii účii.

Při kreslení v hodině náboženské jde o aktivní stránku vnímání a tvoření správných představ, nikoli o formu. Má taková naivní, nedokonalá dětská kresba vlastně „skreslenina“ nějaký význam pro vyučování náboženské? Z toho, co již bylo uvedeno, a ze znalosti duševního vývoje dětského (dítě není dospělým člověkem v miniatuře), vysvítá neoprávněnost této výtky. Genetické stanovisko jest naprosto nutný předpoklad pochopení dětství. V hodině náboženského vyučování nejde nám o techniku kreslení, kresba není nám cílem, ale prostředkem. Dítě vlastně kreslí více, co ví, než vidí; vyjadřuje představu (stupeň ideografický) a teprve později (asi od 9. roku) vystihuje přírodu (stupeň fysografický) a právě o správnou představivost nám jde. Byť snad pro nezasvěceného taková kresba, plná naivnosti, byla psychologickou záhadou, pro zkušeného katechetu jí není, neboť ví — právě tak jako dítě — co nakreslilo. Dítě dovede o tom vyprávěti, má určitou a správnou představu a katecheta se tím přesvědčuje, co si dítě z výkladu zapamatovalo a že tomu skutečně také rozumí, a na tom nám zde jedině záleží, nikoli na formě, s níž dítě tak často zápasí. Proto jest tu třeba určité pedagogické opatrnosti, abychom nevhodným postupem, neopatrným jednáním nebo nesmírnými požadavky od náčrtů neodradili. Nezapomínejme, že zejména u mladších kreslířů se jejich kresby hlásí jako jakási řeč se všemi nedokonalostmi a zvláštnostmi mluvy dětské, jak na to případně upozorňuje Čáda. Kresby

ty jsou jednak kusé, jednak neúplné, neboť dítě nedovede „vyjádřit“ ani kresbou leccos, co dospělým je zcela běžné; linie se potácí sem tam a správný směr komolí jinak, než dětské žvatlání. Kresby dítěte na nižším stupni jsou jen jakási *schemata*.

Kreslení podporuje aktivitu a spontaneitu dětí. Posléze na otázku, mají-li děti také kreslit to, co načrtl katecheta na tabuli, je snadná odpověď: ano, zajisté! Ovšem kresba na tabuli nemá býtí dětmi okreslována, kopírována, nesmí býtí šablonou, nýbrž katecheta, chtěje vyhovětí i pudu dětské tvořivosti a překonati únavu dětí, vyzve je prostě: „A teď mi nakreslíte, co jste si zapamatovaly z toho, co jsem vám vyprávěl. Vezměte si papír a tužku a hned do práce!“ Radostné vzrušení se zmocní celé třídy, děti počnou znovu pracovat a po únavě není ani stopy. Tím katecheta poskytl dětem možnost aktivity a spontaneity. Každou kresbu potom přehlédne. Zasahuje-li, nečiní tak po stránce kreslířské, ale věcné, neboť dětská kresba má svou bezprostřednost, životnost, osobitost, kterou by rušila projevovala inhibice. Pilné žáky pochválí, ale nezdařenou práci nehaní. Dbá, aby kresebný náčrt byl čistý, správný a přiměřené velikosti, což je důležité též po jiné stránce výchovné, totiž pro výchovu žactva k přesnosti a pořádku. Užívání gumy naprosto nedoporučuji.

Didaktické požadavky kreslení v hodině náboženské. Nestací však v hodině náboženské jen jakýkoliv náčrt. Jest nutno si pamatovati po stránce didaktické zejména toto:

1. Náčrt — pokud možno jen jeden v hodině — se musí dítí před zraky dítěte; jinak by působil právě tak jako kdybych ukázal hotový obraz. Dítě katechetovu práci při tom pozoruje, vidí, jak se to dělá; při kreslení se katecheta neobrací úplně zády k dětem, nýbrž sleduje zároveň celou třídu a vhodnou otázkou vztahující se ke kresbě udržuje s nimi neustále kontakt.

2. Vedle bílé křídý použije katecheta kříd barevných. Dítě má nesmírně rádo barevnou kresbu, barvy vůbec. Červená nebo žlutá črta na černé tabuli náčrt prohřeje a prosvítí. Barvami však mnoho neplýtvejme!

Stačí barevná křída: červená, zelená, světlemodrá, žlutá a hnědá.

3. Kresba se musí vyznačovati p r o s t o u j e d n o d u -
c h o s t í, ale přece vkusem; nesmí v ní býti nic hledaného a vyumělkovaného, nýbrž musí obsahovati jen věci p o d e t a t n é. Všecko vedlejší se opomíjí, nic se nekreslí perspektivně; bere se při tom zřetel na ž á k a a stupeň jeho duševního vývoje a schopnosti. Svou prostotou a jednoduchostí přibližuje se pak náčrt učitelův rázu dětských kreseb a dovede děti opravdu cele upoutati,

4. Náčrt na tabuli je zejména tehdy působivý, kreslí-li katecheta v rozměrech pokud možno největších, z p a -
m ě t i, z r u č n ě, l e h c e a s u r č i t o u j i s t o t o u. Při tom se neobrací k dětem zády, ale sleduje stále celou třídu, udržuje s dětmi vhodnými otázkami nepřerušenu pozornost a styk.

5. Tabule pro náčrt musí býti bezpodmínečně č i s t á (t. j. černá, nikoliv šedivá, ale dobře umytá). K ř í d a, kterou kreslíme, musí býti mírně přihrocena a z d o b -
r é h o m a t e r i á l u. Výraznější tahy provádíme hranou křídý.

6. Náčrtníky (čtvrtky nebo sešity) vede katecheta v evidenci a po provedeném náčrtu na tabuli ukládá ž á -
k ů m, aby hned ve škole totéž si nakreslili — nikoli však mechanicky reprodukovali předlohu — do náčrtníků ne-
bo jim to ukládá za domácí úkol.

Kdy kresliti v hodině náboženské. Bylo by nesprávným domnívati se, že je nutno kresliti každou hodinu náboženskou nebo všecko učení graficky doprovázeti na tabuli. Kreslíme jen tehdy, chceme-li zobraziti představy a předměty dětem neznámé nebo ilustrovati jen typické děje a situace a chceme-li podporovati a upevňovati dětskou paměť. Pro katechetu je důležité věděti, kdy má užítí kresby.

Bylo již řečeno, že k r e s l e n í na tabuli n e s m í r u -
š i t i m e t o d i c k ý p o s t u p k a t e c h e s e. Jinak odborníci katechetští nejsou zajedno. Dovedný katecheta tak-
řka intuitivně pozná, kdy je vhodno kresliti; není gene-
relního pravidla, je nutno řešiti případ od případu, jak toho vyžadují p s y c h o l o g i c k é a d i d a k t i c k é

důvody, ale vždycky musí se postupovati cíle vědomě a podle určitého plánu.

Kreslení v hodině náboženské může se díti trojím způsobem:

- a) kreslení může provázeti přednes katechese, ale to budiž jen zřídka;
- b) kreslení může následovati po přednesu, a to děj se častěji;
- c) kreslení může přispěti při opakování jako pomůcka pro prohloubení v paměti, to má býti z pravidla.

Katecheta Zamazal^{*} doporučuje odlišný trojí způsob užití kreslení při vyučování náboženském; podle něho kreslení nechť:

- a) předchází přednes (znázornění dosud neznámého předmětu nebo jména pro správnou výslovnost);
- b) doprovází přednes (cesta tří mudrců od východu);
- c) následuje po přednesu (jako tiché zamčtání).

Nedoporučuje se však na nižším stupni kresbu na tabuli předem si připravit; největší účín má náčrt po přednesu katechese, když se má učivo vštípit v paměť. Náčrt ovšem nesmí býti malý, nýbrž přiměřeně veliký, aby všichni žáci mohli na něj nazírat. Potom se analyzuje a opakováním se provede synthese kresby a děti se vyzvou, aby nakreslily to, o čem právě slyšely.

Je-li nutno napsati pro správnou výslovnost celé slovo, na př. Jerusaleem, Nazaret, nejdříve se katecheta přesvědčí, znají-li děti všechna písmena ve slově a pak je teprve hůlkovým písmem majuskulí pečlivě na tabuli napíše, na př.: JERUSALEM; později při zapisování jmen užije běžného písma, na němž si dá záležeti tak, aby odpovídalo předepsanému vzoru.** Než nedbale napsané slovo,

* Ant. Zamazal, Kreslení v hodině náboženské, 2, 1917, str. 18.

** Podle výnosu min. škol. a nár. osvěty ze 7./VII. 1932, čísla 148.389 32-I 1, jsou na nižším stupni závazně normalisované tvary psacího písma. V poznámkách o psaní v Normálních učebných osnovách pro obecné (ludové)

raději nic, neboť to děti uráží, vidí-li, že katecheta píše špatně proti učiteli, který věnuje úpravě péči a děti učí správnému a čitelnému písmu. Ráz svatého učení se musí zrcadlit i v této zdánlivé maličkosti. Dokonalost spočívá v maličkostech, dokonalost však není maličkost (Michel Angelo).

Dramatisace

Účinněji nežli obraz působí živoucí předvedení děje, dramatisace. Dramatisace učiva je rozmluvové předvedení učebné látky s úlohami rozdělenými mezi jednotlivé žáky. Dramatisace je vděčným polem, na němž lze, jak správně poznamenává Tomášek, krásně rozvinouti všestrannou, soustředěnou a radostnou činnost dětí. Dramatisace soustřeďuje pozornost na obsah dramatisované látky, oživuje ji a vzbuzuje pro ni zájem. Dovedný katecheta může dramatisaci uplatnit s velkým užitekem zejména jde-li o některý biblický děj anebo úkon liturgický. Při dramatisaci učiva nutno si počínati opatrně, zachovávat určitou míru a zejména potřebný takt, proto aby dramatisace dosáhla svého účelu, dlužno pamatovat na tyto pedagogicko-didaktické předpoklady:

1. Příběhy biblické a liturgické úkony dramatisujeme zpravidla jen se žactvem nižšího stupně;
2. bylo by omylem dramatisovati každý děj biblický;
3. v katechesi školní pro nedostatek času možno používati dramatisace jen velmi omezeně.

Nelze též každému katechetovi raditi dramatisaci. Náhradou dramatisace může býti čtení s rozdělenými úlohami.

školy předepsaných výn. min. škol. a nár. osvěty ze dne 10./VII. 1933, č. 67.311 33-I, uvádí se výslovně, že na obecné škole se věnuje pozornost úpravě ve všech vyučovacích předmětech, v nichž se píše, to platí tudíž i o sešitech při náboženství! Při této příležitosti upozorňujeme na publikaci St. Sedláčka, Nápisové písmo a jeho praktické využití (Unie, 1936), která skýtá mnoho dobrých pokynů.

Dnes dospěli jsme již k užití kinematografu ve škole, totiž k užití úzkého filmu (16 mm) jako názorné vyučovací pomůcky. K metodice vyučovacího filmu nutno uvést, že dobrý, jasný a věku žactva přiměřený film vysvětluje se sám, proto bylo by chybou s hlediska vyučovacího provázet promítaný film příliš mnoha vysvětlivkami. Mlčme, pokud je to jen možné, neboť žáci pozorují a sami mluví, vzájemně se doplňují, opravují a vyvozují závěry. Je-li na nižším stupni hlavním posláním filmu pozorování pohyblivého objektu a slovní formulace viděného, na vyšším stupni se staví do popředí věcný moment — rozšiřování vědomostí.

Pro nás zůstává ještě školní film náboženský poměrně nedostupným. Máme však náhradu v epidiaskopu. Projekční přístroj není dávno už přepych, má jej také mnohá škola. Epidiaskop je pro všechny předměty a po celý rok. Ušetří se jím vydání za velké obrazy, protože zvětšuje malý, tedy levný obrázek, na velikost drahých obrazů. Možno užití též ilustrací v knize aniž by se tím kniha poškodila. Katecheta si snadno pořídí archiv obrázků, fotografií a pohlednic k projekci. Diapositivы náboženského obsahu půjčuje za mírný poplatek: Svaz charity v Praze III., Sněmovní 9; Liga svatováclavská v Praze IV., Hradčanské náměstí 6; Ústav Petrinum v Písku; Svaz charity v Brně, Běhounská 22/II.

Pro epidiaskop v hodině náboženské mluví i pedagogická zásada: všechno, co nelze nebo je nevhodné ukázati žákům ve skutečnosti, přednésti jim obrazem statickým. Projekce je mocným nástrojem sugesce. Má býti spojena s vyučováním, a ne býti snad pouhým promítáním obrazů ve zvláštních hodinách.

V hodině náboženské lze s prospěchem užití gramofonové desky, na nichž jest nahrán na př. chorál, části, které se zpívají při slavné mši, nebo některé sequence a církevní hymny.

§ 7. Technika vyučovací

Jako v životě společenském provázíme slova posunky a vzezřením, tak si vedeme ve škole při katechesi. Řečí,

pohyby, posunky i náladou vytváříme příjemné prostředí pro vyučování. Posunky i výraz našeho obličeje jsou obrazem našeho vnitřního života. Přetvářka nikdy nepomůže na dlouho. Pohyby katechetovy buďtež klidné, posunky ušlechtilé, nenápadné a nenucené, žádná theatrální gesta. Chůze katechetova a celé držení těla budiž důstojné a vážné. Do třídy vstupuje katecheta vždy s vlídnou tváří, ne zamračenou. Při vyučování pobíhá-li katecheta neustále před a mezi lavicemi, ruší tím pozornost a kázeň žactva. Nepříjemná je také ztrnulost. Katecheta nesedí však také stále za stolem, nýbrž stůj nebo mírně před žáky přecházej, ruce ať výklad volně provázejí, očima udržuj klidně v pozoru celou třídu. Naprosto se nehodí míti ruce v kapsách, sedati na desku lavice žakovské nebo na roh stolu. Je dobře neustále míti na mysli, že žáci jsou výteční pozorovatelé a že stačí sebemenší přehmat, aby autorita a vážnost katechetova byla ohrožena. Nelze podceňovati ani vlivu katechetova zevnějšku a ústroje. Každá výstřednost ať v úpravě zevnějšku nebo v oděvu katechetově působí na mládež nepříznivě. Celková úprava a oděv katechetův má vždy prozrazovati slušnou eleganci jeho vážnost a důstojnost.

§ 8. K á z e ň

V dítěti se záhy ozývá pud po činnosti, který by snadno mohl vybočiti v nevázanost. Brániti nevázanosti a pečovati, aby byl pořádek při vyučování, to jest úkol kázně. Kázeň ve škole je tedy způsob, jímž se snahy a činnost žáků udržuje v mezích školního řádu. Bez náležité kázně není žádné výchovy. Proto sv. Pavel zapřisahá Timotea před Bohem a Kristem Ježíšem: „...hlásej slovo, naléhej včas i nevčas (t. j. předstupuj před věřící a kaž jim, ať jim to jest vhod či nevhod), usvědčuj, přimlouvej, kárej, a to se vši trpělivostí a moudrostí učitelskou.“ (II. Tim. 4, 2.)

Milý, vlídný katecheta a při vyučování vážný působí, že žáci se cítí v hodině náboženské šťastnými a spokojenými. Jeho život a zájem, s kterým učebnou látku podává, přenáší se na žactvo, které radostně reaguje na podněty ka-

techetovy, kterými od nich odvrací zlé, varuje před špatnou společností, hříšnou příležitostí a navyká je dobrému z lásky k Bohu a k Pánu Ježíši.

Prvky vnější kázně

Prvky vnější kázně jsou:

1. Pravidelná docházka žáků do školy.

Dozor učitelů na děti ve škole se vztahuje nejen na dohled za vyučování, ale také na dohled zpravidla 15 minut před počátkem vyučování, v přestávkách na zotavenou i při odchodu dětí ze školy. Učitel budiž si stále vědom toho, že je odpovědný z neblahých následků zanedbaného dozoru na děti nejen disciplinárně, ale po případě i podle příslušných předpisů trestních nebo civilních. § 115 škol. a vyučovacího řádu. Za úrazy žáků ve škole ručí především učitel. Podle §§ 1309 a 1310 obč. zákona mohou rodiče dětí na učiteli soudně domáhat se náhrady za léčení zraněného žáka.

O potřebný dozor nad žactvem při náboženských cvičeních musí se postarati katecheta (podle vlád. nařízení č. 64/1925 Sb. z. a n., § 7, odst. 1).

2. Klidné chování při počátku vyučování, všechno, co by žáky mohlo rušiti, budiž odstraněno, na lavici jest jen učebná kniha a poznámkový sešitek.

3. Aby byl udržen klid a pořádek v hodině, mají žáci slušně seděti, při povstání nehlučně si vésti. Katecheta musí přehlédnouti celou třídu. Jeho místo je za katedrou nebo uprostřed před první řadou lavic, nikdy si nesedej k žáků nebo k žákyni do lavice. Žáky zvláště nepozorné a rušivé možno posaditi do předních lavic, takové rozsazení žactva je přípustné, nikoli však lokace podle prospěchu.

Jest nepopíratelné, že nejlepší kázeň bude míti katecheta, který se těší úctě a autoritě žáků, jeho klid a jistota v celém jeho vystoupení a jednání. Nic není tak výchovného, jako naše osoba. Vychovávat někoho neznamená držet ho na uzdě, ale držet především sebe na uzdě. To je velmi složitá pravda a velmi nepohodlná.

Pro autoritu mnohého katechety bývá rozhodující první hodina. Proto katecheta ať neukazuje ani velkou přís-

nost ani však slabost, nýbrž vystoupí s určitou odměřeností a klidnou vážností a je-li třeba hned se zmíní, že nebude trpěti nepořádek a neklid. Nového katechetu zkoušejí žáci, zda a kolik volnosti, které se odvažují, bude jim trpěno. Tu platí pro katechetu: Principia obsta — zlom zlo již v počátku!

Co říká Förster o světských učitelích, má pro katechetu ještě větší význam: „Mnozí mladí učitelé se domnívají, že si musí mládež získati hned na počátku kamarádským vystoupením... to jest naprosto mylné. Základní tón učitelův musí býti od počátku autoritativní, nikoli kamarádský. Učitel jest povinen k takovému autoritativnímu vystupování z reprezentativního charakteru svého postavení.“

Klid katechetův přenáší se na děti, proto nikdy se neukvapujeme. I když je třeba kárati, zachovejme klid a užívejme vybraných výrazů, nikdy nesnižme se k nějakým nadávkám a výsměchu; kázni neprospívá zbytečné řeči katechetovy a příliš časté napomínání.

Mimořádné prostředky kázně jsou odměny a tresty, jsou sice oprávněné, potřebné, ale výjimečné.

Odměny mají povzbuzovati k dobrému, tresty mají odvracet od zlého.

Odměna jest příjemný následek za vykonané dobré. Probouzejíc libé city působí na vůli, jež tím ochotněji se pak obrací k dobrému. Je buď:

- a) přirozená, na př. vnitřní radost po vykonané práci;
- b) pozitivní, úmyslná, kterou katecheta zdůrazňuje správnost jednání a povzbuzuje k němu.

Odměna je oprávněna jen tehdy, je-li zasloužena. Nedoměňujme vrozených předností, jako je nadání, paměť. Odměna nemá býti podnětem k jednání.

Uznání slovy vyjádřené jest pochvalou. Pochvala stává se vyznamenáním, jestliže k ní přistupují zevní znaky, na př. dárek, čestný úřad. Psychologicky jest velmi působivá a ethicky přípustná, ale vždy musí býti diskretní se zřetelem k individualitě, pohlaví a stupni věkovému a při tom jako výjimečný prostředek. Jest odůvodněna jen tehdy a v takové formě, je-li vhodná a nutná.

Nepedagogicky by si vedl katecheta, kdyby odměňoval proto, aby vzbudil ctizádosť nebo odměnou vykupoval učení, nehodí se též pro takový věk, který nepotřebuje ani v duchovním ani v mravním ohledu takové pomoci.

Nedá-li se porušení kázně předejít, sáhne se k trestům.

Trest je nepříjemný následek zlého. Přirozený trest je nejpríhodnějším trestem. Někdy je však velmi tvrdý, na př. neuposlechnutí má v zápětí těžký úraz, vážnou nemoc, ba stojí někdy i život. Při takových nehodách nevyčítáme dítěti, nehubujeme na ně, ani neříkáme: „Dobře ti tak!“ Tu je na místě soucit.

Někdy není zjevného trestu přirozeného a je pak třeba trestu umělého. Ale tu dbáme rozvahy a ukázněnosti:

Trestejme skutečně zlé, skutečné chyby vědomé a úmyslné. Předcházej však bedlivé vyšetření, při čemž hleděti jest k povaze žakově a k okolnostem, aby míra viny byla přesně zjištěna a trest dle toho co nejspravedlivěji byl vyměřen.

Při prvních poklescích používáme trestů co nejmírnějších. Druhy trestů jsou:

Napomenutí, v němž se naznačí, co by bylo konati, aniž třeba ukazovati k vině. Děje se pohledem, posunkem, slovy. Napomenutí buď vždy krátké, opravdové a ne příliš časté.

Jiné přípustné tresty školní jsou: postavení v lavici nebo i mimo lavici, vyloučení ze zábavy nebo školního výletu, zadržení po škole s přiměřeným zaměstnáním za dozoru katechetova a je-li možno, i rodičům se to oznámí.

Trestem vychováváme cit mravní a posilujeme cit pro čest. Na celé třídy neb oddělení žactva nesmějí tresty býti rozšiřovány. Mnohonásobné opisování nebo tělesné potrestání jest nepřípustné.

Zlé nakládání s žáky trestá zákoník trestný podle § 427 po prvé vězením od 3 dnů až do 1 měsíce, stane-li se to po druhé, ukládá se trest právě ustanovený, kromě toho však jsou prohlášeni tací učitelé za nezpůsobilé pro budoucnost k učitelství.

§ 9. Rozdělení učebné jednotky

„Doce:

ut veritas pateat, placeat, moveat!“

Má-li býti dosaženo učebného cíle, jest nezbytně třeba, aby byl dobře promyšlen postup vyučování.

Postup vyučování jsou didaktické výkony, navzájem odstupňované, ale při tom sloučené v jednotku učebnou. Záslouhou Herbartovy školy je, že se první pokusila teoreticky odůvodniti a prakticky provésti rozčlenění jednotlivých učebných oddílů podle zásad metodických tak, že se vytvářejí metodické jednotky podle přesného schematu, opírající se o poznatky logické a psychologické, čímž vznikají t. ř. **f o r m á l n í s t u p ň ě** jakožto normativní postup všeho vyučování. Herbart sám neviděl v nich princip normativní, t. j. vzor upravití všechno vyučování, nýbrž jen prostředek popisný, architektonický. Hlavní formální stupně jsou: podání, výklad a užití, k nim přistupuje stupeň úvodní přípravy a stupeň závěrečný — procvičování. Kdysi měly formální stupně velkou úlohu a taková byla na ně kladena váha, že nakonec celý systém byl ohrožen metodickou umělkovaností a spletitým formálním schematismem. A tu se ukázalo, že důsledné užívání a dodržování formálních stupňů za každé okolnosti a v každé hodině otupuje dětský zájem a stává se šablonou. Není možno trvati na předpise formálních stupňů docela mechanicky, nýbrž je nutno modifikovati je postupem přirozeným. V praxi na škole nižšího stupně se herbartovský postup vůbec nehodí.

Willmann, jenž také z Herbarta vyšel, rozděluje pracovní plán vyučovací ve tři oddíly: ukázati, objasňovati a většepovati. Göttler formuluje pracovní postup takto:

1. prožití pravdy náboženské vyprávěním příkladu,
2. myšlenkové proniknutí pravdy výkladem,
3. zajištění této pravdy pro život užitím.

Nelze stanoviti sice detailního schematu, podle něhož by se všeobecně postupovalo, neboť učivo katechetické je mnohotvárné a postup v hodině musí býti především při-

způsobován k chápavosti a úrovni žactva, proto lze toliko povšechně naznačiti postup.

Rozdělení učebné jednotky jest tudíž toto:

1. *Úvod — psychologická předprava.* Může jím býti opakování minulé látky nikoli však schematickým způsobem, nejlépe však jest vzbuzení zájmu a nálady pro nové učivo a to buď zajímavou příležitostnou poznámkou, co se stalo nebo vhodným příkladem. Nato katecheta oznámí tema, čemu bude učití a je krátce a zřetelně odůvodní. Jen tak je katechese správně motivována, mají-li žáci na mysli cíl.

2. *Podání nového učiva.* Žáci jsou uvedeni do situace nového učiva. Obšírnější látka se rozdělí na části. Na tabuli se vyznačí hesly průběh vyučování, rozdělený podle probíraných částí. Učiva jen tolik, kolik lze důkladně propracovat. V duši žáků nezůstane nic z toho, co je pro ně nesrozumitelné.

3. *Výklad* má za účel myšlenkové proniknutí pravdy. Podá se vhodným metodickým postupem a náležitou vyučovací formou. Výklad ten může býti buď postupem syntetickým (deduktivním) s formou akroamatickou — katecheta celý úkol katechese sám předkládá, vysvětluje a dokazuje, přidržuje se slovně učebného textu a provede otázkami jeho rekonstrukci; nebo postupem analytickým (induktivním): katecheta předkládá, sám čte nebo dává čísti jednotlivé věty naučné, pojmy v nich obsažené objasňuje a pravdu náboženskou vykládá, je-li třeba i dokazuje.

4. *Užití* (zživotnění) buzením affektů (působením na cit a vůli), a to affektů dobrých vůbec a náboženských zvláště, při čemž se užívá praktické doložky, aby se žáci podle podané katechese zařídili, pravdy v ní podané prožili a pro život si je osvojili.

5. *Závěr* tvoří souborné opakování obecnými otázkami a souvislým vypravováním žáků. Nové učivo se shrne a připojí k dřívějším známým poznatkům. Katecheta nesmí zapomínati na promyšlené a soustavné opakování. Nestačí jen látku sebe lépe a důkladněji probrati, ale je třeba ji opakovat. Po probrání nové látky má se opakovati častěji, později jen po delším období a stále stručněji a jasněji.

Cílem každé učební jednotky musí býti **vniterné prožití, zživotnění**, t. j. uvádění vědomostí do života nikoli však podle schematu stereotypně, nýbrž podle věku dětí, jejich duševní úrovně a podle místních a časových poměrů. Katecheta musí co nejvíce přihlížeti k osobitosti každého žáka, **i n d i v i d u á l n ě** si všimati každého dítěte. O nutnosti této individualisace se přesvědčuje katecheta, když pozoruje, že již nemá před sebou věřící třídní kolektiv, nýbrž jednotlivé děti, buď plně nebo méně věřící anebo snad i nevěřící. Kdyby nedocílil u dítěte onoho vniterného, duchovního prožití, pak by jeho katechese byla pouze věrným vyučováním s obsahem náboženským, bez hlubšího zásahu do života. Katechese musí dítě probouzeti k víře živé a ji udržovati.

Na konci katechese je vždy třeba uvést, na které stránce v učebnici je probírané učivo a je dáti přečísti; žáci musí svou učebnici znáti. Každá katechese začíná modlitbou a modlitbou končí. Dané látce má odpovídati časové rozdělení hodiny, aby bylo v ní dosaženo učebního cíle. Probranou látku neopomene katecheta zapsati vždy do třídní knihy.

KATECHETIKA VLASTNÍ

§ 1. Vyučování náboženství
na nižším stupni

Předpoklady psychologicko-biologické. Duše dítěte je zvláště přístupna všem dojmům ze zevnějšího světa. Tyto dojmy zpracovává ve své živé a nespoutané fantasmii a reaguje na vše silně a rychle se měnícími city. Nerozlišuje skutečnosti, proto fantasmie jeho se pohybuje v říši pohádek. V této době raného dětství mají neocenitelný význam první zvyklosti a šetrné návyky.

Dítě vstupující do školy podstatně se liší od dětí starších. Pozornost dětí v šesti letech je povahou bezděčná, těkavá. Velmi nesnadno se soustředí, nepojímají složitějších celků. Snadno se unaví a únava jejich bývá značná.

Proto jak se stanoviska psychologického, tak i se stanoviska biologického je žádoucí obezřetné opatrnosti. Všecky předměty v elementární třídě jsou rozvrhovány po půlhodině, jen náboženství se učí po hodině. Plnou hodinu děti útlého věku nevydrží bez únavy, proto po půl hodině dopřejeme dětem vždy trochu oddechu a potom pokračujeme ve vyučování.

Učebná látka na nižším stupni. Základem a východiskem vyučování náboženského na nižším stupni (1., 2. a 3. postupný ročník) jsou s církevním rokem úzce spjaté obrysy biblických dějin, a z nich organicky vyrůstající nejdůležitější pravdy víry, dětské povinnosti a modlitby.

Účel náboženského vyučování ve třídě elementární není *materiální*, t. j. nežádá se, aby děti všem pravdám, které se jim podávají, *důkladně* rozuměly a co se jim o Bohu a zjevení Božím vypravuje, uměly *úplně* odříkávali, nýbrž u nich účel vyučování jest především *formální*, t. j. běží při něm hlavně o to, by v útlém srdci dětském záhy se vzbudila láska k Bohu a jiné zbožné city, jimiž by se mysl dětí povznesla k nebeským věcem, vůle

jejich naklonila k dobrému a tak se v dětech *připravila* půda pro další vyučování náboženské.

V y u č o v a c í p o s t u p. Počáteční vyučování v prvním školním roce se opírá o okolí a o život dítěte. Katecheta vyšetří, co děti o náboženství již vědí a co se modlí. Bývá toho přechasto velmi málo. Nezačíná se vypravováním o stvoření světa nýbrž sdělováním, co děti již viděly (kříž, kapličku, kostel, hřbitov a pod.), učí se spínání rukou, dělají kříž, křesťansky pozdravovati atd. Potom teprve následuje učení o Bohu, o stvoření, pádu člověka, o Božské všemohoucnosti, dobrotě, všudypřítomnosti, vševedoucnosti, svatosti a spravedlnosti. Poučiv katecheta děti o pádu člověka a o tom, že Bůh zaslíbil Vykupitele, přejde k Novému Zákonu a vypravuje o Vykupitelově narození, dětství, mládí, křtu a působení, kterak učil (některá podobenství: marnotratný syn, milosrdný Samaritán), které konal zázraky, jak dětem žehnal a všechny lidi miloval, kterak vjel do Jerusalema, tam naposled slavil velikonoční večeři, trpěl, umřel, vstal z mrtvých, dal moc odpouštětí hříchy a mši svatou konati, na nebesa vstoupil a seslal Ducha Svatého. Posléze, kterak apoštolové učili, křtili a vzkládáním rukou udělovali jiným lidem moc, kterou sami přijali od Pána Ježíše. Dětem tedy se nepředkládají mythy a báje, ani románová vyprávění a tak zvané zbožné legendy, ale skutečné dějiny na základě Písma svatého. K biblickým příběhům se organicky přičleňují věroučné a mravoučné poučky.

U č e b n í m e t o d a a f o r m a. Po kratičkém úvodu, v němž učitel vždy udá téma, o čem bude vyprávět a vybidnutím k pozornosti, podá se dětem biblický článek celý najednou v podstatě slovy učebnice.

Dokončiv vyprávění přejde katecheta k zpracování článku, a to otázkami, mezi něž vkládá potřebné vysvětlivky a doplňky. Nato základní myšlenku v jedné nebo ve dvou větách vstíplí v paměť žáků, ukáže obraz nebo žáci učiní si náčrt.

Katecheta vypravuje prostě, názorně, v krátkých větách, volně, srdečně a zajímavě, varuje se neobvyklých slov a forem.

První hodiny náboženského vyučování ve třídě elementární

Prvopočáteční vyučování

Nejdříve katecheta se seznámí s dětmi. Nato naváže hned první katechesi: Pán Ježíš, přítel dítek (podle obrazu). Po krátkém dalším pohovoru vyšetří, co děti z náboženství již vědí a vhodně naváže poučení o křesťanském pozdravu „Pochválen buď Ježíš Kristus“ a „S Pánem Bohem“. Potom začne asi takto:

Milé dítky! Už jste tak veliké, že můžete chodit do školy. To je něco velmi radostného. Neboť tu ve škole uslyšíte velmi mnoho krásného. Vy naučíte se tu číst, psát a počítat; a to vše zajisté bude vám dělati velikou radost. Ale vy naučíte se ještě více. Budu vám totiž vypravovat o tom největším a nejhodnějším Pánu — o Pánu Bohu, budu vám vypravovat, jak velice ten Pán — Pán Bůh, všechny lidi i vás má rád, jak mnoho dobrého všem lidem učinil a ještě učiniti chce, povím vám též, co máme činiti, abychom se mu líbili a přišli k němu do nebe. Ó, to se vám bude líbit velice; vy budete jistě pěkně poslouchat, pěkně sedět, a já vás zato budu míti hodně rád — vy budete míti rády mne, já vás, a tak se budeme míti všichni rádi, že ano?

O Pánu Bohu zajisté každý z vás slyšel; a nejen že slyšel, vy se k němu také modlíte. Kdopak z vás se modlívá? Co modlíváš se ty? Ó, to je hezké, že se modlíváte. Jen tak činite vždy dále. To se Pánu Bohu velice líbí. Před modlitbou však vždycky něco děláme; copak? Ukaž, jak ty děláš kříž. Jak ty? Ó, to není správné, tak se kříž nedělá. — Ukáži vám, jak se má kříž dělati.

(Nakresli kříž na tabuli tak, aby mohly pozorovati tahy tvé ruky, dej si jej nakresliti potom od dítky. Udělej kříž sám na sobě, dej dělat několika dítkám jednomu po druhém, potom několika najednou, až konečně celé třídy, dbaje toho, aby správně a včas říkaly případná slova. Sám dělej kříž levicí, když jsi obrácen k nim, a to pokud neznají rozdílu mezi pravicí a levicí — as ve třech hodinách.

Cvič potom v modlitbě Otčenáš a Zdrávás. Umí-li již velká většina dítek modlitbu tu, odstraň toliko nevhodné přídavky, na příklad: buď vůle Tvá svatá, svatá Maria, maticko Boží, místo matko Boží. Jinak cvič nazpaměť jednu prosbu po druhé tím, že každou prosbu povíš nejprve sám asi dvakrát, potom dáš ji říkat dítkám, které už ji umějí, potom jiným, nejprve jednotlivcům, nato několika [asi dvěma lavicím] a konečně celé třídě najednou.

Když naučíš Otčenáši, cvič Zdrávás, a když již obě dokonale znají — as po dvou až třech měsících — Anděle Boží a jiné, pokud je osnova vyžaduje. V pozdějších dobách lépe věnovati tomu zpravidla poslední čtvrt hodiny, než první které raději k vyučování dalšímu užítí jest. (Nato vykládej o Bohu.)

Stvoření světa

Milé dítky! Jak jsem vám již vypravoval, před dávným časem nebylo žádných lidí, nebylo ani země ani nebe; nebylo tu nic, jen — Pán Bůh byl. A tu Pán Bůh chtěl, aby tu byly také jiné věci či jiné bytosti. Udělal tedy slunce, měsíc, hvězdy, udělal zemi, a všechno, co je na zemi. Kdo udělal slunce a měsíc a hvězdy i zemi? Slunce, měsíc, hvězdy, zemi — zkrátka nebe a zemi a všechno, co je na nebi i na zemi, jmenujeme svět. Jak jmenujeme to? Čemu říkáme svět? Ten svět nebyl tu vždycky — kdo udělal ten svět?

Když chce truhlář dělati stůl, musí mít k tomu prkna. Dělá stůl z prken. Švadlena šije košili z plátna nebo z bavlny. Řemeslník tedy musí míti látku, aby mohl z ní něco udělat. Ale když Pán Bůh dělal svět, neměl k tomu žádné látky — neměl hlíny, neměl prken . . . neměl látky žádné — neměl k tomu nic. On udělal ten svět z ničeho. Z čeho udělal Pán Bůh svět? I když truhlář má prkna, nemůže ještě dělat stůl. Co musí ještě mít k tomu? Co musí mít krejčí, aby mohl šít? Řemeslník musí tedy míti také nástroj, aby mohl z látky něco udělat. Ale Pán Bůh neměl žádného nástroje když dělal svět. Neměl ani nástroje, ani látky. On si jen pomyslí, jen chtěl, aby ten svět byl, a již byl. On tedy udělal svět pouhým slovem —

pouze tím, že chtěl, aby byl. Kterak udělal Pán Bůh svět? Z čeho udělal jej? Ano. Pán Bůh udělal ten svět z ničeho tím, že chtěl, aby byl (pouhým slovem), proto říkáme, že ten svět stvořil. Jak to říkáme? N. N. Říkáme, že Bůh ten svět stvořil, poněvadž jej udělal z ničeho pouze tím, že chtěl (pouhým slovem). Proč říkáme, že Bůh svět stvořil? Hle, když člověk něco chce vykonat, musí se namáhat, mnohdy musí pracovat dlouho, pracovat, až se potí, a přece jen malá je ta věc, kterou provede. A Pán Bůh takové nesmírné dílo vykonal beze všeho namáhání — jen chtěl, a už to bylo.

To je mocný Pán! On jen chce a již stane se, co chce. Může tedy učiniti všecko, co chce. — Mnoho-li může učiniti Pán Bůh? A poněvadž může učiniti všecko, co chce, říkáme, že je všemohoucí, vše může — je tedy všemohoucí. Jaký je Pán Bůh? Proč říkáme, že je všemohoucí? Ten svět neučinil však Bůh najednou, nýbrž na několikrát — stvořil jej totiž v šesti dnech či v šesti dobách. Nejprve učinil světlo. Pomyslel si, totiž chtěl: Buď světlo! a jak si to pomyslel, jak to chtěl, již bylo světlo. Co stvořil Pán Bůh nejprve? Kterak učinil je? (Naznač na tabuli světelné paprsky.)

Potom (druhého dne) stvořil oblohu, to je to modré, co vidíme nad sebou, když je pěkně. Je to vzduch, který dýcháme do sebe. On vypadá v dálce modrý, a my říkáme tomu obloha. Ten vzduch tedy či oblohu stvořil Pán Bůh dne druhého. Zase jen si pomyslel, jen chtěl: Buď obloha! a již byla obloha — byl vzduch. Co stvořil Pán Bůh v době druhé? Kterak učinil oblohu? Co stvořil nejprve? Co potom? (Naznač v druhém sloupci oblohu.)

Potom (třetího dne) oddělil Pán Bůh vody od pevné půdy. Dosavad totiž byla celá země obklopena vodou. Nebylo vidět ničeho jen všude vodu. A tu chtěl, či řekl Bůh: Shromážděte se vody v místo jedno, a ukaž se sucho! A jak to chtěl, stalo se. Vody oddělily se od pevné půdy, shromáždily se v místo jedno a ukázalo se sucho. Kde byly shromážděny vody, to nazval moře; kde pak bylo sucho, to nazval země. Třetího dne tedy oddělil Pán Bůh vody od pevné půdy, a kde byly vody, to nazval moře; kde bylo sucho, to nazval zemi. Co učinil Pán Bůh třetího dne? Jak nazval to místo, kde byly vody shro-

mážděny? Jak nazval místo suché? (Ptej se několikrát.) Dobře. Však ještě něco učinil té doby, totiž to, co roste na polích a v zahradách — byliny, křoviny (keře) a ovocné stromy. Kdo zná nějaké byliny? Kdo zná nějaký keř? Kdo zná nějaké ovocné stromy? (Po případě jmenuj sám některé, o nichž víš, že dětem jsou známy.) Ano. Ty tedy stvořil dne třetího. Když totiž ukázalo se sucho, pomyslíš si, či chtěl: Ať vyrostou ze země byliny, křoviny a ovocné stromy! A jak to chtěl, hned se stalo, vyrostly byliny, křoviny i ovocné stromy. Co stvořil Pán Bůh také třetího dne? N. N. Co stvořil nejprve? Co potom? Co oddělil třetího dne od pevné půdy? Jak nazval to místo suché? Co dal do té suché země? Co chtěl, aby vyrostlo na té suché zemi? (Naznač zase na tabuli moře, suchou zemi a na ní rostliny a stromy.) Nato (čtvrtého dne) stvořil Pán Bůh slunce, měsíc a hvězdy a poručil, aby slunce svítilo ve dne, měsíc pak a hvězdy večer. Co stvořil Pán Bůh čtvrtého dne? N. N. Co poručil? (Naznač ve 4. sloupci.)

Potom (pátého dne) stvořil ryby ve vodách a ptáky v povětří. Co stvořil potom Pán Bůh? N. N.

Nato (šestého dne) stvořil zvířata čtvernohá. Kdo zná nějaká zvířata čtvernohá? Ta stvořil Pán Bůh šestého dne. Co stvořil Pán Bůh dne šestého? Naposledy — ještě dne šestého — stvořil Pán Bůh člověka. Kterak jej učinil, to vám povím budoucně. Nyní se zeptám ještě, abych věděl, jak jste si pamatovali, co jsem vám dnes vypravoval. Kdo stvořil tento svět? Proč říkáme, že jej Pán Bůh stvořil? Co učinil nejprve? Co potom? Koho stvořil naposledy? (V první třídě postačí sice, vyloží-li se, že Bůh nejprve učinil světlo, potom oblohu, potom ostatní věci ve světě, až naposled stvořil člověka. Lépe jest však, když vyloží všechny dny stvořitelské, na každý hned se dotazuje, ale na konec opakuje celek, spokojí se, když děti povědí, co stvořil nejprve, co potom, koho naposled.)

Stvoření andělů a pád některých Anděl strážný

Ještě než Bůh stvořil prvního člověka, stvořil anděly. Andělé nemají žádného těla. Oni se sice malují, jako by měli tělo, neb hlavu, neb křídla. Ale to se jen tak maluje,

abychom tím spíše na ně pamatovali, ale oni nemají hlavy, nemají křídel, nemají žádného těla. Čeho (co) nemají andělé? Avšak andělé rozumějí, a to velmi mnoho. Co mají, poněvadž rozumějí? N. N. Co nemá anděl? Co má? Andělé však také volí, či chtějí. Poněvadž volí, co mají? Andělé tedy mají rozum a vůli a nemají těla. Co mají andělé? Co nemají? Proč říkáme, že mají rozum? Proč říkáme, že mají vůli? Poněvadž andělé mají rozum a vůli a nemají těla, jsou duchové — každý anděl je duch. Co jsou andělé? Proč říkáme, že andělé jsou duchové? Kdo je také duch? Proč je Pán Bůh také duch? Andělé rozumějí — my rozumíme také. Ale andělé rozumějí, vědí více, nežli my, mají tedy lepší rozum než my máme. Ale oni nerozumějí tolik, co Pán Bůh, mají tedy menší rozum než Pán Bůh. Kdo má lepší rozum, Pán Bůh nebo andělé? Kdo má lepší rozum, andělé nebo my? — Andělé volí, my také volíme. Ale my volíme také někdy takové věci, které nejsou dobré, ale andělé volí vždy jen to, co jest dobré. Oni také mohou více učinit než my. Oni tedy mají také lepší vůli než my. Avšak oni nevolí vždy to nejlepší a nemohou vykonati všechno, co chtějí, mají tedy vůli méně dobrou než Pán Bůh. Neboť Bůh chce vždycky jen to nejlepší a může vykonat všecko, co chce. Kdo tedy má lepší vůli, Pán Bůh, nebo andělé? Kdo má lepší vůli, andělé, nebo my? Ano. Andělé tedy mají lepší rozum a vůli než my, ale méně dokonalý, méně dobrý než Bůh. — Ještě jednou: Koho stvořil Pán Bůh ještě dříve, než stvořil člověka? Co jsou andělé? Proč říkáme, že andělé jsou duchové? (Co mají? Co nemají? Co dělají rozumem? Co dělají vůlí? Kdo má lepší rozum, Pán Bůh nebo andělé?)

Andělů stvořil Pán Bůh mnoho, velmi mnoho, a chtěl, aby ho měli rádi, aby ho poslouchali a aby přišli do nebe. K tomu právě je stvořil. K tomu tedy stvořil Pán Bůh anděly, aby ho měli rádi, aby ho poslouchali a přišli do nebe. K čemu stvořil Pán Bůh anděly? S počátku byli vskutku všichni hodní. Všichni Pána Boha měli rádi, všichni poslouchali ho — byli hodní. Později však mysleli někteří z nich příliš mnoho o sobě, mysleli, že jsou takovými pány, že nemusí ani Boha ctít a poslouchat.

Tak se stali zlými. Ale Pán Bůh nemá rád zlého. Proto

nenechal těch andělů zlých u sebe v nebi, nýbrž dal je do pekla. Tam vede se jim velmi zle, velmi zle, a co je nejhorší, oni se nedostanou nikdy do nebe a nikdy se jim nepovede lépe. Tak potrestal je Pán Bůh za to, že se stali zlými. Povím vám to ještě jednou. Andělů stvořil Pán Bůh mnoho. Ti všichni byli s počátku hodní a dobří. Potom však někteří z nich myslili o sobě příliš mnoho a stali se zlými. Proto dal je Pán Bůh do pekla, kde vede se jim velmi zle a nikdy do nebe nepřijdou. Jací byli všichni andělé, když je Pán Bůh stvořil? Jak myslili potom někteří o sobě? Jakými se stali? Kam dal je Bůh proto? Jak vede se jim tam? Kdy dostanou se z pekla do nebe? Tyto anděly zlé jmenujeme d'ábly; každý z nich je d'ábel, všichni jsou d'áblové. Jak jmenujeme anděly zlé? Co je každý z nich?

Ty anděly, kteří zůstali hodnými, vzal Pán Bůh k sobě do nebe. Tam vede se jim velice dobře, tak dobře, že to nelze ani vypovědět. A co nejlepší, oni tam budou pořád. Za to, že zůstali hodnými, budou pořád v nebi nevýslovně šťastni. Kam dal Pán Bůh anděly dobré? Jak vede se jim tam? Jak dlouho budou v nebi? (Vidíte, jak je dobře být hodným. Kdo je a zůstane hodným, toho vezme Pán Bůh jednou do nebe, a tam bude nesmírně šťasten.) Andělé dobří mají lidi rádi, zejména mají rádi lidi hodné a malé děti; oni přejí si, abychom přišli do nebe, a proto prosí za nás u Boha, chrání a opatrují nás, aby se nám nic zlého nestalo. A právě, že nás chrání a opatrují, jako by měli stráž nad námi, říkáme jim andělé strážní — každý z nich jest anděl strážný neb anděl strážce. Anděly dobré jmenujeme tedy „andělé strážní“. Ti mají nás rádi, prosí za nás Boha, opatrují nás a mají nás k dobrému. Jak jmenujeme anděly dobré? Jak mají nás (rádi)? Co činí za nás u Boha? Co činí nám? K čemu nás mají? (Vypravuj nějaký příklad, jak chrání na těle...) To je ovšem velmi dobré pro nás, že chrání nás... za to máme je mítí také rádi. — A aby tím spíše chránili nás, máme je za to prositi, máme se k nim modlití. Možná, že již mnohý z vás umí modlitbu k Andělu strážnému. Kdo ji umí? Aby však ji všichni uměli, budu vás jí učit. Zopakuj: Koho stvořil Pán Bůh, než stvořil člověka? Co jsou andělé? atd.

(Mluvě o d'áblech upozorni znova, že nemají těla, rohů, ohonů, že se jen tak někdy malují — ale oni toho nemají, jsou duchové, ale duchové zlí.)

Stvoření prvních lidí *Ráj*

Od koho jest tento svět? Z čeho udělal jej Pán Bůh? Koho udělal naposled? Nyní vám povím, kterak Bůh stvořil prvního člověka. Když chtěl Pán stvořit člověka, vzal nejprve hlínu a udělal z ní tělo. Udělal hlavu, prsa, ruce, nohy — udělal tělo. Ale on nemusil teprve ty části hotovit a skládat dohromady, nikoliv. On si jen pomyslí, jen chtěl: Buď z hlíny tělo! A jak si to pomyslí, jak to chtěl, již tělo bylo. Ale to tělo bylo neživé. Vypadalo jako hliněný panák. Mělo oči a nevidělo, mělo uši a neslyšelo, mělo ruce a nehmatalo, nohy a nechodilo, bylo neživé. Tu Pán Bůh stvořil duši z ničeho, pomyslí si: Buď duše z ničeho! a již byla duše. A tu duši dal do toho těla — my říkáme, že ji tam vdechnul. Ale on nemusil teprve foukat ji do těla, nikoli, nýbrž jen si pomyslí, jen chtěl: Buď duše v těle! a již byla v něm. A tomu říkáme, že vdechl duši do těla. A jak tu duši do těla dal, vdechl — již bylo tělo živé — již vidělo, slyšelo, mluvilo, hmatalo, chodilo — bylo živé, byl to první člověk na světě. Pán Bůh tedy stvořil prvního člověka tím, že učinil z hlíny tělo a vdechnul do něho duši. Kterak učinil Pán Bůh prvního člověka? Z čeho učinil tělo? Kterak udělal je? Jaké bylo to tělo, když je Pán Bůh stvořil? Co dal do něho? Z čeho učinil tu duši? Kterak vdechnul ji do těla? Jaké bylo to tělo hned, jak do něho vdechnul duši? Ten první člověk jmenoval se Adam — A-dam. Jak se jmenoval první člověk? Kterak stvořil ho Pán Bůh?

Adam měl tedy tělo a duši. Byl tedy ze dvou částí hlavních, byl z těla a z duše. Z kolika částí byl Adam? Z kterých částí byl? A tak každý člověk má tělo a duši. Já jsem člověk — mám tělo a duši. Ty máš také tělo a duši, jsi také člověk. Každý z nás má tělo a duši, každý z nás je tedy člověk. Co je každý z nás? Proč? N. má tělo a duši, co jest? Jest N. také člověk? Proč? Ano. Co nemá těla a duše, to není člověk. Kůň má jen tělo a nemá

duše. Kůň tedy není člověk. Anděl nemá těla, má jen duši, není to tedy člověk, nýbrž duch.

Když Pán Bůh stvořil tělo Adamovo, bylo neživé. Jakým bylo hned, jak dal do něho duši? Pokud tedy duše v těle nebylo, tělo bylo neživé; jakmile však duše přišla do těla, již bylo živé. A tak je i u nás. Pokud je duše v našem těle, jsme živi; jednou však duše z těla vyjde, a tu již nebudeme živi, nýbrž mrtvi. Když tedy vyjde duše z těla, člověk umře, je mrtev. Co stane se s člověkem, když vyjde duše z těla jeho? Kdy říkáme, že člověk umře?

Když člověk umře, je tělo jeho mrtvé, a dají je do hrobu. Ale duše žije dál. Ona neumře nikdy, nikdy nepřijde na ni smrt. A poněvadž nikdy neumře, říkáme, že jest nesmrtelná — nepřijde na ni smrt, jest nesmrtelná. Jaká jest duše? N. N. Proč říkáme, že duše je nesmrtelná?

Jak víte, člověk rozumí; co má tedy? Ale ten rozum nepatří tělu, nýbrž duši naší. Neboť duše rozumí, tělo nic nerozumí. Nemá tedy tělo rozum, nýbrž duše má rozum. Kdo má rozum v nás, duše nebo tělo? N. N. — My také volíme, vybíráme. Poněvadž volíme, co máme? Ale ta vůle také nepatří tělu, nýbrž duši. Neboť duše volí, ne tělo. Nemá tedy vůli tělo, nýbrž duše má vůli. Kdo má vůli, duše nebo tělo? Duše má tedy i rozum i vůli. Co má duše? Co děláme rozumem, co děláme vůlí?

Duše má tedy rozum a vůli; ale těla nemá. Ona je sice v našem těle, ale sama těla nemá. A poněvadž nemá těla, nevidíme ji. Co nemá duše? Co má? Kdo také má rozum i vůli a nemá těla? Proč nevidíme duši? Z kterých částí je každý člověk? Kdy umře duše? Jaká je proto, že nikdy neumře? Co nemá duše? Co má?

Když člověk umře, duše přijde k Bohu. Byl-li člověk hodný, nechá Bůh tu duši u sebe v nebi, dá ji tam buď hned, anebo za nějaký čas; byl-li zlý, dá Pán Bůh duši jeho do pekla. Kam přijde duše člověka hodného po smrti? Kam přijde duše, byl-li člověk zlý?

V nebi je nesmírně dobře. Tam mají přemnoho radostí. A zajisté přejete si, abyste se tam jednou dostali; buďte tedy vždycky hodní, aby vás měl Pán Bůh rád; pak jistě vezme vás jednou k sobě.

Opakuj: Kterak stvořil Pán Bůh Adama? atd.

Jak se jmenoval první člověk? Kterak stvořil jej Pán Bůh? Z čeho stvořil tělo? Kterak to učinil? Jaké bylo to tělo, když je stvořil? Co dal do něho? Z čeho učinil duši? Jakým bylo hned to tělo, jak dal duši do něho? Když Pán Bůh Adama stvořil, učinil pro něho krásnou zahradu. Zahrada ta byla velmi veliká, člověk musil jíti několik dní, než přišel od jednoho konce ke druhému. A byla překrásná. Byly v ní byliny, keře, stromy, zvířata přemnohá. Květiny vydávaly libeznou vůni, ptáci pěkně zpívali, a všechna zvířata byla zcela krotká jako psík. Také se tam vše dařilo a hojnost bylo všeho, čeho třeba, aby se člověku vedlo dobře. Ta krásná zahrada jmenovala se ráj. A do té dal Pán Bůh Adama. Dal ho tedy do ráje. V ráji pak ukazoval mu byliny, keře i stromy, a Adam dával jim jména. Potom přivedl k němu zvířata a i těm dal Adam jména. Kam dal Pán Bůh prvního člověka? Co to byl ráj? Co bylo v něm? Co mu tam ukozovalo? Co dával jim Adam? Co přivedl k němu? Co dával jim také Adam?

Adam byl v ráji nesmírně šťasten. Byloť všechno kolem něho tak krásné, země úrodná, a zvířata všechna blížila se k němu a lísal se jako psík k pánu svému. Z toho všeho měl Adam nesmírnou radost. A co zvláště činilo ho šťastným, bylo, že Bůh sám se mu ukazoval, s ním mluvil a ho poučoval.

Když vy máte radost z něčeho, copak as děláte? Také však zajisté povídáte o tom matince nebo tatínkovi, vypravujete jim, co se vám tak líbí a co vám takovou radost činí. Adam měl také radost velikou ze všeho, co viděl a co měl. A rád by byl také někomu pověděl, jakou má radost a co ho tak těší. Ale on neměl nikoho, komu by to pověděl. Nebylo žádného jiného člověka na světě. On byl sám. A to nebylo dobře pro něho. Ono se mu stýskalo. A Pán Bůh to věděl. On ví všechno, věděl i to, že není dobře, aby Adam byl sám. Umínil si tedy, že stvoří ženu podobnou jemu, a ta aby žila s Adamem. Povím vám nyní, jak ji stvořil. Nejprve seslal na Adama tvrdý spánek; učinil totiž, že Adam tvrdě usnul. A když spal, vzal mu jednu z těch kostí, které máme zde (ukáž na žebra). Kosti ty jmenujeme žebra. Pán Bůh vzal tedy Adamovi jedno žebro, a z toho žebra učinil tělo ženy.

Nato stvořil z ničeho duši a dal ji do toho těla. A jak ji tam dal, tělo ono bylo živé. Byla to první žena na světě; Pán Bůh učinil tedy ženu tak, že seslal na Adama tvrdý spánek; když spal, vzal mu jedno žebro a učinil z něho tělo ženy; do něho pak dal duši, kterou stvořil z ničeho. Potom ji dal Adamovi a Adam nazval ji Eva — E-va. Jak nazval ji Adam? Co seslal Pán Bůh na Adama, když chtěl stvořit Evu? Co vzal mu, když usnul? Co učinil z toho žebra? To tělo však bylo neživé; co dal do něho, aby bylo živé? Ke komu přivedl tu první ženu? Jak nazval ji Adam? Pravil jsem, že Pán Bůh vzal Adamovi žebro a z něho učinil tělo Evino. Když to žebro bral, nebolelo to Adama pranic. Pročpak? (Dítě řekne obyčejně proto, že spal.) Na to řekni: Ó ne proto. Kdyby někdo bral při spaní tobě kost, jistě by ses probudil pro bolest. Ale Adam vůbec necítil žádné bolesti při tom. Neboť Pán Bůh nemusil teprve nožem řezati, aby mu žebro vzal, nýbrž jen si pomyslí: Buď žebro venku bez bolesti! A jak si to pomyslí, již bylo žebro tak, že to Adama nebolelo; on nic necítil. Kterak to bolelo Adama, když mu bral Pán Bůh žebro? Proč ne?

Toho žebra však Pán Bůh nepotřeboval. On stvořil z ničeho svět, stvořil z hlíny tělo Adamovo, mohl tudíž také z hlíny nebo z ničeho stvořiti tělo Evy. Přece však vzal žebro k tomu. Vzal je proto, poněvadž chtěl ukázati, že Adam a Eva, muž a žena, mají se míti rádi, že se mají míti rádi, jako by jen jedno tělo byli. Pán Bůh tedy učinil tělo Evy ze žebra Adamova, poněvadž chtěl ukázat, že Adam a Eva (muž a žena) mají se míti rádi. Proč učinil Pán Bůh tělo Evy ze žebra Adamova? — Ještě jednou.

Adam v ráji měl ze všeho radost, ale neměl, komu by to pověděl; byl tu sám. Aby se mu tedy nestýskalo, koho stvořil Pán Bůh? Kterak stvořil ji? Co toliko stvořil ze žebra? Kterak vzal to žebro z těla Adamova? K čemu potřeboval toho žebra? Proč tedy bral je? Co dal do těla, aby bylo živé? Jak jmenovala se první žena? Vypravoval jsem vám, jak dobře postaral se Pán Bůh o první lidi. Dal je do ráje, kde bylo vše krásné, všeho hojnost, kde se měli velmi dobře.

Pán Bůh učinil tak, poněvadž měl Adama a Evu rád.

Ale Pán Bůh má i ostatní lidi rád, zejména má rád lidi hodné. Proto také činí všem lidem dobře; dává jim život, dává jim, čeho potřebují k životu, jen když také sami se přičiňují; ano, On chce všechny vzíti k sobě do nebe, a skutečně také vezme jednou k sobě lidi hodné. Pán Bůh tedy všechny lidi (ano všechno, co stvořil) má rád a všem dobře činí. On je tedy dobrotivý — ano, je dobrotivý víc než kdo jiný. On je tedy nejvš dobrotivý. Jaký je Pán Bůh? Poněvadž má rád všechny lidi a všem dobře činí, jest nejvš dobrotivý. Proč říkáme, že jest Pán Bůh nejvš dobrotivý? — Pán Bůh má tedy rád všechny lidi — i vás; a stará se o všechny i o vás. Dal vám zdraví — rodiče, kteří vás živí, a jednou chce vás vzíti k sobě do nebe. Za to mějte ho také rádi a ukažte, že ho máte rádi, také tím, že se rádi budete modliti a že vždy budete hodni. Neboť hodné dítky líbí se Pánu Bohu.

První přikázání a hřích

Vypravoval jsem vám, kterak postaral se Pán Bůh o první lidi. Kam je dal? Za to měli míti Pána Boha rádi a poslouchati ho. Pán Bůh sám to chtěl. A aby ho mohli poslouchat, dal jim přikázání — přikázal jim něco; hned vám povím, co jim přikázal. — Jak víte, v ráji bylo také mnoho stromů; byly tam stromy, které měly ovoce k jídlu — stromy ovocné, a byly tam i stromy jiné. Jeden zvláštní strom stál uprostřed ráje. A tu Pán Bůh dovolil jim, že mohou jísti se všech stromů v ráji, ale s toho stromu, který stál uprostřed ráje, zakázal jim jísti, ano pohrozil, že umrou, budou-li s něho jísti. Právil totiž: Se všech stromů v ráji jez, ale se stromu, který stojí uprostřed ráje, nejez; neboť budeš-li s něho jísti, zemřeš. Jak to řekl? S kolika tedy stromů směli jísti? S kterého nesměli jísti? Co řekl, že stane se, budou-li s něho jísti? (Uvědom je nyní, že přikázání to bylo lehké — bylo lehké poslechnout. — K tomu cíli užij srovnání: na stole kol kolem různé ovoce a pečivo; uprostřed brambor. Otec řekne: Z toho všeho můžeš si vzíti, co chceš, jen ten brambor ať nejíš — sic budeš trestán. Jak těžko bylo by poslechnout? Podobně v ráji: bylo tam mnoho stromů, měly i lepší ovoce než měl prostřední — a se všech směli

jísti, jen s prostředního ne. — Ovšem, kdyby při tom pečivu otec řekl: Ten brambor si vzítí smíš, pečivo žádné, sic budeš bit — to by bylo těže poslechnout. — A podobně v ráji: Kdyby byl Pán Bůh řekl: jen s toho prostředního smíš jíst..., tu bylo by již těže poslechnout. Pán Bůh dovolil jim jísti se všech stromů, jen s prostředního ne; a to bylo lehké přikázání. Bůh měl první lidi rád a proto dal jim tak lehké přikázání, aby ho mohli tím spíše uposlechnout.)

Adam a Eva s počátku nejedli s toho stromu. Oni měli Pána Boha rádi a chtěli ho poslouchat; a proto s počátku ani nešli k tomu stromu prostřednímu. Ale to netrvalo dlouho. Brzy dali se svést a jedli s něho. Jak se to stalo, povím nyní.

Adam a Eva byli v ráji velice šťastni; ale byl někdo, kdo jim toho nepřál. Byl to d'ábel, jeden z těch andělů zlých, jež dal Pán Bůh do pekla. Ten nepřál, záviděl jim štěstí toho a přál si, aby byli také tak nešťastni jako on sám. A on věděl o tom, co jim Pán Bůh zakázal; věděl, budou-li jíst se stromu prostředního, že musí zemřítí a že přijdou do pekla. Umínil si tedy, že je svede, aby s toho stromu jedli. Najednou udělal se, jako by byl hadem — vypadal totiž jako had; ale nebyl to had, nýbrž d'ábel; my říkáme, že si vzal podobu hada. V té podobě ovinul se kolem prostředního stromu a čekal tam, až přijde Eva ke stromu. A když přišla, řekl k ní: Proč zakázal vám Bůh jísti se všech stromů v ráji? Eva odpověděla: My jíme ovoce se všech stromů v ráji, ale ovoce s tohoto stromu přikázal nám Bůh, abychom nejedli, sic že bychom zemřeli.

Nato řekl d'ábel: Nikoli, nezemřete, nýbrž budete-li jísti s něho, budete jako Bůh. A Eva slyšela, že by byla jako Bůh, líbilo se jí to; myslila si: jeje — jako Bůh! To bych byla paní! I dívala se na ten strom, na ovoce jeho, a čím více se na to dívala, tím více se jí líbilo a tím více si přála také zvěděti, jak chutná. I vztáhla ruku, utrhla, jedla a dala Adamovi, a ten jedl také.

Jedli tedy oba se stromu, s něhož jim Bůh zakázal jísti. A to bylo něco velmi zlého. Neboť oni neposlechli Pána Boha a věřili více tomu hadu, než Pánu Bohu. Pán Bůh učinil jim tolik dobrého, ukázal, že s nimi myslí

dobře, a tomu nevěřili, hadovi pak věřili; to je ovšem velmi nevďěčné, velmi zlé. Ale také byli za to potrestáni. Kterak, to vám povím potom.

Nyní však budu vám to ještě jednou vypravovati, aby ste si to dobře pamatovali. Dábel nepřál, záviděl Adamovi a Evě, že se jim tak dobře vedlo a chtěl, aby byli nešťastni jako on byl sám. Umínil si tedy, že je svede, aby jedli s prostředního stromu v ráji; neboť věděl, budou-li s něho jísti, že budou nešťastni. Vzal si tedy podobu hada a ovinul se kolem prostředního stromu. Když tam přišla Eva, ptal se jí, proč zakázal vám Bůh jísti se všech stromů v ráji? A Eva řekla: My jíme se všech stromů v ráji, jenom s toho prostředního ne; s toho zakázal nám Pán Bůh jísti, abychom nezemřeli. Nato řekl had (d'ábel): Nikoli, nezemřete, ale budete jako Bůh. Ta slova líbila se Evě, a věřila, že bude-li jísti, bude jako Bůh.

I vztáhla ruku, utrhla a jedla a dala též Adamovi a ten jedl také. Kdo nepřál Adamovi a Evě, že se jim tak dobře vedlo? Co si tedy umínil? Proč chtěl je svést, aby jedli s prostředního stromu? Co tedy učinil (podobu čeho vzal na sebe?) Kam se ovinul? Kdo přišel k tomu stromu? Co ptal se d'ábel v podobě hada? Co řekla Eva? Co řekl jí na to had? (Spokoj se, když alespoň smysl povědí správně.) Jak mu věřila Eva? Jakou myslila, že se stane, bude-li s toho stromu jísti? Co tedy učinila? Komu také dala?

Bůh trestá hřích prvních lidí

Jak řečeno, Pán Bůh zakázal Adamovi a Evě, aby s prostředního stromu nejedli. A oni jedli přece s něho. Dělali tedy něco, co jim Pán Bůh zakázal. A to bylo zlé, to byl hřích. Poněvadž dělali, co jim Pán Bůh zakázal, hřešili, udělali hřích. Co udělali Adam a Eva? Proč říkáme, že hřešili? A tak každý hřeší, kdo dělá, co Pán Bůh zakazuje. Kdo hřeší? Ale i ten hřeší, kdo nedělá, co Pán Bůh přikazuje. Kdo také hřeší? Hřeší tedy ten, kdo dělá, co Pán zakazuje nebo nedělá, co Pán Bůh přikazuje. Kdo hřeší? N. N. Ano. A kdo dělá hřích, kdo hřeší, ten zasluhuje trest od Pána Boha. A tak bylo i u Adama a Evy. Oni hřešili, a proto je Pán Bůh potrestal. Slyšte, jak je potrestal.

Když Adam a Eva pojedli se stromu zapovězeného, viděli, že nestalo se, co řekl d'ábel; že je d'ábel podvedl. Oni poznali, že udělali něco zlého; a za to byla jim hanba — styděli se. Dosud neměli žádných šatů, a poněvadž byli bez hříchu, nevšimli si toho (podobně jako malinké dítě také si toho nevšimá, jestli někdy nechá se neustrojeno; neboť to, že byli bez hříchů, že byli nevinni, bylo jim jako oděvem), ale když udělali hřích, tu všimli si toho a styděli se za to. Také se báli, že je Pán Bůh potrestá. Styděli se tedy, že udělali hřích a že jsou bez oděvu a báli se, že Pán Bůh je potrestá. Proto udělali si zástěru z listí fíkového a schovali se do křoví. Myslili, že jich tam Pán Bůh nenajde. Tak zapomenuli již na to, že Pán Bůh je všudy, že ví všechno, a proto že nemůže se před ním nikdo schovati. Ještě jednou:

Dábel řekl Evě, že budou jako Bůh, budou-li jísti se stromu prostředního. Oni jedli. Jak vyplnilo se pak, co jim d'ábel slíbil? Co poznali, když s toho stromu jedli? Jak bylo jim proto? Co si udělali? Kam se schovali? Proč se schovali? Co mysli, když se schovali?

Ale Pán Bůh ví všechno, věděl i to, že hřešili, kam se ukryli. Ale On chtěl, aby se Adam sám přiznal, co učinil. Proto zavolal nedaleko toho místa, kde byli schováni: Adame, kde jsi? Ale Adam myslil, že ho Pán Bůh nenajde a proto mlčel. Zavolal tedy Pán Bůh po druhé, a to u samého místa toho, kde byl Adam. Tu poznal již Adam, že Pán Bůh o něm ví a proto ozval se; pravil: Já jsem slyšel hlas tvůj v ráji, ale bál jsem se. A Pán Bůh řekl: A proč jsi se bál? Ty jsi jedl se stromu, se kterého jsem ti zapověděl jísti. (S přízvukem výtky.) A tu Adam svá-
děl to na Evu a pravil: To mně Eva dala a já jsem jedl. A Eva sváděla to zase na hada. Pravila: Had mě podvedl a jedla jsem. (Žádný z nich neměl tedy již tolik síly, aby nechal vinu na sobě; jeden sváděl ji na druhého. — Zeslabení vůle.) Opakuj věc krátce ještě jednou! Když Adam a Eva se ukryli, kdo zavolal Adama? Kterak volal na něj? (Co chtěl?) Kterak ozval se Adam? Co tedy učinil Pán Bůh po druhé? Kterak ozval se potom Adam? Co řekl mu na to Pán Bůh? Na koho sváděl to pak Adam? Jak to řekl? Co řekla na to Eva? Na koho to tedy sváděla?

Učinili tedy zlé všichni tři, ďábel, Adam i Eva; proto Pán Bůh potrestal všechny. Nejprve obrátil se k hadovi a řekl: Že jsi to učinil, po prsou svých budeš se plaziti a zemi jísti. Potom pravil ještě něco zvláštního. Řekl totiž, že pošle Vykupitele a ten že udělá, aby člověk nemusil přijít do pekla, nýbrž do nebe. To bylo ovšem pro nás, pro lidi, velmi dobré. Ale pro ďábla byl to trest. Když má někdo radost a jiný mu ji zkazí, je to pro něj bolestné, a když mu zkazí tu radost proto, že udělal něco zlého, je to pro něj trestem. Ďábel také měl radost, když Adam a Eva jedli se stromu zapovězeného. Myslí: Teď přijdou oba do pekla a budou tak nešťastni jako já. Ale tu radost Pán Bůh mu zkazil. Pravil: Já pošlu Vykupitele a ten lidi vykoupí — udělá, aby nemusili přijít do pekla, nýbrž mohli přijít do nebes. K hadovi tedy řekl Pán Bůh: Poněvadž jsi to učinil, po prsou svých budeš se plaziti a zemi jísti. A přidal ještě, že pošle Vykupitele, aby člověk nemusil přijít do pekla, nýbrž aby mohl přijít do nebe. A to bylo pro ďábla bolestné, to byl trest, neboť tím zkazil mu Pán Bůh radost. Co řekl Pán Bůh hadovi? Co přidal ještě k tomu? Jakým bylo to pro nás, že Pán Bůh slíbil Vykupitele? Jaké bylo to pro ďábla? Proč to bylo pro něj bolestné?

Potom obrátil se Pán Bůh k Evě a řekl: Žes to učinila, budeš mít mnoho bolesti a starostí s dětmi (a musíš poslouchat muže). Co řekl k Evě? N. N. Nato řekl k Adamovi: Žes to učinil, budeš musít pracovat, až se budeš potit a budeš musít umřít. A vyhnal Pán Bůh Adama a Evu z ráje. Před ráj postavil Bůh anděly s meči plamennými, aby hlídali ráj. — Co řekl k Adamovi? N. N. Co řekl k Evě? Co k hadovi? Kterak potrestal Evu? Kterak Adama? (V ráji musil pracovat také. Ale ta práce v ráji byla příjemná, byla jako hra zábavná. A také byla vydatná; jak pracoval, přineslo to mnoho užitku. Ale teď musil pracovat, až se potil a přece měl z toho jen malý užitek.)

Bůh přislíbil Vykupitele

Největší však trest pro Adama a Evu byl ten, že jich Pán Bůh neměl již tak rád a měli přijít do pekla. Ovšem oni tam nepřišli, poněvadž Pán Bůh slíbil Vykupitele

a ten učinil, že tam nepřišli. Kam měli přijít Adam a Eva, protože hřešili? Kdo učinil, že tam nepřišli?

Ale více ještě uškodil hřích Adamův. Protože Adam hřešil, neměl nikdo přijít do nebe. A také skutečně bylo by se tak stalo, kdyby byl Pán Bůh neposlal Vykupitele. Žádný z nás, žádný nebyl by přišel do nebe. Ale Pánu Bohu bylo líto lidí. On je nesmírně dobrý a chtěl, aby lidé přišli do nebe. Proto slíbil, že pošle Vykupitele, a ten že učiní, aby nemusel nikdo přijíti do pekla, nýbrž aby mohl přijít do nebe. A co slíbil Pán Bůh, to také učinil. Jak později ještě uslyšíte. On poslal Vykupitele. Ten Vykupitel je Pán Ježíš; ten přišel a zemřel na kříži; tím učinil, že každý může do nebe přijít, jen když bude hodný. O Pánu Ježíši budu vám později mnoho vypravovati. Vy poznáte, jak mnoho pro nás učinil, a jak ho máme za to míti rádi. Tu na kříži jest jeho obraz — podobá. Jest vyobrazen, jak pro nás umírá. Když tedy na kříž pohlédnete, vzpomeňte si, že pro nás umřel, a že mu za to máme děkovat. Kam neměl nikdo přijít, protože Adam hřešil? Ale Pán Bůh přece chtěl, abychom mohli přijít do nebe; koho proto slíbil, že pošle, abychom mohli přijít do nebe? Kdo je ten Vykupitel? Co učinil pro nás? Jak ho máme za to míti? Hled'te také vždy Pána Ježíše míti rádi a ukažte to také tím, že rádi budete dávati to pozdravení: „Pochválen buď Pán Ježíš,“ neboť tím právě chválíme Pána Ježíše, a také děkujeme za to, co pro nás udělal.

Při opakování krátce pouč, jak se Pánu Bohu protiví hřích, a jak proto se ho máme varovati.

§ 2. Biblické dějiny

Biblické dějiny jsou středem náboženského vyučování. Podávajíc radostné poselství v dějinné formě a přirozené svěžesti jsou podstatnou oporou veškeré nauce víry a mravů, jež v nich má názorný základ a z nich takřka vyrůstá.

Pedagogická hodnota biblických dějin jest v jejich dějinné, životné formě. Učení epásy se rozvíjí před našima očima. Posvátné osoby biblické září mládeži ve světle ideálních postav.

Po krátkém úvodu — má-li děj pokračování, úvodem jest opakování části předcházející — přistupuje katecheta k vyprávění. Nesmí ulpěti na vnějším průběhu událostí biblických, ale musí vniknouti do vnitřního života, do myšlenek, citů a rozhodnutí biblických osob, které jeho vypravováním musí žít tak, jako by byl děj probíhal skutečně před očima dětí a ty pak měly dokonalý obraz děje. Vyprávění musí býti plastické, obšírné a životné. Katecheta musí uměti ze široka líčiti, zajímavě a poutavě. Různé biblické články žádají ovšem různého podání, na př. podobenství, v nichž se odráží pedagogika božského Učitele, působí lépe prostým přednesem.

Nepřípustné je racionalistické modernisování biblických příběhů a přenášení jich do přítomného prostředí nebo vplétání různých příběhů legendárních, kterými by děti mohly býti snadno sváděny k záměně biblických příběhů skutečných dějů na základě Písma svatého s pohádkami. Možno přidati jen to, co vyplývá z děje, z povahy osob a prostředí nebo z jiných míst Písma svatého nebo co je zaručeno spolehlivou exegésí. Biblickým dějinám nesmí býti bráno jejich náboženské posvěcení. Rozhodně nutno zavrhnouti při vyprávění biblickém triviální úpravy za účelem realistického předvedení děje.

Při *dramatisaci* děje musí přednes zůstat vždy vážný, jak toho vyžaduje Písmo svaté, z něhož jest událost předváděna. Dramatisace vyhovuje dětské představivosti a touze po projevu a zživotňuje učivo.

Doslovný text biblický zejména povahy věroučné a mravoučné nemá býti provázen mimikou, poněvadž má působiti vlastní silou. Bylo by omylem dramatisovat stůj co stůj, neboť se každý děj biblický k tomu nehodí.

Prohloubení se děje rozhovorem jako na nižším stupni, ale stručněji.

Užití je tak rozmanité jak výklad, musí záležeti ve cvičení vůle, především však v pozdvižení mysli. Na konci nebo již za katechese možno jednoduchou dramaticností vtisknouti dojem. Byla-li vůle i mysl již při výkladu dosti probuzena, možno od vlastní dolohy upustiti.

Čtení biblických dějin následuje po podání látky nebo po výkladu, též až doma, zřídkakdy na počátku katechese a nikdy na konci, aby citový dojem nebyl smazán.

§ 3. Katechismus

Biblické dějiny z důvodů pedagogicko-didaktických jsou neocenitelným činitelem, ale nikdy nemohou býti náhradou za katechismus.

Katechismus obsahuje základní pravdy, přikázání a prostředky milosti, to vše dává teprve pravý smysl vyučování biblickému a liturgickému.

„Katechismus není knihou lidské, nýbrž božské moudrosti, obsahuje zjevenou nauku o našem bytí, o našem cíli. Dává nám pravidla, jak žítí a plnit své povinnosti. Kdo se pustí do studia katechismu, obohacuje svou duši. Nestačí však katechismu se naučit, třeba jej uvést v život. Horlivě, pozorně, vytrvale a velkodušně se třeba přičiňovat, aby náš celý život souhlasil s naukami katechismu.“ (Pius XI.)

Dispozice katechese katechismové:

Úvod: Příprava je obdobná jako u katechese biblické. Nejčastěji bývá opakování minulé látky, na kterou navazuje se nová katechese vzbuzením zájmu o ní a udáním jejího tématu.

Vlastní katechese:

a) Po stránce poučné obsahuje výklad. Výkladem objasníme slova, vazby mluvnické a pojmy. Definicí a formulí nikdy se nesmí začínati, jejich místo je na konci výkladu. Pravdy mají býti vyvozovány pokud možno názorně, neboť tenkrát jim děti rozumějí a v paměť je vštěpují.

Odůvodnění se dokládá z Písma svatého, z dějin církevních, nebo z dějin obecných a z rozumu. S odůvodňováním třeba obezřetné opatrnosti. Kdo příliš mnoho dokazuje, nic nedokazuje. Vyskytnou-li se dotazy, katecheta je ochotně zodpoví, ano i vybídne žáky, mají-li nějaké pochybnosti a nesnáze, aby se mu s nimi svěřili. Mnohdy takové extempore probudí živý ohlas a zvýší pozornost celé třídy a katechetovi se tím dostane mimořádně účinného prostředku, aby rozptýlil pochybnosti žáků. Ovšem dotazy takové musí býti spontánní a nesmějí rušiti směr vyučování.

b) Po stránce paraenetické má katechese působiti na cit a vůli, t. j. budit city (afekty) náboženské a tlumiti

city nepříznivé. Katecheta nesmí se spokojiti s poučením rozumu, nýbrž musí hleděti buditi city náboženské, a to affekt víry, radost z poznání víry, affekt naděje, radost z dobra, jehož lze dosíci, affekt lásky, záliba na Bohu, vděk k němu, klanění se a obdiv, affekt lítosti a jiné. City nepříznivé katechese tlumí buzením citů opačných, na př. proti nenávisti budí affekt lásky. Cílem katechese jest posvěcení dětí, přivéstí je ve spojení s Bohem, vůli dětí sjednotiti s vůlí Boží. Proto každá katechese musí vyvrcholiti v účinné aplikaci pro život.

Katecheta nikdy nezapomene vyloženou látku nacvičiti a nespolehá na to, že děti se jí naučí doma. To, co bylo v katechesi probráno, si žáci vyznačí v katechismu a zapíší do sešitu s datem učebné hodiny, stránky učebnice a otázky (katechismové věty). Do tohoto sešitku si též poznamenají vyvozenou dolohu (aplikaci), a to jadrným a působivým heslem.

Které věroučné pravdy zvláště stavěti do popředí? Jsou to: Božství Kristovo, nauka o milosti, o svátostech a o církvi katolické. Božství Kristovo je nosným základem celého křesťanství. Ochablost v katolicích má příčinu v praktickém nepochopení tohoto dogmatu. Křesťme a oživujeme víru v božství Kristovo v duších. Nespokojujme se zvykovou ospalostí víry mdlé, vyvozujeme všechny důsledky z tohoto centrálního článku. Božství Kristovo dává všem plnou autoritu. Jeho učení je absolutní pravdou. Jeho cesta jest jediné správná. Co může dáti svět bez Krista Boha? Vše, jenom ne spásu.

Hlavním důvodem pravd věro- a mravoučných je zjevení Boží. „Bůh tak řekl!“ stačí duším dětským i při nejhlubších tajemstvích naší víry. U dospělejších se může připomenouti, že i věci přirozené jsou temné a přece jisté. Námitky jinověrců jest vyvracetí opatrně.

Jedno zvláště musí míti katecheta neustále na mysli, aby se vyvaroval nebezpečí suchopáru a nezáživnosti katechismového vyučování, do něhož snadno může upadnouti, jestliže příliš mnoho učí katechismu jen rozumově, mnoho zbytečně z paměti od žáků vyžaduje anebo dokonce sám katechismus odříkává. Důsledek toho je, že praktický život náboženský se nepěstuje a hodina náboženství se stává hodinou nejméně příjemnou. Ovšem v ka-

techesi nemožno se obejíti bez memorování nejdůležitějších věcí, ale toto memorování nutno omezit na nejnutnější míru. Katecheta více než učitel kteréhokoliv oboru jiného musí býti rozhodným stoupencem *činné školy*, klásti více váhy na život, než na pouhé vědění. Nábožensko-mravní výchova jest možná jen činem k činu, proto katechese musí býti vroucí, zapalovati dětská srdce a býti zároveň praktická. Potom výzva katechetova k dětem „Sustine et abstine!“ — bude jim rozkazem, kterého rády poslechnou a tak je navykne sebekázní, která touto cestou pokračujícím věkem se obrátí v otázku sebevýchovy.

§ 4. Výchova svátostná

Motto: „I kdybyste nedělali nic jiného, mnoho, ano všechno jste učinili, když horlivě připravujete děti k přijímání svátostí.“

Pius X. farnímu duchovenstvu
12. ledna 1905.

1. O b n o v a k ř t u

Velmi důležitou složkou náboženské výchovy jest *pěstování myšlenky na křest*. Dětství Božího se dostalo dítěti při křtu svatém v době jeho tělesné a duševní nemohoucnosti. Dítě bez zvláštní náboženské výchovy rodinné nemá jasného křestního vědomí.

Pěstování myšlenky na křest svatý v katechesi prohloubí náboženský život vůbec a usnadní lepší pochopení života milosti.

Co nám svátost křtu přináší: odstranění hříchu dědičného a jde-li o dospělé, i všech ostatních hříchů osobních, prominutí všech věčných i časných trestů, udělení milosti posvěcující, kterou býváme znovu zrozeni k nadpřirozenému životu, vtisknutí nezrušitelného znamení křesťana, přičlenění k Církvi a poskytnutí zvláštní milosti svátostné k plnění křesťanských povinností.

Křest je základem nového života, milost posvěcující je to, která oživuje nadpřirozenem celou bytost lidskou, a to především duši a v duši rozum a vůli. Z nadpřirozených

ctností je rozumu vlita víra, vůli pak naděje a láska, vedle nich jsou dány i všechny ctnosti mravní a zvláštní dary Ducha Svatého.

Žít z víry, naděje a lásky znamená žít nadpřirozeně, a to opravdově žít. Nutno s dětmi vzbuzovati tyto ctnosti, častěji je připomínati. Nejlépe po modlitbě neb i místo modlitby na začátku katechese, při vstupu nebo odchodu z kostela s pozdravem Největější Svátosti: „Pochválena a pozdravena budiž Nejsvětější Svátost Oltářní, od tohoto času až na věky. Amen“ — se spojí krátké vzbuzení božských ctností: „Bože můj, v tebe věřím, protože jsi věčná pravda! Bože můj, v tebe doufám, poněvadž jsi nejvyšší milosrdný a dobrotivý! Bože můj, tebe miluji, poněvadž jsi lásky nejhodnější dobro!“

Doba přípravy na první svaté přijímání je další příležitostí pěstění božských i všech ostatních ctností. Při slavnosti prvního sv. přijímání má také svůj význam obnovení křestního slibu.

Agenda ve zvláštní kapitole o prvním sv. přijímání předpisuje zároveň obnovu křestního slibu a stanoví, jak se má konati.

Zvláštní příležitost k oživení myšlenky na křest se vyskytuje při vyučování liturgickém.

Doporučuje se konati obnovu křestního slibu jako pobožnost soukromou ve výročí křtu, v den, kdy křtem svatým jsme se stali dítkami Božími a Církve, nebo jako pobožnost veřejnou, na příklad o prvé neděli adventní, na památku křtu, jež uděloval Jan Křtitel a jehož ohlas se ozývá v liturgii adventní nebo také na zahájení církevního roku, kdy z epištoly zní mohutné volání sv. Pavla: „Bratří, víte, že jest čas, abychom již ze spánku povstali“; nebo v neděli Bílou, což je tradicionelní Pascha annotinum. Velikonoce byly skutečným výročím křtu pro většinu křesťanů, neboť křest se udílel právě o velikonocích.

V časté obnově křestního slibu tkví mocná mravní opora a obrana čistoty svědomí.

Formule pro obnovení křestního slibu jest v katechismu, ale stačí formule co nejstručnější, na příklad: „Ve jménu Otce i Syna i Ducha Svatého, v kterémžto jménu byl jsem pokřtěn, před tebou, Pane Ježíši, i před celou Církví katolickou obnovuji svatý slib, který jsem na křtu

svatém učinil: Odříkám se d'ábla, i všech skutků jeho i veškeré pýchy jeho. Slibuji zůstatí věrným až do smrti svaté katolické Církvi a slovem i skutkem vyznávati její svatou víru. Věřím v Boha, Otce všemohoucího . . .“ Nebo ještě kratší formule: „Odříkám se d'ábla i všech skutků jeho i veškeré pýchy jeho a slibuji, že se budu věrně držeti Ježíše Krista.“

Církev společnou obnovu křestního slibu obdařila plnomocnými odpustky věřícím, jestliže mimo to vykonají svatou zpověď, přijmou Svátost oltářní a pomodlí se na úmysl sv. Otce.

2. Svátost pokání

Svátost pokání jest velmi důležitou složkou náboženské výchovy. Cílem vyučování není jen hodné její přijetí, ale nábožensko-mravní proniknutí celým životem, péče o svědomí a stálý pokrok v dobrém.

Povinnosti zpovědníkovy podle mravovědy a bohosloví pastýřského jsou zdůrazněny ve všech systematických učebnicích a přehledných příručkách katolických moralistů a pastoralistů. V nich také se upozorňuje na individuální vedení duší ve zpovědnici. Zvláště však jest individualisace potřebná při zpovídání dětí. Dr B e r a n, profesor pastýřského bohosloví na Karlově universitě, výslovně praví, že se zpovídání dětí nerozumí, protože se podceňuje znalost psychologie. Bez znalosti, a to důkladné znalosti psychologie i při důkladné, teoretické znalosti mravovědy zpovědník celkem a zejména po stránce vedení duší mnoho nedokáže, ba častokráte mnoho pokazí. K správnému posouzení duševního stavu hříšnickovu a k dobrému vedení duše je třeba, aby zpovědník znal především temperament svého svěřence, různé známky, symptomy, podle nichž by rozpoznal určitěji letoru svých kajících, dále sociální prostředí, v němž žijí, aby pochopil dobře, co může posuzovati jako okolnosti polehčující a co jako okolnosti přitěžující. Vhodnými otázkami se dosti dozví. Jest důležité, aby zpovědník měl jasný názor na poměr duše k tělu jak po stránce psychologické, tak po stránce theologické. Jen tak spravedlivěji posoudí své penitenty a lépe jim poradí. Zpovědník ne-

smí zapomínati, že není jensoudcem, je i učitelem, vychovatelem, duchovním vůdcem. V duši penitentově vytvoří vhodnou disposici k odstranění překážek Boží milosti právě na základě poznání individuality, a osobnosti svého svěřence, a to slovy laskavého duchovního otce.

Těžší je zpovídati děti než dospělé, praví citovaný již Dr. Beran. Právě tak, jako je děti vyučovati těžší, než dospělým přednáseti. A čím mladší jsou děti, tím obtížnější je vyučování a zpovídaní. A mýlí se všichni, kdož říkají, že s dětmi se nedá při zpovídaní nic dělati. Kdo tak mluví, nezná duše dětské. Snížití se k duševní úrovni dětí a nepřehlédnutí jejich individuálních zvláštností — to jest klíč, který duši dítěte otvírá. Jen takovým způsobem jest možno duše dětské učiniti ochotnými poslouchatí jemných hlasů milosti Boží.

3. První svatá zpověď

Příprava vzdálená

Již od počátku náboženského vyučování nezapomíná katecheta na první svatou zpověď. Při probouzení dětských ctností a hříchů se vnučuje sama sebou otázka: „Udělal jsem něco takového, nebo opomněl jsem?“ Proto při vhodných příležitostech poukáže katecheta na to, co jest hřích, promluví o svědomí, cvičí buzení lítosti, poučí o Nejsvětější svátosti (o skutečné přítomnosti Pána Ježíše ve svatostánku, kterak se chovati v kostele, jak se klečí).

Bližší příprava k první sv. zpovědi

Nejprve se uvede názorné ustanovení svátosti pokání, podobně svátostné odpuštění. Nato se rozloží pět částí pokání. Vychází se z biblického článku o vzkříšení Páně, že tehdy dostali apoštolové moc odpouštět hříchy, že tato moc přešla od apoštolů na kněze, a ten že hříchy odpouští tomu, kdo jich lituje a chce se polepšiti. Výklad se omezí na nejnutnější. Znovu a znovu vysvětlí, že hřích hněvá a zarmucuje Pána Boha v nebi, že Pán Bůh je spravedlivý a proto by je za hříchy musel trestati (rozdíl mezi „velkými“ a „malými“ hříchy) a vede k předsevzetí a

k lítosti. Nedoporučuje se děti učití definicím nebo obsáhlým textům. Pro samotnou I. svatou zpověď nebudiž žádných textů požadováno. Před první svatou zpovědí řekne dítě: „Přicházím po prvé k svaté zpovědi. Já jsem...“ (říká hříchy) a na konec dodá: „To jsou mé hříchy; já jich z lásky k Bohu srdečně lituji a slibuji, že se polepším!“

Od užití tištěného zpovědního zrcadla budiž upuštěno. Děti stávají se jím nesamostatné a nebezpečí zneužití je tu blízké. Jen výjimkou u těžko chápavých dětí možno ho použítí a to jen pro začátek.

Po skončeném vyučování o svátosti pokání je dobře procvičiti, kterak si vésti u zpovědnice, v kostele a pod.

S přípravou k prvnímu přijetí svátosti pokání a svátosti oltářní budiž započato tak, aby dítky ještě v čase velikonočním k první svaté zpovědi a ke stolu Páně byly s o u č a s n ě vedeny.

Pozdější zpovědi

Prvním cílem každé zpovědi musí býti nadpřirozený i přirozený prospěch a užitek duše. Pravidelné zpovídání musí se dít se strany zpovědníkovy nejen s přiměřeným taktem, nýbrž i s plným porozuměním. Je tedy třeba budovati vše jednak na lásce, dobrotě a shovívavosti, jednak na důkladných teoretických vědomostech a praktických zkušenostech. Pryč s malicherností a úzkostlivostí! Nevychovávájme skrupulanty! Nesužujme děti otázkami. Je-li nutno klásti ve zpovědnici dětem otázky, musí býti klidné, bez nervósního spěchu a netrpělivosti a velmi taktní a diskretní.

Se strany dítěte každá další zpověď a příprava k ní se má dít prohloubeněji a rozšířeněji. A to se týká především zpytování svědomí, rovněž nová a větší pokušení přicházejí. Mnohé hříchy se objevují v pozdější době školní docházky, na příklad stydět se za víru, hrubost k rodičům a k představeným, špatný příklad, necudnost, závist, pomluva, lenost.

Snahou všech, kterým vskutku záleží na budoucnosti katolické Církve v naší vlasti, musí býti — jak na srdce všem klade známý pracovník a uznaná autorita v du-

chovným vedení mládeže P. Al. Stork — pilné a obětavé zpovídání dětí.

Musíme rozhodně se varovati šablonovitého odbývání těchto malých poenitentů. Dítě musí nalézt u zpovědníka plné pochopení, nejen otcovskou, ale vpravdě i mateřskou lásku a naprosto spolehlivého vůdce. Poučení zpovědní má býti srdečné, krátké se zdůrazněním zvláštního předsevzetí. Uložené pokání, též krátké a z modliteb, které děti znají z paměti, nemá býti stereotypní, ale diferencováno podle jednotlivého dítěte. Církevní zákoník výslovně uvádí (can. 887): „Pro qualitate et numero peccatorum et conditione poenitentis salutare et convenientes satisfactiones confessarius iniungat.“ Katecheta ani netuší, jak zlobně působí na dětské duše mechanické zpovídání. Zmíněný P. Stork radí, jak si při zpovídání dětí vésti: Trpělivě vyslechneme drobné dětské poklesky dítěte, nehartusíme, když to nedovedou rychle říci; dáváme pozor, zda se neobjevují těžké nebo nebezpečné všední hříchy a neustále s láskou a mírností povzbuzujeme k častému a velmi uctivému přijímání Těla Páně.

4. Eucharistická výchova

Stručné uvedení v tajemství Nejsvětější Svátosti Oltářní má se státi již v prvním školním roce. Katecheta splní svůj úkol tím, že náboženské učivo eucharisticky usměrňuje. Pius X. učinil nejsvětější Eucharistii středem veškeré náboženské výchovy, a to právem, neboť „nestaví-li Hospodin domu, marně se lopotí, kteří jej stavějí.“ (Žalm 126, 1.)

Podle příkázání církevního (IV. sněmu lateránského, tridentského, dekretu „Quam singulari“, dekretu církevního práva)* jsou povinny děti přijímati Nejsvětější Svá-

* IV. sněm lateránský r. 1215 předpisuje: Každý věřící obojího pohlaví, jakmile dospěje let rozeznávání... přijímejž aspoň o velikonicích zbožně Nejsvětější Svátost Oltářní. (Conc. Later. IV., c. 21.)

Codex církevního práva převzal ustanovení lateránského sněmu a přidal jen slova „...let rozeznávání, t. j. k užívání rozumu.“ (Can. 859, § 1.)

Sněm tridentský (1545—1653) potvrdil dekret lateránský: „Popře-li kdo, že všichni jednotliví věřící křesťané obojího pohlaví jak-

tosti Oltární, jakmile dospějí do let „rozeznávání“ (aetas discretionis). Po vydání dekretu „Quam singulari“ (z 3. srpna 1910) není pochybnosti o tom, že je to „praeceptum divinum ab Ecclesia determinatum — přikázání Boží Církvi blíže určené.“ Kardinál Gennari, jenž jest autorem dekretu o prvním sv. přijímání dětí, píše v jeho komentáři: Je to skutečně přikázání Boží a církevní. Boží proto, že Pán Ježíš přikázal požívati chleba svátostného: „Vpravdě pravím vám, nebudete-li jísti těla Syna člověka a píti jeho krve, nebudete míti života v sobě... Neboť tělo mé vpravdě jest pokrm a krev má vpravdě jest nápoj.“ Církev nemůže děti, které nabyly užívání rozumu, od této povinnosti dispensovati protože je to povinnost, Bohem ustanovená (iuris divini).

CIC can. 88, § 3 stanoví právní předpoklad, že dítě, dokončivší sedmý rok, má užívání rozumu: „Impubes, ante plenum septennium, dicitur infans... expleto autem septimo, usum rationis habere praesumitur.“

V autentickém výkladu dekretu kardinál Dominik Iorio uvádí: V dnešní době dospívají dítky k užívání rozumu mnohem dříve — tak aspoň říká kdekdo. Dítky sotva tříleté nebo čtyřleté, nanejvýš pětileté dovedou již usuzovati a zcela dobře rozeznávati chléb obyčejný od chleba svátostného. Tvrdívá se sice, že se rozum probouzí v sedmém roce a jen jako řídkou výjimkou až po sedmém roce.

Povinností farářovou však jest bdíti nad tím, i zkouškou, uzná-li ji rozumně za vhodnou, aby děti nepřistupovaly ke stolu Páně, nenabyvše ještě užívání rozumu nebo nejsouce dostatečně připraveny; taktéž starati se, aby dosáhnuvše užívání rozumu a dostatečně jsouce připraveny, co nejdříve byly syceny tímto nebeským pokrmem; aby děti v letech rozeznávání přistupovaly s patřičnou přípravou k sv. přijímání „Parocho autem est officium advigilandi etiam per examen, si opportunum prudenter indicaverit, ne pueri ad Sacram Synaxim accedant ante adeptum usum rationis vel sine sufficienti dispositione; item-

mile dospějí let rozeznávání, jsou povinni každý rok aspoň o velikonočních přijímání podle přikázání svatě matky Církve, budiž v klatbě.“ (Conc. Trident., sess. XIII., can. 9.)

que curandi ut usum rationis assecuti et sufficienter dispositi quamprimum hoc divino cibo reficiantur.“ (CIC, can. 854, § 5.)

Závaznost prikázání o přijímání Nejsvětější Svátosti Oltární, která spočívá na nedospělých, spadá také, a to vedle faráře na ty, kteří se o ně starati mají, t. j. na rodiče, poručníky, zpovědníka a vychovatele. „Obligatio praecepti communionis sumendae, quae impuberes gravat, in eos quoque ac praecipue recidit, qui ipsorum curam habere debent, id est parentes, tutores, confessarium, institutores et parochum.“ (CIC, can. 860.)

Dekret Pia X. o sv. přijímání dítek byl vydán již r. 1910 a přece dosud nebyl dokonale proveden. Námitky o nemožnosti důsledného provedení dekretu jsou naprosto bezpodstatné.

Čeho je nutně třeba věděti k prvnímu svatému přijímání? Dítě má znáti základní pravdy víry přiměřeně svému věku. Církev k tomu ustanovuje: Mimo nebezpečí smrti právem se žádá na dětech plnější znalost učení křesťanského a pečlivější příprava, a to, aby podle své chápavosti pochopily aspoň tajemství víry, nezbytná ke spasení nezbytností prostředku a zbožně, jak jest to v jejich věku přiměřeno, přistoupily k svatému přijímání. „Extra mortis periculum plenior cognitio doctrinae Christianae et accuratior praeparatio merito exigitur, et scilicet, qua ipsi fidei saltem mysteria necessaria necessitate medii ad salutem pro suo captu percipiant, et devote pro suae aetatis modulo ad sanctissimam Eucharistiam accedant.“ (CIC, can 854, § 3.) Potřebné pravdy jsou tyto: Jest toliko jeden Bůh ve třech osobách. Bůh odměňuje všechno dobré a trestá všechno zlé. Syn Boží Ježíš Kristus stal se člověkem: byl ukřižován, umřel a vstal z mrtvých, aby nás vykoupil. Nejsvětější Svátost není obyčejný chléb, nýbrž něco velmi svatého a vznešeného. Aspoň této znalosti Nejsvětější Svátosti třeba; bez znalostí Boha, jenž odměňuje a trestá, nezachoval by si člověk (aspoň po delší dobu) stavu milosti; Nejsvětější Trojice, Vtělení a Vykoupení jsou základní tajemství křesťanská. Více není třeba, jak sv. Otec uvádí. Ostatní vyučování se děje až po prvním sv. přijímání.

Co do vnitřní přípravy dětí přísluší o tom rozhodovati zpovědníku a rodičům dítěte neb zástupcům rodičů. „De sufficienti puerorum dispositione ad primam communionem iudicium esto sacerdoti a confessionibus eorumque parentibus aut iis qui loco parentum sunt.“ (CIC, can. 854, § 4.)

Přípravu k I. sv. přijímání klade církevní zákoník do doby postní. (Can. 1330, § 2.)

Po dobře a řádně vykonané přípravě koná se slavnost prvního svatého přijímání. Srdečnost slavnosti nesmí rušiti nákladné pořizování šatu. Společné slavnostní první sv. přijímání dítek je původu dosti pozdního. Po prvé je zavedli OO. jesuité v Tournay r. 1645 a je známo, jak rychlého rozšíření došla tato prakse. Aby se prvnímu sv. přijímání dostalo slavnějšího rázu, v XVIII. století v Paříži zavedena byla při něm obnova křestního slibu. V takové podobě byla zavedena slavnost prvního sv. přijímání i u nás. Předě mší sv. děti obnoví u slavnostně vyzdobené křtitelnice křestní slib po krátké promluvě katechetově. Potom následuje tichá mše sv., při níž dospělejší žáci zpívají mešní píseň, po proměňování následuje pobožnost dětí, která končí trojím: „Pane, nejsem hoden...“ Potom přistupují dítky k sv. přijímání. Po skončeném sv. přijímání následuje krátká děkovná pobožnost. V církevní provincii moravské ustanovuje agenda (pars IV, tit. XXVI, cap. 4): Kněz po vlastním sv. přijímání obrátí se od oltáře k lidu a promluví k dítkám. Poukáže jim na štěstí, jehož se jim dostává tím, že jsou pozvány k nebeské hostině, a na čistotu srdce, které od nich vyžaduje Pán Ježíš a kterou mu slíbily již na křtu sv. a vyzve je, aby slib křestní obnovily. Dítky odpovídají samy, držíce v rukou rozžaté svíce.

Nejzávažnějším momentem eucharistické výchovy, jak výstižně uvádí Dr K u b í č e k, není rané sv. přijímání samo, nýbrž sv. přijímání častější.

Svaté přijímání častější je po prvním raném jako důtklivé přání podstatnou částí církevního přikázání v papežském dekretu a v církevním zákoníku.

Dítě bude přijímati častěji svátosti s dobrým ovocem, bude-li se příprava svátostná vždy zlepšovat. Časté sv. přijímání se musí díti jen z pohnutek vnitřních, nikoliv

z ohledů vnějších. Proto není dobře častější sv. přijímání odměňovati nebo takovým dětem prokazovati zvláštní přednost. Nutná tu velká opatrnost!

Příprava k sv. přijímání nesmí býti podávána stereotypně nebo schematicky, spokojiti se s pouhým teoretickým poučením, nýbrž musí býti praktická, celou bytost dítěte vyplňující a zasahující, a to bude tehdy — jak doporučuje Dr. Kubíček — když víc než na paměť a vědění se soustředí péče na život citový a pobožnost srdce, směřující k svátostnému Kristu: hlubokou úctu před ním, srdečnou víru v něho, zvláště pak lásku k němu a touhu po něm.

Doporučuje se přípravu k svatému přijímání odstupňovati a osnovovati na příklad podle těchto čtyř stupňů podle věku a chápavosti penitentů.

První stupeň. 1. Vzdálenější příprava spočívá v uvedeném již poučení o základních pravdách a tajemstvích víry.

Blíže poučení: 1. Poslední večeře; 2. konsekrace, proměnění chleba a vína; 3. skutečná přítomnost; 4. pokrm naší duše.

Bezprostřední příprava: 1. stav milosti; 2. lačnost od půlnoci; 3. kratičká modlitba před a po sv. přijímání; 4. kterak přistoupím ke stolu Páně.

Druhý stupeň. 1. Rozšíření poučení o skutečné přítomnosti; 2. Pán Ježíš celý pod jednou i obojí způsobou; 3. mše sv., krátké poučení o oběti mešní a na Golgotě: a) offertorium, b) konsekrace, c) sv. přijímání kněze, d) kterak máme býti přítomni mši sv., e) požehnání; 4. a) svatba v Káně, b) zázračné nasycení 5.000, c) manna; 5. opakování a bezprostřední příprava jako na 1. stupni.

Třetí stupeň. 1. Poučení podle otázek katechismu; 2. účinky sv. přijímání; 3. povinnost přistoupiti ke stolu Páně; 4. přislíbení Nejsv. Svátosti; 5. opakování podle předchozích stupňů.

Čtvrtý stupeň. 1. Úplné poučení o nejsv. Eucharistii; 2. častější sv. přijímání; 3. pobožnost k úctě nejsv. Eucharistie, požehnání, výstav a pod.; 4. a) o oběti vůbec, b) o oběti mše sv.; e) oběť na Golgotě, d) závěr mše sv.

5. Biřmování

Již ve školské praxi je třeba řádné katechese o svatém biřmování, svátosti Ducha Svatého. Biřmování je svátost pevnějšího spojení k životu s Kristem v Duchu Svatém. Rozmnožuje v nás posvěcující milost i všecku křestní milost, je svátost duchovní síly, aby křesťan statečně vynával jméno Kristovo, je docelení křtu. U biřmování jest to hojnější milost a pomoc Ducha Svatého, jak přislíbil Kristus řka: „Obdržíte sílu, když na vás stoupí Duch Svatý.“ (Sk. ap. 1, 8.) Milost biřmování má ráz milosti k setrvání. Tato milost setrvání jest „speciale auxilium“, „magnum donum“ — zvláštní pomoc Boží, veliký dar.

Svaté biřmování potřebuje náležitý čas k přípravě vzdálené i bližší a vyžaduje zvláštního zřetele po stránce výchovně katechetické.

Nejvhodnější doba k přijetí svátosti biřmování je doba mezi odchodem žáka ze školy do života, neboť má ho vybrojiti k životnímu boji a vnitřně posílit.

CIC, can. 788, pokládá sedmý rok za zvláště příhodný pro přijetí biřmování. „Licet sacramenti confirmationis administratio convenienter in Ecclesia Latina differatur ad septimum circiter annum.“

Catechismus Romanus (II, 3, 14) pokládá tuto dobu za nejnižší termin, ale 12. rok nevylučuje, naopak doporučuje. Jestliže CIC zavazuje biskupa (can. 785, 3), aby každý pátý rok biřmoval, tím jest dána i nejkrajnější mez — 12. rok.

Vzdálená příprava začíná vyučováním náboženským vůbec. Obsahuje základní nauku o Duchu Svatém, o milosti a církvi, příležitostné odkazy na biřmování a dětské uctění Ducha Svatého.

Bližší příprava se věnuje potřebný čas před přijetím sv. biřmování. Po svatém biřmování nutno ještě připomenouti biřmovancům, aby Ducha Svatého za jeho milost stále prosili a dbali jeho vnuknutí.

Kmotr při biřmování může býti pouze jeden a na tom nejvíce záleží, aby byl věřící katolík, již biřmovaný (nikoliv otec, matka, ani manžel biřmovaného) a musí se

biřmovance při biřmování dotýkat. Mimo to má zpravidla býti jiný než kmotr křestní a téhož pohlaví (CIC, can. 795, 796). Ale možno se obejít bez kmotra (adhibendus est patrinus, si haberi possit, can. 793).

Po svatém biřmování pečuje katecheta o patřičné zabezpečení svátostné milosti, ježto se může státi, že mnozí přijali tuto svátost neuvědoměle.

§ 5. Modlitba

Veškerým náboženským vyučováním a výchovou jako zlatá nit nechť se vine modlitba. Modlitbou vzniká živější vztah člověka k Bohu. Proto cíl veškeré náboženské výchovy a výuky musí býti, naučiti děti modliti se.

Dříve přicházely děti do školy již s určitou znalostí modliteb, dnes tomu bývá již pořádku. Katecheta staraje se o náboženský život svých svěřenců naučí děti nejenom správně se modliti, ale vstřípí jim lásku k modlitbě.

Duch modlitby je nejpodstatnější složka náboženského života. Dítě nechť se naučí modliti se *digne* — důstojně, *attente* — pozorně, *devote* — s vnitřní sebraností.

Katecheta, který nenaučil svých svěřenců se modliti, ať si uvědomí, že vlastně nic nevykonal.

U nejmenších po úvodním seznámení se s dětmi navážeme ihned na první katechesi: Pán Ježíš, přítel dítek. Ukážeme dětem obraz, kterak Pán Ježíš přijímá k sobě dítky a žehná jim. Případným slovním doprovodem roznítíme v duši dětí lásku k Pánu Ježíši a naučíme je modliti se: „Pane Ježíši, já tě mám tolik rád.“ Při tom se děti dívají na obraz. Podobně učíme další kratší modlitbě ranní a večerní. Podstatnou složkou modlitby musí býti *opravdovost* toho, co dítě při modlitbě dělá. Hned v prvních hodinách modlíme se s dětmi Otčenáš a Zdrávas Maria; i když tyto modlitby děti nemohou chápati, nejsou jim ničím novým. Výklad se děje podle toho, jak příslušná biblická látka k tomu poskytne příležitost.

Modlitbou začíná i končí každá hodina náboženského vyučování. Při tom se texty modliteb střídají. Tím snadno se nacvičí potřebné znění modliteb. Příležitostně modlit-

bu vystřídati může duchovní píseň. Katechese musí, vyhovujíc mnohostrannosti duševního života, pěstovati různé druhy modliteb, nejen modlitby chvály, díky, prosby a smíru, ale i dobrý úmysl, vzývání a rozjímání.

Při memorování modliteb je nutno každé neobvyklé slovo nebo mluvnickou vazbu vysvětliti. Nutno odstraniti zlozvyk mechanického, prázdného odříkávání modlitby s odůvodněním, že modlitba retná nemá žádné ceny u Boha, ale musí býti modlitbou srdce. Proto před modlitbou učitel vždy krátce upozorní, jak je třeba se modliti a připraví tak disposici pro zbožnou modlitbu. Malá chvíle usebranosti jest pro děti nejlepší přípravou k vroucí modlitbě. Je třeba míti na mysli, že modlitba má ráz výchovný a děti navyká bázni Boží.

Mají-li se děti náležitě modliti, musí viděti na svém katechetovi dobrý příklad. Povrchní jednání, různé posunky a hrozby naprosto nemají býti jím vykonávány při společné modlitbě, neboť se tím ruší její posvátný dojem.

V hodině náboženské má místo jen modlitba společná, žáci se modlí pomalu, hlasitě, ale nekřičí, slušně stojí, mají ruce sepjaté a oči upřené na kříž.

Vedle přesně formulovaných modliteb je velmi záhodno pěstovati i volnou modlitbu. Volná modlitba je psychologicky živější a srůstá s prožitím dojmů a představ, na pr. u jesliček, u Božího hrobu a pod.

Velkou chybou by bylo, kdyby katecheta zošklivoval dětem modlitbu sáhodlouhými cvičeními nebo dokonce ukládal jim za trest opisování modliteb.

§ 6. Církevní píseň

Kdo zbožně zpívá, dvakrát se modlí. Učme především písním mešním. Text nejdříve vysvětlíme, potom se děti naučí jej dobře vyslovovat a po částech naučí se písní zpaměti.

Výběr mešních a jiných církevních písní poskytuje „Český kancionál“, který z nařízení ordinariátního jest jediný zpěvník, jehož se má užívati ve všech kostelích a školách arcidiecése, další zavádění nebo rozšiřování jiných zpěvníků se zapovídá.

Když se v kněžstvu i lidu projevovala přání, aby byl vydán jednotný chrámový zpěvník, vyhovující podmínkám, jež kladou na lidovou píseň církevní předpisy i požadavky umění básnického a hudebního, tu arcibiskupský Ordinariát pražský, který již dříve měl tuto potřebu na zřeteli, ustanovil komisi, do níž byli přizváni i zástupcové jiných diecézí českých, a svěřil jí tento úkol. Komise stanovila směrnice pro výběr a úpravu písní, vlastní práce byla svěřena po stránce hudební Dr Dobroslavu Orlovi, po stránce textové profesorovi Vladimíru Hornofovi. Oba tito na slovo vzatí odborníci splnili svůj úkol dokonale. Z archivů byly vybrány zapomenuté staré písně, právě perly duchovního umění lidového, jiné pak, známé sice, ale v nápěvech porušené, byly uvedeny v původním svém znění, a z novější tvorby byly vybrány písně opravdu hodnotné. Po stránce textové bylo potřebí úprav, neboť dnešní kultura jazyková a hudební nesnese vážných nedostatků, jichž příčinou byla dřívější neznalost zásad pravé poetiky. Zvláště šlo o úpravy špatné přízvuknosti a nepřirozeného trhání slov; avšak i nevhodné výrazy a slohové vady bylo nutno přizpůsobiti vývoji naší mluvy.

Pokud a kde je to možno, doporučuje se cvičiti *chorál* (Kyrie, Gloria, Credo, Sanctus, Agnus Dei, Requiem, Pange lingua). Svatý Otec Pius X. výslovně si přeje v motu proprio z 22. listopadu 1903: „Praesertim apud populum cantus Gregorianus est instaurandus, quo vehementius Christicolae, more maiorum, sacrae liturgiae sint rursus participes.“

Nábožné písně osvěží vyučování náboženské, na př. vánoční písně, koledy, probudí vánoční náladu. Jinak je dobře dáti přednost mešním písním. Děti se nejdříve naučí dobře vyslovovati text, jemuž se naučí z paměti. Text každé písně jest nutno nejdříve vysvětliti.

Text písně cvičíme asi takto:

1. Vzbuzení nálady.
2. Přednes textu katechetou.
3. Rozbor textu po částech (stručně a jadrně).
4. Cvičení textu po částech.
5. Přednes celého textu.

Postup při cvičení nápěvu jest tento:

- 1. Rozbor po stránce rytmické.**
- 2. Rytmování slovy textu.**
- 3. Katecheta píseň předzpěvuje a předehrává, až se jí žáci v hrubých obrysech zmocní.**
- 4. Cvičení po částech.**
- 5. Zpěv celé písně.**

§ 7. Liturgie

Liturgií rozumíme souhrn všech úkonů bohopocty, kultu. V duchovním životě v posledních desetiletích objevuje se vědomý návrat k liturgii církevní. Liturgie jest druhé evangelium, jež možno srovnati s „biblia pauperum“, učí věřit ne suchými slovy, nýbrž posvátným názorným vyučováním a vlévá s milostí zároveň sílu v duši, abychom podle víry mohli žít. **P i u s X.** prohlašuje liturgii za první a nenahraditelný zdroj pravého křesťanského ducha. **A B e n e d i k t X V.** dodává: Podivuhodně zajisté bude pomáhati živit zbožnost lidu, sílit jeho víru, napravovat jeho život, bude-li se rozšiřovat mezi věřícími přesná znalost liturgie, vlévat v jejich srdce posvátnou chuť modliteb, obřadů a zpěvů, jimiž ve spojení se svou matkou Církví vzdávají úctu k Bohu, a budou-li přibráni k aktivní účasti při svatých tajemstvích a církevních slavnostech. **P i u s X I.** praví ve své encyklice „*Ouas primas*“ ze dne 11. prosince 1925: „K vyučování lidu v božských pravdách a k naplnění duší vnitřními radostmi působí krása liturgie mnohem účinněji než slavnostní projevy učitelského úřadu Církve, ať už jsou sebevážnější a důležitější. Neboť tyto výnosy se oceňují většinou od několika vzdělaných katolíků, kdežto slavnosti uchvacují a poučují věřící všechny. Výnosy jsou uveřejněny jen jednou, svátky však mluví rok co rok v pravidelně se vracejícím kruhu liturgickém. Výnosy se obracejí hlavně na rozum, svátky působí i na srdce, tedy na člověka celého. Poněvadž člověk sestávající z těla a duše, má potřebu, aby byl uchvacován krásou a změnou zevního kultu, obřady vnikají poučení až do nitra jeho bytosti. Toto vyučování se přelévá jako míza do krve duchovního života, jenž tím sílí a stává se plodným.“

Není pravým pochopením liturgie dívat se na ni pod dojmem estetického zážitku. Liturgický život nezáleží ani v poetických požitcích, nýbrž v prožívání mše svaté, modliteb a posvátných obřadů, abychom se snadněji spojili s církví a skrze ní měli podíl na vnitřním životě Ježíše Krista a zvláště na oběti Bohočlověka.

Chceme-li i u nás liturgické hnutí přivést k rozvoji, musíme začít s dětmi.

Výchovné vyučování liturgické neudílí se jako zvláštní vyučovací předmět, ale soustavně se včleňuje jako princip celého náboženského života na všech stupních vyučovacích.

Uvedení liturgického principu do náboženské výchovy je vlastně návrat k původní metodě církevní, která byla všeobecnou a jediným prostředkem vyučovacím v nejstarších dobách až do doby reformace, kdy ji odstranil jednostranný prvek intelektualistický. Jakkoli je to obor životně důležitý, nepotřebuje se přece jako samostatný předmět v soustavném pořadí probírat ve zvláštních hodinách mimo vyučování katechismu a biblickým dějinám, nýbrž má se z liturgie na všech stupních při katechesi vycházet a k liturgii cílit pravidelným poučováním, příležitostnými připomínkami před skutečným prožitím a po něm a immanentním opakováním.

M š e s v a t á

Vrcholný cíl liturgického vyučování a výchovy jest v činné účasti na mši svaté. Vědět, co jest mše svatá, jest takřka ovládat v podstatě křesťanskou nauku. Mše svatá je neustálým kázáním celé věrouky a celé mravouky. Proto celé vychování náboženské směřuje k činné účasti na mši svaté a eucharistické hostině. Vést děti k tomu, aby rády chodily na mši svatou a při ní uctivě a zbožně se chovaly, musí katechetovi zvláště ležet na srdci.

Již od nejnižšího stupně přiměřeně seznamujte děti se mší svatou a se vším, co s ní souvisí. Vyučování o mši sv. lze připojit nejlépe na první eucharistické poučování. Otázka maličkých, jak Spasitel přichází do svatostánku a proč je vlastně v něm, vede bezprostředně k tomuto tématu.

Větší děti seznámíme podrobně se vším, co je v kostele. Vysvětlíme jim vše, jak po stránce historické, tak i po stránce dogmatické a pokud věkem na to stačí, i po stránce umělecké. Děti se musí vyznat v kostele, zdůmácnět v zevním prostředí bohoslužeb, jen tak budou sledovat se zájmem všechny obřady, zejména obřady mše svaté.

Při mši svaté mají býti děti zaměstnány. Nejvhodnější pobožnost jest pro ně, mohou-li zpívat a při jednotlivých důležitějších částech mše svaté kratičkou modlitbou uvědomit si význam příslušné části.

Církevní rok

Dalším ohniskem liturgického života jest církevní rok. Proto je neméně důležitým naučiti děti církevní rok prožívat. Čím je slunce fysickému životu naší země, tím jest Vykupitel lidstvu, slunce spravedlnosti pro duchovně mravní život člověčenstva. Z něho proudí milost, která nadpřirozeně osvěcuje.

Církevní rok má dva cykly s příslušným předhodím i pohodím: vánoční a velikonoční. Myšlenkově oba cykly spolu souvisejí. Dramaticky zobrazují a ideálně zpřítomňují v časovém postupu dílo vykoupení, jehož počátkem je příchod Vykupitele na svět (vtělení, narození, zjevení), středem smrt a zmrtvýchvstání a ovocem vylití Ducha Svatého. Třetího okruhu církevního roku není. S okružím církevního roku (*Proprium de Tempore*) spojen kalendář svatých (*Proprium Sanctorum*) v jeden ladný celek. Pius X. zasáhl svou reformou do přemíry svátků a dal podstatným částem církevního roku zase vyniknouti.

Katecheta probere při jednotlivých obdobích církevního roku nebo před velikým svátkem předem liturgii slavnosti.

Praktickou pomůckou jest diagram církevního roku ať kruhový nebo přímkový a lístkové kalendarium, kteréžto pomůcky si děti snadno a rády sestaví podle návodu katechetova.

§ 8. Církevní dějiny

Církevní dějiny mají za úkol především výchovu k církvi a zároveň také výchovu nábožensko-mravní.

Pro bohatost látky a možnost všestranného využití v náboženské výchově mají církevní dějiny velikou důležitost a význam. Církevní dějiny nejsou jakýmsi dodatkem katechismu, jak se za to dříve mělo, ale jsou téměř pokračováním biblických dějin, které se končí knihou Skutků apoštolských, na ně věčně i chronologicky nava-
zují, vypravující, kterak navenek se počínalo rozšiřovat a vnitřně utvářeti království Boží.

Kterak má dítě míti lásku k církvi, když o založení, rozšíření a dalších osudech církve, krvi i životy zpečetě-
ných, tak málo ví.

Církevní dějiny mají významné místo v osnově vyučování náboženství z několika důvodů, a to: historického, apologetického a výchovného.

1. *Důvod historický.* Dílo spásy člověčenstva se neskon-
čilo smrtí apoštolů, ale má své pokračování v církvi,
v další její činnosti. Dějiny církve katolické ukazují
gesta Dei per nationes.

2. *Důvod apologetický.* Vyučování církevními dějinám
podává nejlepší důkaz pro božský původ církve a jejího
učení. Vítězství víry v nejkrutějších pronásledováních,
vytrvalost slavných mučedníků všech stavů, mužů, žen,
ano i dětí, zázračné rozšíření evangelia mezi národy,
jímž změněna takřka tvářnost světa, hrdinské ctnosti
světců — to vše mládež se dovídá z dějin církve a tím
bývá utvrzena, že náboženství katolické je božské.

3. *Důvod výchovný.* Nejen poučením působí církevní dě-
jiny, ale i výchovně. Životy svatých jsou mládeži názor-
ným příkladem pro její mravní jednání a tak vzácným
prostředkem nábožensko-výchovným, dle slov sv. Am-
brože: „Vita sanctorum norma vivendi nobis.“

Ale je tu ještě jiný, neméně důležitý prospěch z vyučování církevních dějin. Vyučování toto vede k porozumění
vlastního života církevního, mládež chápe přítomný ži-
vot církevní, probouzí se v ní láska a oddanost k církvi
a tak zájem na radostech i bolestech církve katolické.

Ve vyučování náboženském se nezapomíná na *misie*. Veliké ideály září v misijní práci mnohem více a jasněji a náboženské hrdinství je tam častější a pochopitelnější. O misiích možno vhodně promluvit nejen v hodinách dějepisného vyučování, ale také při výkladu 9. článku víry, při vypravování podobenství o milosrdném Samaritánu, o misijní neděli a pod.

Katecheta vyloží také význam spolupráce na díle katolických misii, nařízení její organizaci a podá způsoby, jak v praxi tuto spolupráci prováděti. V zemích mnohem chudších než naše vlast, koná se více pro misie než u nás. Instituce tak důležité jako jsou misie v zemích pohanských ujal se „Apoštolské dílo“ (Opera Apostolica), jež podporuje:

1. Dílo šíření víry, opatřujíc misijním kněžím boho-služebné předměty i šatstvo; dodávajíc sestrám léky, šaty, prádlo a jiné potřeby;
2. Dílo domorodého kleru, zasílajíc seminářům a kněžím domorodým šatstvo, paramenty, knihy atd.;
3. Dílo svatého Dětství Ježíšova, zaopatřujíc ústavům a útlukům dětským šaty a prádlo, hračky, knihy, školní potřeby, nábytek a j.

Svatá Stolica žádá od věřících, aby přispívali modlitbou, almužnou a obětmi: dospělí v Díle šíření víry, děti do 12 let v Díle svatého Dětství Ježíšova a mládež zvláště v Díle sv. Petra apoštola pro domorodý klerus.*

V ý b ě r l á t k y.

Při volbě látky nutno míti na zřeteli podstatu a půso-

* *Dílo šíření víry* založila Pavlína Jaricotova r. 1822 — dnes rozšířeno po celém světě. — *Dílo svatého Petra* pro domorodý klerus založila Jana Bigartová r. 1893. — Nezapomeň též na náš, arcibiskupem Stojanem založený *Apoštolát sv. Cyrila a Metoděje*, který sice především pečuje o spojení rozkolných bratří s Římem, ale pracuje též v rámci Díla šíření víry.

Dílo sv. Dětství Ježíšova založil roku 1843 biskup Karel Forbin-Janson, aby podle vzoru „Díla Šíření víry“ katolické děti z celého světa se ujaly svých pohanských bratří a sester a pod ochranou a vedením božského Dítěte vždy více se zdokonaľovaly a posvěcovaly. Je to také přáním sv. Otce Pia XI., který v misijní encyklice „*Rerum ecclesiae*“ z 28. února 1926 výslovně žádá, aby všechny děti celého světa byly účastny misijní činnosti v „Díle sv. Dětství Ježíšova“.

bení církve, dále její nábožensko-mravní obsah, jímž mají církevní dějiny výchovně působiti a posléze, aby výběr odpovídal duši žactva. Tedy jsou to především: podstata a svatost církve, její náboženské a sociální působení, zvláště pak tu zdůrazňovat oddanost církvi, snahu po svatosti. Ale i duše mládeže musí tu přijíti na své. Všechny hrdinské ctnosti, boj a vítězství, pronásledování, obtíže všeho druhu, právě tak jako hospodářské a sociální otázky třeba zajímavým a napínavým způsobem soustřediti okolo velkých osobností, jinak historické učivo omezíme na nejmenší míru, hlavně data a jednotlivosti. Z dějin musí poznati žáci, že není ve světě pouhé náhody; za všemi ději stojí vyšší moc, řídící osudy jednotlivců i národů.

Při výkladu dějepisném se doporučuje psáti stručné přehledy dětem na tabuli, diktování přehledů je ztráta času. Pokud možno a třeba katecheta provází svůj výklad a doplňuje jednoduchým, výrazným náčrtem na tabuli a to barevnými křídami. Důležitou pomůckou, kterou může katecheta nahraditi nedostatek názoru při vyučování dějepisném, jest mapa a obraz.

Katecheta může do svého plánu vyučovacího zařaditi vycházky na památná, posvátná místa. Tyto vycházky vlastivědné musí býti náležitě připraveny a dohoda o nich sjednána se správou školy.

Dějepisné poznatky doplňuje katecheta účelně a prospěšně vhodně volenou ukázkovou četbou. Četba historických spisů výklad katechetův buď předchází, jindy provází nebo následuje.

Osnova pro vyučování katolickému náboženství na obecných a měšťanských školách v arcidiecési olomoucké nabádá: Pokud se církevní dějiny neprobírají soustavně, použije katecheta každé vhodné příležitosti, ať z denního života (různé oslavy), nebo z církevního roku (svátky) nebo z katechismu (při učení o víře, o církvi, o sv. přijímání, o zpovědním tajemství, o odpustcích), aby učinil aspoň stručnou zmínku z dějin ve smyslu buď pozitivním anebo taktně obranném.

Čím takové zmínky vyrůstají z ovzduší vlastní užší domoviny (farní kostel, polní kaple, kříže, sochy svatých, zbožné nadace), tím jsou zajímavější a účinnější.

§ 9. Vyučování náboženské v závěrečné třídě

Dříve než početně největší část mládeže odejde ze školy do života, poskytuje se ještě jednou možnost mladým lidem podati v závěrečné třídě na cestu do života prohloubený pohled do náboženství, jeho pravd a z nich plynoucích povinností, aby žáci plně a radostně prožívali svou náboženskou víru.

Vyučování náboženství v závěrečné třídě není však lehkou věcí. Nutno především si uvědomiti, jaký jest objekt výchovy a vyučování!

Po stránce tělesného vývoje má katecheta co činiti s žáky, kteří jsou ve fázi rychlého sexuálního zrání, v období, které se navenek projevuje rozsáhlými změnami somatickými (na př. vzrůst kostry hrtnu, čímž nastává mutace hlasu, obličej má vzhled otoku, často bývá pokryt vřidky a p.). V tomto věku prodělávají žáci též zápas mezi dětskou duší a duší dospívajícího člověka, duše hledá své já, snaží se opřít o něco, čeho ještě nemá, chce míti jasný svůj poměr k vnějšímu světu a při tom je bezradná? Prudké reakce povahy a rostoucí sebevědomí a s ním též snaha po uplatnění svého já způsobují plno srážek s pravidly společenskými a kázní.

Poněvadž se žáci v tomto věku cítí dospělými, dožadují se toho, aby se s nimi také tak jednalo. Na druhé straně však očekává jejich nevyzrálé a nevyhraněné já rozhodně ohled a šetrnost od vychovatele. Chtějí všemu rozuměti, uznávání byti, ale také vedení. Toto vedení však nesmí míti nic společného se školáckým způsobem, neustálým mentorováním a tresty, které ponižují a podněcují k odporu. V ohledu náboženském bývají nejčastěji skeptičtí, ač nevyklučuje se ani úplný odpor k všemu náboženskému. Je to doba, kdy ve třídě se vášnivě probatovávají nejsložitější problémy a při tom zajímavé jest, že se týkají namnoze nejrozličnějších otázek náboženských. Krajní atheism na jedné straně a horoucí nadšení na druhé, a to tak, že mezi oběma dochází k prudkým srážkám. Vznikají přátelství s přísahou věrnosti, učitel se stává předmětem nekritického obdivu a zbožnění, které se vybíjí ve ztřeštěných nápadech; doma pak jsou

neustálé konflikty s rodiči, jejichž názory jsou „nemoderní“. Není možno očekávat vyřešení znepokojujícího sexuálního problému od poučení rozumového. Není zvláštní sexuální pedagogiky, jest jen universální pedagogika, t. j. *správná celková výchova*.

Proto katecheta na všechny dotazy žáků vlídně, ochotně a ihned odpovídá, ano k dotazování v pochybnostech přímo vybízí. Žáci mohou tak učiniti při výkladu nebo i lístkem položeným před hodinou na stůl. Jakékoliv zneužití těchto dotazů katecheta netrpí. Přiblíží-li se takto k žákům, pozná snáze jejich individualitu. Katechetovi nesmí býti neznámými rodinné a sociální poměry žáků, které mají vliv na jejich mravní a náboženský vývoj. Při sociologickém pozorování se nesmí zapomínati na vliv dědičnosti a prostředí mimoškolního.

Mezi knězem a žáky musí býti poměr naprosté důvěry a úcty. Rozumné, trpělivé a laskavé zacházení se žáky v době puberty jest důležité, nikoli hned žáka káráti a trestati pro jeho „klackovitost“. Žák musí chápati povahu opravdové moudrosti kněze-vychovatele, nikoli jeho přesilu fysickou a moc postavení. Jinak mu takový žák uniká, kde může a hledá pro svoji dychtivou duši poučení a vysvětlení na cestách mnohdy nebezpečných, ba zhoubných. Puberta u dívek trpí přemírou sentimentálnosti a citlivůstkářství.

Učebná látka náboženská v jednoročním učebním kursu

Když katecheta poznal objekt výchovy po stránce tělesného vývoje a zejména v ohledu psychologickém, založí na takto získaných poznatcích výchovu a vyučování.

Učivem jest *věrouka a mravouka*, se stálým zřetelem k církevnímu roku. Prožívají-li žáci s církví slavnosti církevního roku, i to poskytuje dosti příležitosti obnoviti v žácích výchovné ideje a prohlubovati liturgický život. Při této příležitosti možno vhodně uplatniti prvek domova a vlasti historickými ukázkami a odkazy na lidový život náboženstvím posvěcovaný.

Dnes nutno odůvodniti zejména základní pravdy víry. Hlavním tématem a středem jest Ježíš Kristus jako Bůh a člověk. Při obhajování dogmatu a církevního života

proti moderním bludům a útokům jest postupovati *positivně*, t. j. odůvodňovati základní pravdy křesťanské, při způsobu negativním snadno vzniká nebezpečství že v paměti spíše uvíznou námitky a opačné názory než jejich vyvrácení. Při apologii jest se varovati všeho zbytečného a povrchního dokazování.

Pro *mravouku* platí tyto základní myšlenky:

a) Času vyučovacího je málo, proto nutno si vypo-moci koncentrací v několik zásad základních.

b) Úzká spolupráce se žáky mění mravouku v osobní etiku náboženskou, etiku rodinnou a etiku veřejného života. Úsilím o mravní obrození jedince a tím celé společnosti uskuteční se na zemi ideál království Božího.

c) Žáci necht' dokonale poznají nejdůležitější povinnosti činného života katolického, a tak naučí se žiti životem z víry, cítiti a žiti s církví.

Doporučují se velikonoční exercicie a pro žactvo opouštějící školu závěrečná školní slavnost ve farním kostele spojená se společným sv. přijímáním, a to ještě před ukončením školního roku v období velikonočním nebo počátkem období svatodušního. Program takové slavnosti a myšlenky k promluvám podává Fr. Tomášek: Duchovní příprava do života pro žactvo opouštějící školu. (Exerciční dům, Frýdek, 1946.)

Metoda. Naléhavěji než na předchozích stupních se Naléhavěji než na předchozích stupních školních ~~se~~ žádá, aby žáci sami spolupracovali v hodině náboženské. Jak si při tom počínati. Většina moderních pedagogů náboženských doporučuje *způsob rozmluvný*. V rozhovoru nejde však o mechanické opakování dřívějšího učiva, nýbrž o to, aby totéž učivo bylo nově podáno. Katecheta nadhodí problém a to způsobem pokud možno nejméně nápadným, nato vhodnou motivací nebo psychologickou předpravou vzbudí zájem žáků, volným nebo řízeným rozhovorem vysvětlí učebnou látku, při tom se vyhýbá dlouhým výkladům.

Dobrou radu dává sv. Augustin: „Mox ut intellectum constiterit, aut sermo finiendus aut in alia transeundum est. Sicut enim gratus est, qui cognoscenda enubilat, sic onerosus est, qui cognita inculcat.“ (De doctrina christiana l. IV. c. 10 n. 25.)

Na tabuli vyznačuje pořad krátkými hesly, která si žáci zaznamenávají do sešitku a příští hodinu opakují podle hesel, co k nim bylo za jejich součinnosti vyloženo. K výkladům se uvádějí příklady ze života, čtou se výňatky z Písma sv., vhodné ukázky z různých spisovatelů a nezapomíná se na duchovně osvěžující církevní píseň.

Vyučování musí býti *praktické*, t. j. působiti na skutečný život žáků. Praktičnost vyučování není namířena proti teoretickému poznání, naopak, právě hlubší, teoretické poznání prospívá velmi praksi; křesťan nábožensky lépe připravený umí žíti životem víry a snadněji řeší praktické problémy, s nimiž v životě se potká. Zdůrazňuje se však více náboženství, náboženský život za aktivní spolupráce žáků, než abstraktní, obecné úvahy theologické, kazatelské mentorování a konstruování suchých definicí. V hodině náboženské žáci musí již prožívatí plně a radostně evatou víru.

Není třeba ani nových vědomostí, nového učiva, ale látka z předešlých tříd se v paměti oživuje, shrnuje a prohlubuje. Podrobnostem se katecheta vyhne, zato z podstatných částí probere důkladně všechno, nemá smyslu zabývatí se periferií, když celkový přehled a znalost základních pojmů (obyčejně nesprávně předpokládané) uniká.

§ 10. Vyučování náboženské na středních školách

Poslání střední školy vůbec

Střední škola má za úkol vypěstovati hlubší smysl pro hlubší vhled do souvislosti jevů a dějů v nejužším styku s vybranými jejich představiteli a dávatí hojně příležitosti žactvu, aby prací duševní i tělesnou sami tvořili základní vědeckou synthesu v jednotlivých oborech vědních a vyjadřovali přiměřenými prostředky své zážitky. Jen takoví studenti budou moci organicky pokračovati ve studiu na vysoké škole, jejíž cílem jest vštípníti smysl pro vědeckou tvořivou práci teoretickou a praktickou.

Poskytuje tudíž střední škola žákům nadaným pro duševní práci vyšší všeobecné vzdělání, které jim dává jednak základ pro další vzdělání na školách vysokých, jednak je při přímém vstupu do praktického života uschopňuje, vpraviti se rychle do jeho úkolů. Těmito úkoly, jakož i věkem a schopností žactva jsou určovány složky působení střední školy.

Právní základ vyučování náboženství

Opatřovati vyučování náboženství na středních školách a na ně dozíratí přísluší církevním úřadům. Stát má však právo vrchního dozoru na veškeré vyučování a vychování. (§ 120 ústavní listiny.)

Učebný cíl

Pro střední školy stanoví učebné osnovy vyučování náboženského tento učebný cíl:

Poznání pramenů zjevení Božího, biblických dějin Starého a Nového Zákona, osobnosti Ježíše Krista, věroučných pravd a mravních přikázání, zřízení, poslání, bohoslužby a dějin katolické církve.

K rozumovému vzdělání přistupuje pěstění citu a vůle. Náboženské učivo poskytuje vhodnou příležitost, aby v duši žactva byly buzeny a posilovány ušlechtilé, pro mravní život významné city (úcta, láska a vděčnost k Bohu, důvěra v Boha, bázeň před Bohem, lítost nad hříchy, úcta k sobě, radost z dobrého skutku a čistého svědomí, úcta a láska k bližnímu, soucit s trpícím člověkem, city rodinné a sociální) a tlumeny city, jež jsou překážkou mravně dobrého jednání (pýcha, sobectví, závist, nenávist, škodolibost, lenost, bázeň z obtíží spojených s plněním povinností). Pohnutkami a příklady čerpanými z biblických dějin, skutků a slov Spasitelových, věroučných a mravoučných pravd, dějin církve, zkušenosti denního života se vůle usměřuje k dobrému a odvrací od zlého. K tomu přistupuje nadpřirozená posila, jejímž zdrojem je modlitba, účast na službách Božích a přijímání svátostí.

Všechno náboženské vyučování a vedení žactva směřuje k vypěstění mravní osobnosti v křesťanském smyslu,

t. j. k pevnému náboženskému přesvědčení a důslednému plnění náboženských a mravních povinností.

Náboženství na středních školách jest p o v i n n ý m předmětem až do páté třídy, v ostatních třídách je předmětem nepovinný. To bylo znovu potvrzeno výnosem min. škol. a osvěty z 15. června 1946, č. A-137697-III. o organisaci a přechodných přehledech hodin pro třídy středních škol v školním roce 1946/1947 a v dalších školních letech. Zároveň tamže stanoveno, že počet žáků k povolení nepovinného předmětu od VI.—VIII. se stanoví na 20, ke zřízení pobočného oddělení na 30, což platí také pro nepovinné vyučování náboženství.

Osnova vyučování náboženství na středních školách

Učebné osnovy pro vyučování katolickému náboženství na středních školách takto rozvrhují učebnou látku:

I. třída. (2 hod. týdně) — Cíl člověka. Zjevení Boží. Písmo sv., ústní podání a křesťanská víra. Články apoštolského vyznání víry na podkladě biblických dějin Starého a Nového Zákona. Učení o církvi se omezí na poučení o založení církve.

II. třída. (2 hod.) — Církev po stránce věroučné. Bohoslužba, bohoslužebná místa, roucha, nádoby a knihy. Milost, svátosti, oběť, mše sv., svátostiny, modlitby a pobožnosti, a to po stránce věroučné i liturgické. Církevní rok, jeho doby, slavnosti a obyčeje.

III. třída. (2 hod.) — Přirozený a zjevený zákon boží, zákony a přikázání lidská, svědomí, přičítání činů, dobré skutky a ctnosti, hříchy a nepravosti. Povinnosti křesťanského života podle přikázání božích i církevních.

IV. třída. (1 hod.) — Obrazy z církevních dějin se zřetelem k církevním dějinám českým. Při probírání církevních dějin budiž podrobněji poučeno o životě a působení světců národních a světců, kteří měli zvlášť veliký význam v církevních dějinách nebo z jejichž života může mládež čerpati poučení pro své smýšlení a jednání.

V. třída. (1 hod.) — Základní náboženská nauka, z níž jest probrati tyto části: Pojem náboženství, existence boží, ateismus (monismus, materialismus, pantheismus), etvoření a řízení světa, původ člověka, tělo a duše,

nesmrtelnost lidské duše, potřeba a původ náboženství, pojem a potřeba zjevení Božího, prameny zjevení Božího (Písmo svaté, pravost, neporušenost a hodnověrnost knih Písma svatého, ústní podání), Ježíš Kristus, zaslíbený Vykupitel, Ježíš Kristus, Bůh a člověk, katolická církev, význam křesťanství. K tomu se připojí četba a výklad vybraných částí Písma sv. Starého a Nového Zákona.

Vyučování nepovinné v prvním oddělení

Ježto jsou přípustna od VI. do VIII. třídy jen 2 oddělení nepovinného vyučování náboženského, budiž probíráno učivo per turnum, a to první rok:

Věrouka se zřetelem k novodobým filosofickým směrům a nekatolickým křesťanským vyznáním. Přehled světových náboženských nauk nekřesťanských. Četba důležitých věroučných textů biblických a usnesení církevních sněmů.

Ve druhém roce:

Mravouka se zřetelem k vyspělejšímu věku žactva. Zvláštní pozornost jest věnovati: *a)* v části všeobecné: svědomí, svobodě lidské vůle, přičítání činů, dobru a zlu; *b)* v části zvláštní: abstinenci, sebevraždě, mravní čistotě, charitativní činnosti v přítomné době, otázkám rodinným a sociálním a povinnostem křesťana, jež vyplývají z příslušnosti k národu, státu a církvi. Četba a výklad některých míst Písma svatého, jež jsou v souvislosti s probíraným učivem.

V druhém oddělení

Církevní dějiny se zřetelem k povšechné kulturní činnosti církevní a k dějinám českým. Při probírání křesťanského starověku, budiž věnována pozornost hlavně těmto statím: šíření církve, rozvoj církevního zřízení a bohoslužby, život a působení svatých Otců a církevních učitelů, život řeholní, osudy církve na východě, vznik církevních liturgií. Církevní dějiny bud'tež podávány tak, aby si žactvo uvědomovalo význam církve pro náboženský a mravní život jednotlivců i celých národů a působení Prozřetelnosti Boží v dějinách církve. Četba vybraných míst z pramenů církevních ději a z význačných děl historických.

K těmto osnovám se podotýká:

Zásada ethické koncentrace, aby totiž katechese byla cílem poučení a výchovným prostředkem, nedovoluje odlučovati od sebe vyučování a výchovu. Žactvo musí býti vedeno tak, aby náboženské pravdy nejen poznalo, nýbrž i vírou přijalo, správně hodnotilo a bylo ochotno podle nich jednati. Proto budiž žactvu dávana možnost konání a vniterního prožívání náboženství za nenápadného a podnětného vedení učitelova. Na vyšším stupni, kde se vytváří světový názor budoucí národní inteligence, musí býti náboženské pravdy a mravní povinnosti všestranně objasněny, náležitě odůvodněny a zhodnoceny se zřetelem k životu věčnému i časnému. Žactvo tohoto stupně má dospěti k přesvědčení, že křesťanský názor je plně odůvodněný a schopný vésti člověka k nejvyšším metám lidského enažení.

Při probírání věroučných pravd při vyučování nepovinném je nutno přihlížeti nejen k filosofickým směrům dnešní doby, ale i k naukám větších křesťanských náboženských společností. Žáci se sami mnohdy na tyto náboženské společnosti, k nimž se hlásí někteří jejich spolužáci, dotazují, a chtějí znáti rozdíly mezi jejich naukou a učením katolické církve. Proto je vhodné, aby žáci již při výkladu věroučného učiva, pokud se k tomu naskýtá příležitost, poznali, v čem se tyto náboženské společnosti uchylují od zjevené pravdy, kterou uchovává neporušenou katolická církev.

Pokládáme také za prospěšné, aby se žactvu vyššího stupně střední školy dostalo i se strany učitele náboženství stručného poučení o významných nekřesťanských světových náboženstvích. To, co se o těchto náboženských naukách dovídá žactvo z učebnic dějepisu, není vždy přesné a dostatečně jasné.

Také k věroučnému učivu je nutno připojiti četbu aspoň některých zvlášť důležitých míst z Písma sv. a z usnesení církevních sněmů.

Po věrouce následuje druhý rok v I. oddělení mravouka, jak toho žádá přirozený pořad theologických věd. Zatímni nová učební osnova zdůrazňuje zvláštní význam některých partií mravouky. Jsou to: svědomí, svoboda lidské vůle, přičítání lidských činů, pojem dobra a zla,

abstinence, sebevražda, mravní čistota, charitativní činnost, otázky rodinné a sociální, povinnosti křesťanského života, jež plynou z příslušnosti k národu, státu a církvi.

I při výkladu mravoučného učiva naskýtá se příležitost k četbě některých míst z Písma sv., jež jsou v souvislosti s probíranou látkou (kázání na hoře, paraboly a j.). Vyučování se oživí tím a mravní pravdy se vryjí hlouběji v paměť.

Pro II. oddělení jsou navrženy za učivo církevní dějiny se zřetelem k povšechné kulturní činnosti církve a církevním dějinám českým. Protože toto učivo je rozsáhlé, připomíná se v zatímní učební osnově, které partie z dějin křesťanského starověku jsou zvláště důležité a kterým proto musí býti především věnována pozornost. Jsou to: rozvoj církevního zřízení a bohoslužby, život a působení sv. Otců a církevních učitelů, život řeholní, osudy církve na východě a vznik různých liturgií. Ostatní části starověkých křesťanských dějin mohou býti probrány stručněji (podle počtu hodin pro tuto třídu stanovených a se zřetelem k tomu, že školní rok je v poslední třídě zpravidla ukončen o něco dříve). Středověké církevní dějiny jsou v mnohých věcech důležité s hlediska apologetického, protože nejsou vždy správně vykládány; podobně i církevní dějiny novověké, které mimo to poskytují příležitost ukázat žactvu mohutný vzrůst církve (misie), vítězný boj církve s nepřátelskými filosofickými i politickými a blahodárné působení církve ve směru náboženském, mravním, charitativním a kulturním.

Duchovní vedení žactva

Prostředky *kolektivního* duchovního vedení jsou: společná modlitba, školní služby Boží, společné přijímání svátostí, nábožensky a mravně vzdělávací četba.

Společnou modlitbu konají žáci před náboženskou hodinou a po ní. Má býti krátká a ne po celý rok stejná.

Školní mše svatá a exhorta bud'tež konány ve školní kapli nebo v kostele. Tělocvična není vhodným místem pro bohoslužebné úkony.

K svátostem přistupuje žactvo zpravidla třikrát do

roka po náležitě přípravě. V době velikonoční jsou přípravou na přijetí svátostí duchovní cvičení.

Individuální duchovní vedení vyžaduje otcovský zájem o každého žáka, ochranu žáků před škodlivými vlivy, soukromé napomínání a poučování chybuujících, péči o nemocné a chudé žáky, častější styk s rodiči.

§ 11. *Exhorty*

Exhorta pro děti

Něco docela jiného než katechese jest exhorta pro děti. Prvním předpokladem úspěšného vedení dětí exhortami jest, aby katecheta dovedl se k nim snížiti, znal dobře svět dítěte a užil všeho, co může v dítěti probouzet a rozmnožovat náboženskou radost. Katechese má ráz převážně poučující, kdežto dětská exhorta musí míti ráz povzbudivý. Jen tak děti upoutá a na ně zapůsobí.

Exhorta na škole měšťanské

Epištolní a evangelní perikopy poskytují nepřeborný zdroj pro exhorty na škole měšťanské.

Doporučuje se též cyklus několika exhort zejména na témata, jež se týkají žactva na tomto stupni, jejich nábožensko-mravního života, ideálu čistého mládí, krásy duše žijící v milosti Boží, dobroty a lásky Spasitelovy, přípravy na přijímání svátostí, nádherné barvitosti liturgie a církevního roku. U nás se pomalu zapomíná kázati o původu a významu svátků.

Přednes exhorty má býti srdečný a zpaměti. Exhorty pouze předčítané nejsou tak oduševnělé a nepůsobí tak účinně jako přednášené vroucím tónem a ušlechtilým gestem.

Exhorty na školách středních

Je záhodno rozdělit exhorty pro nižší školu střední a exhorty na vyšší škole střední, jak toho žádá jak rozdílný věk žactva, tak i individuální jejich potřeby náboženského života.

Exhorty nebud' te^ž nikdy dlouhé, ale za to jejich dikce budi^ž životná. Mluva i sloh zasluhuje veškeré péče. Přednes jejich buď vroucí, vnitřně pravdivý bez umělého pathosu a pósy.

§ 12. Duchovní cvičení studentská

Důležité jest, jak připravit studentské exercicie. A tu dává tyto pokyny známý exercitátor studující mládeže, býv. profesor P. R. Schikora, C. Ss. R.:

Vzdálenější příprava

1. Profesor musí býti přesvědčen, že exercicie jsou opravdu výtečným prostředkem pastoračním. (Příklad: Komunistka, která se exerciciemi obrátila a stala se horlivou apoštolkou. F. M. Horák našel své kněské povolání na exerciciích, atd.)

2. Milost Boží je základem exercicií. Proto sami se budeme modliti. Poprosíme o modlitbu: Kajíčníky, nemocné, studenty.

3. Výběr. „Hodní“ studenti jsou často pasivní. Potřebujeme aktivních. „Bouřliváci“ jsou často nejlepším materiálem pro exercicie. Jsou naplněni energií a nevědí co s ní. Exercicie jim ukáží, jak jí použití k dobrému.

Podle věku: Neposílejte primány s maturanty.

4. Získávání a povzbuzení. Při vyučování příležitostně mluvit o exerciciích. Na př. v dogmatice: Nestačí jen pravdy víry znáti, je třeba je prožívat. K tomu musí míti duše klid... V morálce: morálka vám praví, jak máte žít. To však není dosti. Abychom opravdu žili podle mravouky, je třeba rozjímati... Nejlepší propagandou pro exercicie jsou ti, kteří dobře prodělali exercicie (svým příkladem, svým slovem).

Bližší příprava

1. Financování. Nedoporučuje se, aby profesor všecko zaplatil. Co nestojí obět, toho si lidé neváží. Nejlepší je: celý rok šetřit po koruně. (Na Moravě byly nálepky k tomu.)

2. **Exerciční dům.** Nejlepší je exerciční dům, kde každý má svoji světničku. Nedávati dva do jedné světničky. — O prázdninách se dají studentské exercicie konati v chlapeckých seminářích.

3. Doporučuje se, aby profesor se zúčastnil exercicií svých studentů? K udržení discipliny a mlčení, ano; ne však, když sám ruší pořádek a zasahuje do záležitostí exercitátora.

4. Než odešlete na exercicie: Promluvte studentům o mlčení a disciplině: Mám důvěru ve vás, že nám nebudete dělat hanbu.

Po exerciciích

Přivítat studenty. Dát jim hned příležitost k apoštolské práci. Nebud' me malomyslní. Někdy símě vzejde až po letech. *Ceterum censeo*: Hlavní věc je milost Boží.

Návod k exerciciím studentským

Návod, jak dávati studentům exercicie, podává znatel jich P. Ad. Pelikán S. J. v tomto syllabu:

Exercicie — dílo prozřetelnostní. Pán Bůh sám podává dnes duším prostředek, aby i v hmotařském a požívačném prostředí mohly dle evangelia žít, prostředek náměstky Kristovými a biskupy doporučovaný a lidmi, kteří chtějí nábožensky žít, chápány a vítány.

Rozvoj náboženského života musí jít ruku v ruce s rozvojem exercičního hnutí. Zde se dokonává přerod duše. Čeho se nikde nedosáhne, dosáhne se v exerciciích. Zapůsobí vždy, je-li duše disponovaná.

Kde je tajemství síly? V křesťanských pravdách, které jednou obnovily svět. Tutéž sílu mají i dnes, jsou-li logicky a psychologicky sestavené a podané. Působí pak jako soustředěný útok, jemuž nikdo neodolá, ovšem v duchovní samotě, v odloučenosti, jež trvá aspoň tři dny a v přísném mlčení, z něhož se nemá slevovat. Bez mlčení nejsou pravé exercicie.

V exercičních domech. Zkušenost učí, že exercicie dáváne v malých seminářích neb jinde, nemají takového účinku, jako když se konají v exercičním domě. Exercitanty

nemá nic rušit, všechno jim má sloužit. Vlastní pokojíčky umožňují mlčení a odloučenost.

U nás exercičních domů je tak málo. Nemají se tedy exercicie dávat? Naopak, vynutit si stavbu duchovních zátiší. Potřeba je vyvolá.

Dávaje návod k exerciciím studentským, podám výsledek zkušeností vlastních a snad i výtěžek řádu, jehož majetkem a předním úkolem jsou exercicie Ignatiánské. Nechci však nikterak prohlašovati návod za jedině správný.

Předběžné poznámky

A) V e d e n í exercicií obstarávají vždy dva: druhý je technický vedoucí, jímž má býti u studentů aspoň klerik. Podávají si exercitanty z ruky do ruky, aby nebyli bez dozoru. Tento bdí nad vnější kázní a pečuje, aby nic potřebného nescházelo. Má i duchovní četbu a pobožnosti: ranní, večerní, křížovou cestu . . .

B) V exercičním kursu má býti h o m o g e n n í p u b l i k u m od IV. třídy výše. K rozjímání je takřka třeba jakési zralosti. Pod 15 let — pro děti — se mohou také konati jakési duchovní obnovy, ale pravé exercicie to nejsou.

C) Na program exercičního dne jsou tři rozjímání a 1 konsiderace — dvakrát duchovní četba, růženec, event. křížová cesta. Publikum, zvyklé rozjímati, nezatěžujeme vedlejší doplňky. První den večer je Veni Sancte a po seznámení v refektáři (ujasnění pochybností technického rázu) je úvodní promluva v kapli. Končí se po triduu ráno společným sv. přijímáním s promluvou.

Každodenně je ranní modlitba — co možná liturgická — a večer po svátostném požehnání modlitba. Při mši sv. se zpívá neb missa recitata.

D) Pro volný čas jsou k dispozici vhodné k n i h y a brožury, ne zastaralé, ale nové a moderní (snad i ke koupí). Každý exerciční dům má býti vybaven vybranou knihovnou.

E) Před rozjímáním se zpívají případné p í s n ě, a předešlou se event. praktické poznámky. Po přednášce se zdrží exercitanti v kapli in silentio as 5 minut.

F) Ne mnoho v ě d y! Přednáška nemá být výhradně

rozumová. Věda, učenost srdce neobráťí. Jen tu i tam se blýsknout učeností, za to víc zbožných affektů, promluvit do svědomí, misionářsky udeřit! (Zde delší debata a různost názorů.)

G) Kdo se školí na exercitátora, má sám častěji delší exercicie konat a prodělávat je jako technický vůdce pod zkušeným exercitátorem, aby se naučil různým fortelům.

Témata přednášek a jejich idea

1. **Původ člověka:** Homo creatus est: theorie o stvoření - každé Credo začíná Bohem Stvořitelem. — Idea Tvůrce, absolutního Pána: mensura omnium rerum est Deus. Odevzdanost, Bůh nejen pán, ale i otec.

2. **Cíl člověka:** Bližší na zemi (vzdálený v nebi). Zpívati trojí hymnus: rtů, srdce a rukou — Boha chválit, ctít, Jemu sloužit (plnit vůli Boží).

3. **Účel tvorstva:** Křesťanský názor na svět. — Tvory jsou zjevení Boží, pomocníci k naší spáse. — Moderní bludy sociální, pedagogické (l'art pour l'art). Všechno má nám sloužit k vyššímu cíli.

4. **Hřích** (důkaz e sequelis: musíš sloužit Bohu, správně užívat...) Co je hřích? Jak soudí o hříchu Bůh? de triplici, pád andělů, hřích prarodičů, kříž Kristův na Kalvarii. — Varovat se toho, co činí z anděla ďábla...

5. **Peklo** — sankce: (ne středověkým způsobem; stačí obrazy z Písma). Je peklo. — Jaké je: poena damni, sensus. Nechceme-li skončit jako Jidáš, nesmíme ani začít jako... — chceme-li býti spaseni se svatými, musíme svatě žít.

Smrt: Křesťanský názor na smrt: Je konec, ale i začátek. — Jak se připravit na smrt, křesťan v nemoci. (Alternativa: Dáváme-li rozjímání o smrti, vynecháme: De sensu creaturarum.)

6. **Milosrdenství:** Před Bohem neutečeme, utečem se k Němu. — Zpověď: je třeba se zpovídati, jak se zpovídati. Zpověď generální. (Pak se začíná zpovídati.)

7. **Království Kristovo:** Kristus žil, učil, zemřel jako Bůh. — V Něho věřit, doufat, Jej milovat. — Složit přísahu mučedníků, zasvětit se Srdci Páně.

8. **Eucharistie:** Důkaz skutečné přítomnosti —

důsledky: adorace, sv. přijímání, mše sv. — (Skončí se adorací za národ.)

9. **Mariánská:** Matka Boží — matka naše. Nebo: Proč Marii ctíme, jak ji máme ctít: důvěra, zasvěcení (Mariánská družina), růženec, význam úcty Mariánské v bojích za čistotu.

Konference (vždy odpoledne)

1. **Povinnosti k Bohu:** nutné — žádoucí (modlitba, nedělní povinnost, četba, svátosti, spolkový život, apoštolát).

2. **IV. a VI. příkázání.** Poměr k rodičům (autorita) — mravní čistota: je krása, síla — prostředky k zachování: přirozené, nadpřirozené. (Mluvití otevřeně, ale jemně.)

3. **Sebevýchova** (osobní ideál) — povinnosti: práce, zábava, sport — povolání (kněžské).

Toto schéma je pro kurs, v němž jsou hlavně začátečníci. Jestli většina koná exercicie už víckrát (přijdou s misálky a denně chodí k sv. přijímání), je možno zkrátit cestu očištnou, nikoli však pod půldruhého dne. Exercicie bez solidního fundamentu — budova bez pevných základů.

Odstupuje-li se v rozjímáních od metody sv. Ignáce, exercicie ztrácejí na síle a průbojnosti. Jen jednou a naposledy jsem to učinil při kněžských exerciciích. Vzal jsem: 1. *Deus nos fecit.* - 2. *Magnos nos fecit* (o milosti posvěcující). Přišla však deputace a žádala, abych se držel metody sv. Ignáce.

Závěrečné poznámky

a) Dotazy — písemné dávají se do skřínky v kapli. Zodpovídají se obyčejně před odpolední konferencí.

b) Konsultace — důležitý to úkol exercitátora, ve volném čase žádoucí.

c) Nepsat (mnoho) při přednáškách. „Napište svou modlitbu!“

d) Za duchovní četbu se hodí vybrané partie: Ze zápisníku starého profesora, Marie Filipetová (pro dívky). Při stole zajímaly Kosmákovy Vzpomínky bývalého studenta.

*

Pomůcky v české řeči: Kubešova exerciční knihovna, Korvasovo Duchovní zátíší, Minaříkova Cesta . . .

Náhradou za znemožněné exercicie jsou rekolekce někde v kapli. Trvají asi půldruhého dne. Temata exercičních přednášek se zacílením k přijetí svátostí.

PŘÍLOHY

(I. PŘÍLOHA)

PROFESOR NÁBOŽENSTVÍ

Učitelská způsobilost. - Zkušební řád k průkazu způsobilosti pro střední školy. - Uvádění v úřad učitelský. - Ustanovovací zkoušky profesorské. - Průvodní pokyny k § 5 zkušebního řádu o ustanovovacích zkouškách profesorských. - Přijímání kandidátů profesury.

Profesor katolického náboženství jest jako každý jiný rovněž ustanovován státními školními úřady, leč podmínkou jeho ustanovení jest *missio canonica* podle § 1. býv. cís. nař. z 23. dubna 1850, č. 157 ř. z.: „Nikdo nemůže působiti na nižších aneb vyšších veřejných učilištích jako katolický učitel náboženství aneb profesor theologie, aniž by dostal k tomu zmocnění od biskupa, v jehož diecési se ústav nachází. § 2. Biskup může vždy opět odvolati zmocnění někomu udělené; pouhým odnětím tohoto zmocnění nepozbývá učitel vládou ustanovený zákonně mu patřícího nároku na odpočivné.

Učitelská způsobilost. Kdo chce působiti jako profesor náboženství na středních školách a na učitelských ústavech, musí předem dosáhnouti učitelské způsobilosti čili aprobace. Pro kandidáty učitelství náboženství na středních školách platí zkušební požadavky a předpisy, jež si stanoví církev sama, takže církevní nadřízený úřad udílí způsobilost učitelství k vyučování náboženství.

V té příčině ustanovil zákon z 20. června 1872 ř. z.: § 6. Co se týče práva, obsazovati místa učitelů náboženství, s nimiž je spojen plat neb remunerace, a toho, jak se při tom má předsejiti, má platnost to, co se strany toho v příčině světských míst služebních na týchž školách jest nařízeno. Zřízen však buď jedině kandidát takový, jež příslušný vrchní úřad konfesionální k vyučování náboženství za způsobilého prohlásil (§ 6 zákona, daného 25. května 1868, č. 48 zák. říšsk.). § 7. Kdo na některé škole nábožen-

ství vyučuje, poddán jest ve vykonávání svého úřadu učitelského v příčině discipliny tomu, co o tom nařizují zákony školní.

Základním předpokladem pro dosažení aprobace středoškolského profesora náboženství katolického je řádně absolvované studium na střední škole, po ní desetisemestrové studium na theologické fakultě (resp. na diecézním bohovědném učilišti) a úspěšně vykonaná zkouška způsobilosti pro školy střední.

Zkušební řád. Pro profesory vyučování katolickému náboženství jest předepsán tento zkušební řád k průkazu způsobilosti pro školy střední a ústavy učitelské v církevní provincii pražské ze dne 1. ledna 1914 N. E. 27:

A) O podmínkách připuštění ke zkoušce. Ke zkoušce mohou býti připuštěni, kdož se prokáží:

I. Všeobecnou způsobilostí:

1. Kvalifikace všeobecná se podmiňuje:

a) Velmi dobrým neb aspoň chvalitebným studiem středoškolským.

b) Velmi dobrým prospěchem studia bohosloveckého.

c) Význačným pěstěním studia bohosloveckého po vysvěcení.

d) Vzorným životem a nejméně tříletým vzorným působením ve správě duchovní neb jiném církev. povolání.

2. Tatáž kvalifikace se uplatňuje žádostí za připuštění ke zkoušce řádně doloženou, kterou říditi jest na Ordinariát cestou příslušného vikariátního úřadu. Doklady žádosti tvoří:

a) Vysvědčení semestrální z vyššího gymnasia a vysvědčení maturitní.

b) Absolutorium ze studií bohosloveckých.

c) Litterae formatae a dekreta juridikční.

d) Vysvědčení o zkouškách v quinquenniu do té doby vykonaných.

e) Vysvědčení o vzorném životě, působení a schopnosti, dané od úřadu vikariátního, jenž vyžádá si též vysvědčení náboženského inspektora, jemuž snad kandidát podléhá.

II. Kvalifikace zvláštní, kterou jest kandidát, jehož všeobecná způsobilost uznána byla, prokázati písemnou prací domácí podle následujících zásad:

1. Téma práce této určí zkušební komise.

2. Téma zvolí se z oboru středoškolského náboženského učiva tak, aby kandidát mohl prokázati:

a) Znalost věcnou v oboru tom.

b) Širší rozhled vědecký.

c) Kritickou samostatnou soudnost.

d) Znalost literatury, zejména domácí, jejíž upotřebení jest vyznačiti na konci práce udáním pramenů.

e) Přesnost a ušlechtilost formy.

3. Lhůta k vypracování tématu vymezena šesti měsíci a může býti k žádosti kandidátově ze závažných příčin prodloužena.

4. Vypracování stane se jazykem učebným škol, pro něž chce býti kandidát approbován.

5. Rozsah práce musí vydati alespoň 2 tiskové archy, to jest 32 tiskové strany osmerkového formátu.

6. Posudek o práci s příslušným návrhem podává odborný examinator komisi zkušební i s pojednáním, aby je přečetli a o něm svým časem hlasovali podle B. VII. 1. a.

7. Schválení práce je základem uznání zvláštní kvalifikace a připuštění ke zkoušce. Byla-li práce zamítnuta, rozhodne Ordinarius po dobrém zdání examinatora, může-li se kandidátovi dáti k žádosti jeho ještě jednou z téhož oboru téma nové čili nic, jehož vypracování před rokem se předložiti nesmí.

8. Práci tuto k žádosti kandidátově nahraditi může:

a) Tiskem již vydaná theologicko-vědecká práce.

b) Dissertace doktorandů fakultou approbovaná. Rozhodovati o tom přísluší Ordinariovi po dobrém zdání examinatoria.

B) O zkoušce samé.

I. Lhůta zkušební jest jednou v roce, zpravidla v době jarní; dny zkoušky se k žádosti kandidátově za termín určí a u vyřízení žádosti kandidátovi oznámí.

II. Zkouškou jest prokázati:

1. Znalost učiva náboženského, předepsa-

ného pro školy střední, a toho, čeho třeba k jeho hlubšímu pojetí, vědeckému vysvětlení a důkladnému odůvodnění.

2. Pedagogicko-metodickou zdatnost, správnost mluvy, jakož i znalost Velkého katechismu.

3. Znalost církevních a státních předpisů i zákonů, jež se týkají nábožensko-mravní výchovy studentstva, povinností i práv katechetových, a středoškolských normalii.

III. Způsob zkoušky. Zkouška je:

1. P í s e m n ě pracemi klausurními, při nichž není dovoleno užívatí pomůcek mimo Písmo svaté a konkordaci biblickou. Právě tyto jsou:

a) Vypracování exhorty o daném tématě.

b) Zodpovídání dvou otázek, jedné teoretické, druhé kasuistické, a to: aa) z liturgiky, bb) z pedagogiky, kdež rozřešení praktického případu jest opřito příslušnými ustanoveními zákonnými a důkladným teoretickým odůvodněním.

c) Rozřešení praktického případu z mravouky s náležitým odůvodněním.

Odevzdané písemné práce přijme dozírající a označiv je udáním času a svým jménem, postará se, aby zapečetěné ihned byly dodány příslušným examinátorům.

2. Ú s t n ě:

a) Z dějin Zjevení Božího Starého i Nového Zákona ve spojení s biblickou archeologií.

b) Z apologetiky.

c) Z věrouky a

d) z mravouky, při nichž v odpovědích i znalosti přiléhajícího k nim znění katechismu jest prokázati.

e) Z církevního dějepisu.

Filosofie při zkoušce za zvláštní samostatný předmět vytčena není; přece se však vyžaduje, aby kandidát aspoň tolik jí byl znalý, kolik jest jí podle systému na teologických ústavech potřebí k hlubšímu pojetí a odůvodnění apologetického, dogmatického a mravoučného učiva. — Žadatelům o místo katechetské na ústavech ku vzdělání učitelů v Praze, s nimiž se spojena docentura pedagogiky, katechetiky a metodiky na universitě, bude se mimo to podrobiti zvláštní zkoušce z těchto předmětů.

3. Prakticky:

- a) Přednesem vypracované exhorty.
- b) Výstupem katechetickým před komisí o svobodně zvoleném tématu z učebné látky vyšších tříd.

IV. Jazyk zkušební.

1. Zkouška děje se vyučovacím jazykem škol, pro něž způsobilost se prokazuje.
2. Žádá-li kandidát prokázati způsobilost k vyučování v obou zemských jazycích, určí se mu způsob průkazu toho.

V. Trvání zkoušky.

1. Z jednotlivých předmětů vyměřeno nejméně patnácti minutami pro každého kandidáta. Délku praktického výstupu určí příslušný zkušební komisař.
2. Celé vyměřeno dvěma, podle potřeby třemi dny, z nichž první určen pro práce písemné.

VI. Zmírnění zkoušky povoluje se doktorům bohosloví k jich žádosti v tom rozsahu, že se podrobí jenom:

1. Písemné zkoušce z liturgiky a pedagogiky a vypracování exhorty o daném tématu.
2. Ústně přednesu exhorty a katechetskému výstupu o zvoleném tématu z učiva vyšších tříd před zkušební komisí.

VII. Výsledek zkoušky.

1. **Prospěch se posuzuje:**
 - a) Z jednotlivých předmětů známkou jednotnou, vyjádřenou výrazem velmi dobře, dobře, dostatečně, nedostatečně.
 - b) V celku posudkem prohlašujícím kandidáta velmi dobře nebo dobře způsobilým, nebo částečně neb úplně nezpůsobilým.
2. **Nezpůsobilost:**
 - a) pozůstává aa) částečně z nedostatečné známky z jednoho předmětu; bb) úplně z nedostatečného prospěchu ve dvou nebo více předmětech.

b) Má v zápětí: aa) Je-li částečná, nutnost opravy z téhož předmětu ve lhůtě stanovené. bb) Je-li úplná, ztrátu vyhlídky k místu katechetskému.

3. Z p ů s o b i l o s t.

a) P r o k a z u j e s e:

aa) Velmi dobrou, má-li kandidát z jednotlivých předmětů aspoň polovinu známek velmi dobrých, ostatní pak dobré bez známky dostatečné.

bb) Dobrou v ostatních případech approbace.

b) O p r a v ň u j e:

aa) K tomu, aby kandidátovi bylo vydáno vysvědčení způsobilosti pro úřad katechetský po stránce odborně-vědecké, platné pro celou církevní provincii pražskou.

bb) K tomu, aby za souhlasu zemské školní rady mohl hospitovati aspoň po jeden běh ve dvou hodinách náboženských týdně, hlavně ve třídách vyšších některého středního ústavu.

cc) K tomu, aby approbovaný kandidát mohl se ucházeti o určité místo v celé církevní provincii pražské podle těchto ustanovení: 1. Jde-li o místo ve vlastní diecési, jest mu žádati u Ordinariátu za vysvědčení způsobilosti k tomuto místu. Základem tohoto vysvědčení teprve podá žádost za místo k úřadům školským. 2. Jde-li o místo v jiné diecési komprovinciální, jest mu zažádati u vlastního Ordinariátu za vysvědčení o vlastnostech osobních; svědectví to vydá Ordinarius petentův přímo Ordinariovi uprázdněného místa, jenž posoudí způsobilost žadatelovu se zřením k místu samému a vydá o tom v příznivém případě vysvědčení opravňující k ucházení se o místo vypsané. Nešetření těchto ustanovení může míti v zápětí odepření kanonické misse.

VIII. O z k u š e b n í k o m i s i:

1. Zkušební komisi tvoří: a) předseda a jeho náměstek, b) čtyři examinatoři, c) sekretář.

2. Zkušební komisi ustanovuje Ordinarius.

3. Zkušební komisi přísluší:

a) Jedním z členů najisto postavití všeobecnou způsobilost kandidátovu.

b) Ustanovit podle smluveného pořadu a Ordinariovi dát na úchvalu téma práce domácí.

c) O práci domácí usouditi podle ustanovení A. II. 6, 7.

d) Skrze příslušné examinatory určovati otázky k písemným pracím, je zapečetěné předsedovi doručiti a při práci po případě dozírati.

e) Z předmětů ústně zkoušeti, při klasifikaci o známce příslušným examinátorem navržené hlasovati, při čemž vota paria dirimuje předseda.

f) Ověřovati podpisy svými známky, sekretářem do matriky zapsané.

IX. O taxách.

1. Kancelářské taxy se platí: a) U příležitosti zkoušky obnosem 40 Kčs. b) U příležitosti vydávání vysvědčení obnosem 10 Kčs, a dalších jednotlivých vysvědčení 5 Kčs.

2. V případě částečné opravy taxa platí se znova obnosem částečným ve výši 20 Kčs.

C) O závaznosti řádu zkušebního.

I. *Řád tento zavazuje* jako zákon provinciální ve všech diecésích českých z úchvaly celého Episkopátu českého.

II. *Závaznost dotýká se* veškerého kléru v církevní provincii pražské, světské i řeholního, pokud aspiruje k místu katechetskému.

III. *Platnost nabývá* tento zákon dnem 1. ledna 1914, a to se zpětnou závazností v příčině nutné žádosti za vydání vysvědčení způsobilosti k určitému místu katechetskému (podle B. VI. 3. b, j.).

IV. *Výklad a změna* tohoto zákona přísluší zákonodárci, jímž jest celý Episkopát český.

U v á d ě n í v ú ř a d u č i t e l s k ý. Ježto je důležité, aby zatímní profesori nově ustanovení nabyli také náležitých praktických zkušeností pedagogicko-didaktických, každý po prvé ustanovený zatímní profesor v prvním (čekatelském) roce své služby hospituje u zkušeného odbor-

ného profesora. Uvádějící profesor poučí především zatímního profesora o úkolu a cíli tříd, v nichž bude vyučovat, vyloží mu školský řád a upozorní jej na nejnutnější obecné i zvláštní předpisy. Hospituje u něho podle potřeby v první dobu častěji, později aspoň jednou týdně, dozírá na veškeru jeho učitelskou činnost, obzvláště na to, jak se připravuje k vyučování a jest vůbec mladému učiteli rádcem a pomocníkem, jenž se také pečlivě vyvaruje všeho, co by mohlo býti na újmu autoritě zatímního profesora u žáků.

Aby se však uvádění v úřad učitelský nestalo pouhou bezvýznamnou formalitou, nýbrž, aby bylo pro uváděného zatímního profesora skutečným poučením, jest povinností uvádějícího profesora, aby svého svěřence přátelským a taktním způsobem hned upozornil na všechny vady, které by snad shledal při školské jeho práci, ať po stránce didaktické nebo metodické nebo pedagogické a povinností zatímního profesora jest, aby se těmito radami a pokyny skutečně také řídil.

Ustavovací zkoušky profesorské.

Zkušební řád. Podmínkou definitivního ustanovení jest vykonání ustavovací zkoušky profesorské. Výnosem ministerstva školství a nár. osvěty ze dne 6. srpna 1934, čís. 61.768-L a ze dne 28. června 1938, č. 50445 L pro obor středních škol a učitelských ústavů byl vydán podle § 5, odst. 1 vládního nařízení ze dne 13. července 1934, čís. 168 Sb. z. a n. tento zkušební řád pro ustanovovací zkoušku profesorskou.*

§ 1. *Podmínky připuštění ke zkoušce a její účinnost.*
1. Ustanovovací zkoušku profesorskou mohou konati zatímní profesori, ustanovení ve služebním oboru středních škol a ústavů učitelských, zpravidla nejdříve po dvou letech skutečné služby, strávené ve služebním poměru zatímního profesora, suplujícího profesora nebo výpomocného učitele. — 2. Zatímním státním profesorům,

* Doplnky a změny, nastalé změnou zkušebního řádu pro ustanovovací zkoušky profesorské výnosem MŠO z 22./XII. 1945, čís. A-147186-III. a výnosem MŠO z 28./V. 1946, č. A-111.553-III., jsou již v textu uvedeny.

kteří dosáhli kvalifikace aspoň velmi dobré, může ministerstvo škol. a nár. osvěty až o šest měsíců zkrátiti lhůtu, ve které se může ustanovovací zkouška profesorská zpravidla nejdříve konati. — 3. Byla-li zkouška s prospěchem vykonána nejpozději v prvním pravidelném (§ 3) zkušebním termínu následujícím bezprostředně po dovršení čekatelské doby, nastávají její účinky zpětně ke dni dovršení této doby.*

§ 2. *Zkušební komise a zkušební sbory.* 1. Ustanovovací zkouška profesorská se koná u ministerstva školství a národní osvěty, resp. u zemských školních úřadů ministerstva školství a nár. osvěty pro kandidáty jejich obvodu — s výhradou ustanovení § 11 — k tomu určených. Výkon zkoušky je uložen zkušebním komisím. Předsedu a místopředsedu zkušební komisi a zkušební komisaře jmenuje na dobu tří let ministr školství a nár. osvěty ze státních úředníků a ze státních osob učitelských svého resortu, pokud jde o zkušební komisaře pro metodiku náboženství, v dohodě s příslušnými církevními správami, a určí též obory, ze kterých zkušební komisaři mají zkoušeti. Zkušební sbor pro jednotlivý zkušební úkon sestavuje předseda, pokud se týče místopředseda, a to tak, že se zkušební sbor skládá z předsedy, po případě z místopředsedy zkušební komise jako předsedy zkušebního sboru a ze tří zkušebních komisařů. Ve zkušebních oborech, z nichž se zkouší při jednotlivém zkušebním výkonu, musí býti zastoupena veškerá zkušební látka. Úřad, u něhož je zkušební komise zřízena, přikáže zkušební komisi pro každou zkoušku zapisovatele. — 2. Zkušební komisaři zkoušejí z oborů, pro které byli jmenováni a na vyzvání předsedy zkušebního sboru stanoví thema pro praktický výstup.

§ 3. *Zkušební termíny.* Zkouška se koná zpravidla dvakrát do roka, a to na jaře a na podzim. Její počátek v pravidelném jarním termínu se stanoví na měsíc březen

* Výnosem pres. mšano z 19./VI. 19240, č. 3612 zrušeno ustanovení § 1, odst. 3 a stanoveno, aby zkušební sbor podle § 2, odst. 1 věty 4, téhož zkušeb. řádu se skládal z předsedy, po případě místopředsedy zkuš. komise jako předsedy zkušebního sboru a ze tří, po případě čtyř zkušebních komisařů.

nebo duben, v podzimním na měsíc říjen nebo listopad. Blíže jej vždy určí úřad, při němž je zřízena příslušná komise. Tento úřad může též k odůvodnění žádosti zkoušencově povolit výkon zkoušky i mimo pravidelné zkušební termíny. Tato výjimka však neplatí pro zkoušku opakovanou.

§ 4. *Řízení o připuštění ke zkoušce.* 1. Žádosti za připuštění ke zkoušce se podávají nejdéle do 15. ledna pro termín jarní a do 15. července pro termín podzimní. — 2. Žádost jest podati přímému služebnímu představenému, jenž ji, připojuje kvalifikační tabulku a osobní výkaz žadatelův, předloží služební cestou úřadu, při němž jest zřízena příslušná zkušební komise. Tento úřad pak o žádosti rozhodne podle toho, zda jsou splněny předepsané podmínky čili nic. — 3. Byl-li žadatel ke zkoušce připuštěn, zašle úřad, jenž o žádosti rozhodl, žádost i s připojenými spisy zkušební komisi. Předseda zkušební komise určí den a hodinu praktického výstupu ve škole i ústní zkoušky a oznámí to žadateli prostřednictvím jeho služebního úřadu. — 4. Nebyl-li žadatel ke zkoušce připuštěn, zpraví jej o tom úřad v odstavci 2 uvedený služební cestou. Ze zamítavého rozhodnutí zemského školního úřadu může se žadatel do 15 dnů odvolati k ministerstvu školství a národní osvěty.

§ 5. *Účel zkoušky a její předmět.* 1. Účelem zkoušky jest, aby se zjistilo, má-li kandidát vědomosti a schopnosti, jichž vyžaduje služba. Z látky, která jest předmětem zkoušky, vyžaduje se znalost:

- a) theoretické pedagogiky a didaktiky,
- b) dějin pedagogiky,
- c) metodiky jednoho předmětu kandidátovy aprobační skupiny, který určí předseda zkušebního sboru podle výsledku praktického výstupu.
- d) správy a organisace školství,
- e) hlavních předpisů, týkajících se příslušného druhu škol.

2. Zkouška z předmětů uvedených v odst. 1 pod písm. a) a b) promíjí se kandidátům, kteří:

a) vykonali filosoficko-pedagogickou zkoušku podle č. VII. nařízení býv. rakouského ministra kultu a vyučování ze dne 15. června 1911, č. 117 ř. z. o nabytí způsobilosti

k úřadu učitelskému na středních školách (čítajíc v to dívčí lycea) nebo

b) prokáží návštěvu universitních přednášek z pedagogiky s příznivým výsledkem po rozumu čsl. III b) nařízení býv. rakouského ministra kultu a vyučování ze dne 24. května 1907, č. 135 ř. z., jímž se vydávají předpisy o zkoušce kandidátů učitelského úřadu na vyšších školách, nebo

c) vykonali zkoušku z pedagogiky na theologické fakultě nebo učilišti.

§ 6. *Způsob zkoušky.* Ustanovovací zkouška profesorská se skládá z praktického výstupu ve škole a ze zkoušky ústní ve smyslu znění §§ 5 a 8. Jednotlivé zkoušky se konají v uvedeném pořadí.

§ 7 se pro obor středních škol a učitelských ústavů ruší podle výnosu MŠO z 22./XII. 1945, č. A-147186-III.

§ 8. *Praktický výstup ve škole.* Praktický výstup ve škole se koná zpravidla z jednoho předmětu kandidátova oboru, který stanoví zkušební sbor a to na některé škole příslušného služebního oboru k tomu určené. Zkušební sbor může, přihlížeje ke kvalifikaci kandidátově a k výsledku uvádění jeho v úřad učitelský, kandidáta zprostiti konání praktického výstupu vůbec. Předseda služebního sboru oznámí kandidátovi aspoň dva dny před praktickým výstupem téma, o němž bude kandidát na určené škole jednu hodinu samostatně vyučovati aspoň před jedním členem zkušebního sboru, jež určí jeho předseda. Tento člen podá o výsledku výstupu zprávu zkušebnímu sboru. Případné prominutí praktického výstupu se oznámí kandidátovi zároveň s rozhodnutím o jeho připuštění ke zkoušce.

§ 9. *Ústní zkouška.* 1. K ústní zkoušce mají přístup jako posluchači všichni členové zkušební komise, i když nejsou v konkrétním případě členy zkušebního sboru, dále úředníci vyšší správní služby a správní osvětové služby a, se svolením předsedy, státní profesori a zatímni státní profesori služebního oboru, k němuž náleží zkoušenec. — 2. Zkouška se koná nejpozději třetí den po skončení praktického výstupu a nemá u jednoho zkoušence trvati déle než hodinu. — 3. Předseda zkušebního sboru řídí zkušební úkon a bdí nad tím, aby byla zachována ustanovení

zkušebního řádu. — 4. Členové zkušebního sboru zkoušejí v pořadí, které určí předseda. Předseda má právo klásti otázky ve všech zkušebních oborech. — 5. Zapisovatel při ústní zkoušce píše záznam o otázkách zkoušenci daných, dále zápis, v němž jest vyznačiti jméno zkoušencova, ústav, na němž toho času koná službu, zda jde o zkoušku prvou či opakovanou, jména členů zkušebního sboru zapisovatele, dny případného praktického výstupu a ústní zkoušky, usnesení o celkovém výsledku zkoušky a po případě i o usnesení o lhůtě opakovací. — 6. Zápis podpíše mimo zapisovatele celý zkušební sbor. Zapisovatel připojí k zápisu jako jeho součást záznam o otázkách. Zápis s žádostí a se všemi přílohami i spisy, které byly zkušebním sborem odevzdány, postoupí zkušební komise úřadu k dalšímu opatření, zejména k zápisu výsledku zkoušky do osobního výkazu zkoušencova.

§ 10. *Výsledek zkoušky.* 1. Po skončení ústní zkoušky zkušební sbor se usnese v neveřejném zasedání o výsledku celé zkoušky. — 2. Zkoušenec se podle výsledku zkoušky hodnotí jako: 1. velmi způsobilý, 2. způsobilý, 3. nezpůsobilý. — 3. Výsledek zkoušky se určí hlasováním o celém průběhu zkoušky (praktického výstupu i ústní zkoušky). Napřed hlasují zkušební komisaři v pořadí stanoveném předsedou, naposledy předseda. Za způsobilého nemůže býti prohlášen zkoušenec, uznali-li aspoň dva členové zkušebního sboru, že nevyhověl. Jinak rozhoduje prostá většina hlasů. Rozdělí-li se hlasy na více než dvě rozličná mínění, připočítá se hlas nejméně příznivý k hlasům nejbližše příznivějším, jsou-li hlasy počtem sobě rovny, rozhoduje mínění, k němuž se připojil předseda, velmi způsobilým však nemůže býti prohlášen kandidát, uznal-li jeden člen zkušebního sboru, že zkoušenec nevyhověl. — 4. Výsledek zkoušky se ihned oznámí ústně zkoušencovi. Z rozhodnutí zkušebního sboru není opravných prostředků. Úřad, u něhož jest zkušební komise zřízena, vydá zkoušenci vysvědčení, v němž výsledek zkoušky jest označen způsobem, jak se na něm zkušební komise usnesla (příloha). — 5. Kandidátům, jimž příslušná zkušební komise pro učitelství na středních školách vydala vysvědčení učitelské způsobilosti pro školy střední s doložkou o zpětné platnosti podle výnosů

ministerstva školství a osvěty ze dne 13. července 1945, č. A-49044-V, a ze dne 7. března 1946, č. 66502-III, a kteří byli proto ustanoveni se zpětnou platností zatímními státními profesory, může zkušební komise přiznati zpětnou platnost vysvědčení o úspěšně vykonané ustanovovací zkoušce profesorské podle směrnic vydaných zároveň zkušebními komisím, pro ustanovovací zkoušky profesorské.

§ 11. *Opakování zkoušky.* Nebyl-li zkoušenec při zkoušce uznán aspoň za způsobilého, může zkoušku opakovati ve lhůtě, kterou mu určí zkušební sbor, a to dobou nejmeně šestiměsíční, nejdéle roční. Zkušební sbor určí, zda zkouška bude se konati v celém rozsahu nebo zčásti. Zkoušku jest opakovati před zkušební komisí, u které byl kandidát reprobován a podle předpisů platných v den reprobace.

§ 13. *Účinnost zkušebního řádu.* Tento zkušební řád nabývá účinnosti dnem 1. září 1934.

Průvodní pokyny k § 5 zkušebního řádu o ustanovovacích zkouškách profesorských.

Výnosem ze dne 24. června 1935, čís. 76.588/3 vydalo ministerstvo školství a nár. osvěty průvodní pokyny k § 5 zkušebního řádu o ustanovovacích zkouškách profesorských: Zkoušenec má si uvědomiti vážnost úřadu učitelského, jenž se jmenováním za profesora definitivního stane jeho povoláním životním, má si uvědomiti nejen práva, kterých nabývá, nýbrž i povinnosti, které na sebe bere, v první řadě povinnosti k žactvu, jež má vychovávat.

Ústní zkouška v uvedených bodech nemá býti ovšem průkazem mechanického naučení detailním předpisům, nýbrž průkazem promyšleného osvojení základních věcí, jakož i průkazem pohotovosti v řešení detailních případů s pomocí vhodných příruček. Proto buďtež i při ústní zkoušce po ruce takové příručky (Věstníky, Pragmatika, Osnovy, Pokyny a pod.). Předpisy, o něž jde hlavně, týkají se:

A) *Žactva.* V úvahu přicházejí „Pokyny k zastávání úřadu učitelského“ (Weisungen) a předpisy je doplňující

nebo pozměňující, vesměs pokud se týkají zkoušence jakožto profesora. Předpisy o přijímání žáků (v témž rozsahu), školský řád. — Předpisy o zkoušení a klasifikaci žactva (podstatné zásady a normy). — Předpisy o zkouškách dospělosti v hlavních zásadách; oprávnění abiturientů. Školské předpisy zdravotnické. — Předpisy o privatistech. — Rodičovské sdružení.

B) *Školy po stránce administrativní.* V úvahu přicházejí druhy škol, jejich vzájemný poměr (na př. při přestupování žactva); střední školy speciálně. — Školské úřady v hlavních rysech. — Ředitelství a sbory profesorů, jejich složení a působnost, zejména porady, pokud se věc týká profesorů. — Učebné osnovy, jejich zásadní myšlenky a cíle; osnovy vlastních předmětů podrobněji. — Úřední spisy, pokud se týkají agendy profesorovy. — Správa knihoven a sbírek učebných pomůcek se zřením k vědnímu oboru zkoušencovu.

C) *Profesorů.* V úvahu přicházejí: pragmatika profesorská (celkový přehled a orientace v ní). — Předpisy o učebné povinnosti (zásadní věci). Platový zákon (části 3., díl II.; část 5.), opět jen zásadně s průkazem schopnosti orientace. (Pensijní předpisy v hlavních rysech. — Nároky na úhradu výloh vzniklých při přesazení, při úředních cestách a pod. (formální náležitosti).

Některé připomínky. Požadavkem jest, aby se profesovi staly zcela běžnými předpisy pro výkon služby, o předpisech právních potřebuje mítí vědomost, umět je nalézt, jejich text vyložití a na daný případ aplikovati. Podle obecně uznaných zásad interpretačních nesmí býti dáván předpisu při jeho užití jiný smysl, než jaký vychází z vlastního smyslu slov (výklad gramatický) v jejich souvislosti (logický) a z jasného úmyslu autora (teleologický).

Přijímání kandidátů profesury.

Za účelem náležité a spravedlivé úpravy postupu při přijímání kandidátů profesury a jmenování jich zatímními profesory vede ministerstvo školství seznamy

kandidátů. Žádosti o zapsání do seznamu kandidátů profesury se podávají přímo ministerstvu školství a osvěty na tiskopisech vydaných Státním nakladatelstvím v Praze. Kandidátu se dostane uvědomění, že byl zapsán do uvedeného seznamu.

Profesor náboženství je zavázán vyučovati supletorně i jiným některým předmětům (latina, starověký dějepis, - výnos z 30./VII. 1919, č. 32.889 - Věstník V. 1919, č. 96.)

KATECHETA MĚŠŤANSKÉ ŠKOLY

Opatřovati vyučování náboženství na národních školách a na ně dozíratí přísluší úřadům církevním s výhradou práva vrchního dozoru a správy, které přísluší státu podle § 1 zákona ze dne 9. dubna 1920, č. 292 Sb. z. a n. Církev pověřuje v dohodě s úřady školními vyučováním obyčejně své farní duchovenstvo. Ve větších obcích, kde by farní duchovenstvo nestačilo opatřovati náboženské vyučování ve školách, zřizují se pro ně zvláštní učitelé náboženství.

Podle toho se rozeznávají dvě skupiny kněží-učitelů náboženství:

a) učitelé, ustanovení jen církví (členové duchovní správy);

b) katecheti jako zvláštní učitelé, ustanovení školními úřady.

Průpravné vzdělání a zkoušky k průkazu způsobilosti ustanovuje církevní úřad.

Zkušební řád pro kněze k průkazu způsobilosti katechet-ské pro školy měšťanské v církevní provincii Pražské z 1. ledna 1914, N. E. 27:

A. Podmínky připuštění ke zkoušce

I. Ke zkoušce mohou býti připuštění, kdož se vykáží:

1. Dokončeným studiem středoškolským.
2. Studiem bohosloveckým s dobrým prospěchem vykonaným.
3. Pěstěním studia bohosloveckého po vysvěcení.
4. Vzorným, nejméně *dvouletým* působením v duchovní správě neb jiném církevním povolání.

II. Žádost řádně doloženou za připuštění ke zkoušce je říditi na Ordinariát cestou příslušného vikariátního úřadu počátkem ledna a počátkem července. Doklady těmi jsou:

1. Vysvědčení maturitní.
2. Absolutorium ze studií bohosloveckých.
3. Litterae formatae a jurisdikční dekreta.
4. Vysvědčení o zkouškách do té doby v quinquenniu vykonaných.
5. Vysvědčení o vzorném životě, působení a schopnosti, dané od úřadu vikariátního, jenž si vyžádá též vysvědčení náboženského inspektora, kde týž ustanoven.

B. O z k o u š e

I. *Lhůta zkušební* jest dvakrát do roka, v období jarním a podzimním; dny zkoušky žadatelům ke zkoušce připuštěným budou včas oznámeny.

II. *Zkouškou jest prokázati:*

1. Znalost náboženského učiva předepsaného pro školy měšťanské.
2. Pedagogicko-metodickou zdatnost, správnost mluvy a znalost textu učebnic.
3. Znalost církevních a státních zákonů a předpisů, jež se týkají nábožensko-mravní výchovy žactva a povinností i práv katechetových.

III. *Způsob zkoušky.*

Zkouška děje se:

1. *Písemně* pracemi klausurními, při nichž není dovoleno užívati pomůcek mimo Písmo svaté s konkordancí:
 - a) Vypracováním exhorty o daném tématu.
 - b) Rozluštěním praktického pedagogického neb katechetického případu s doložkou příslušných zákonných ustanovení a důkladným teoretickým odůvodněním.
 Odevzdanou práci přijme dozírající, označí ji udáním času a svým jménem, máje péči o to, aby hned se dostala příslušnému examinatorovi.

2. *Ústně:*

- a) Z věrouky a mravouky na základě Velkého katechismu se stálým metodickým zřením k biblické dějepřavě.

- b) Z liturgiky.
- c) Z dějepisu církevního se zvláštním zřením k českým dějinám církevním.
- d) Z apologetiky.
- e) Z pedagogiky, dějin vychovatelství, metodiky a škol-
ských zákonů.

3. *Prakticky:*

- a) Přednesem vypracované exhorty.
- b) Výstupem katechetským v měšťanské škole o tématě,
jež se mu oznámí den před tím.

4. *Jazykem vyučovacím škol*, pro které způsobilost se prokazuje. Žádá-li kandidát prokázati způsobilost k vyučování i v druhém zemském jazyku, určí se mu způsob průkazu toho.

5. *Trvání zkoušky:*

- a) Z jednotlivých předmětů vyměřeno nejméně patnácti minutami pro každého kandidáta. Délku praktického výstupu určí příslušný zkušební komisař.
- b) Celé zkoušky vyměřeny třemi dny, z nichž jedno půl-
dne určeno práci písemní a jedno praktickému výstu-
pu katechetskému.

IV. *Zmírnění a prominutí zkoušky.*

1. Kandidát, jenž způsobilost částečně neb cele jinak prokázal, může též ke své žádosti částečně neb cele zkoušky této zproštěn býti.

- a) Částečného zmírnění dojíti se může průkazem o zkouškách v quinquenniu, o rigorosu odbytém, o farním konkursu a odborné literární činnosti.
- b) Úplného prominutí dojíti se může průkazem o dosažení theologického doktorátu a o zkoušce způsobilosti ke katechetství středoškolskému.

2. *Částečné zmírnění a prominutí může však omezeno býti požadavkem zkoušky z pedagogiky, metodiky a katechetiky se znalostí školních zákonů, po případě též praktickým výstupem.*

3. *Zmírnění neb prominutí tu udíleti přísluší Ordinariovi.*

V. Výsledky zkoušky.

1. Prospěch zkoušky posuzuje se:

- a) Z jednotlivých předmětů, hledíc ke zkoušce písemní i ústní, jednotnou známkou velmi dobře, dobře, dostatečně, nedostatečně.
- b) V celku posudkem prohlašujícím kandidáta velmi dobře neb dobře způsobilým, nebo nezpůsobilým částečně neb úplně.

2. Nezpůsobilost.

- a) *Pozůstává:*
 - α) částečně z nedostatečné známky z jednoho předmětu;
 - β) úplně z nedostatečného prospěchu ve dvou neb více předmětech.
- b) *Zavazuje:*
 - α) *Je-li částečná*, k opravě z téhož předmětu ve lhůtě, která se mu určí.
 - β) *Je-li úplná* a souhlasí-li Ordinarius, k opakování celé zkoušky ve lhůtě, která se mu určí.

3. Způsobilost.

- a) *prokazuje se:*
 - α) Velmi dobrou, má-li kandidát z jednotlivých předmětů alespoň polovinu známek velmi dobrých a ze žádného předmětu známku dostatečnou.
 - β) Dobrou v ostatních případech aprobace.
- b) *Opravňuje:*
 - α) K tomu, aby kandidátu bylo vydáno vysvědčení způsobilosti pro katechetský úřad po stránce odborně vědecké, platné pro celou církevní provincii Pražskou.
 - β) K tomu, aby approbovaný kandidát mohl se ucházeti v celé církevní provincii Pražské o určité místo podle těchto ustanovení:
 - αα) Jde-li o místo ve vlastní diecési, jest mu od Ordinaria vyžádati si vysvědčení o způsobilosti k tomuto místu. Základem tohoto vysvědčení teprve podá žádost za místo k úřadům školkým.
 - ββ) Jde-li o místo v jiné konprovinciální diecési, jest

mu zažádati u vlastního ordinariátu za vysvědčení o vlastnostech osobních. Vysvědčení to vydá ordinarius petentův přímo ordinariovi uprázdněného místa, jenž posoudí způsobilost žadatelovu vzhledem k místu samému a vydá o tom v příznivém případě vysvědčení, opravňující k ucházení se o místo vypsané.

Nešetření těchto ustanovení může mít v zápětí odeření kanonické misse.

VI. O zkušební komisi.

1. Zkušební komisi tvoří:

- a) předseda a jeho náměstek,
- b) čtyři examinátoři,
- c) sekretář.

2. Zkušební komisi ustanovuje Ordinarius.

3. Zkušební komisi přísluší:

- a) Usuzovati o přípustnosti kandidátově ke zkoušce v případě, že byla o votum tázána.
- b) Podávati předsedovi zapečetěné otázky pro zkoušku písemnou.
- c) Dozírati po případě ke zkouškám klausurním.
- d) Zkoušeti z příslušných jednotlivých předmětů a navrhovati při klasifikační konferenci známku z nich, při čemž vota paria dirimuje předseda.
- e) Ověřovati podpisem známky sekretariátem do matriky zapsané.

VII. O taxách.

1. Kandidát jest povinen zaplatiti příslušnou taxu pro konsistorní kancelář, a to:

- a) O zkoušce 10 Kčs.
- b) Za absolutorium zkušební 5 Kčs.
- c) Za každé další vysvědčení způsobilosti 2 Kčs.

2. V případě částečného neb úplného opakování zkoušky platí se taxa znova částečným obnosem 5 Kčs neb celkovým 10 Kčs. (Nyní poplatky zvýšeny.)

I. Řád tento zavazuje z úchvaly celého episkopátu Českého jako zákon provinciální ve všech diecésích Českých.

II. Závaznost dotýká se veškerého kleru v církevní provincii Pražské, světského i řeholního, pokud aspiruje k místu katechetskému.

III. Platnosti nabývá zákon tento dnem 1. ledna 1914, se zpětnou závazností v příčině nutné žádosti za vydání vysvědčení způsobilosti k určitému místu katechetskému podle B. V. 3. b. ss.

IV. Výklad a změna tohoto zákona přísluší zákonodárci, jímž jest celý episkopát Český.

LAICKÝ UČITEL NÁBOŽENSTVÍ

Průpravné vzdělání a zkoušky způsobilosti katechetské pro laické učitele náboženství na obecných a měšťanských školách

Pro nedostatek duchovenstva bylo třeba postarati se o substituci pro vyučování náboženství ve škole. A to se stalo přibráním laických učitelů náboženství, kteří nabývají přípravného vzdělání na zvláštním kursu, ve kterém konají se odborné přednášky z náboženského učiva. Po absolvování kursu podrobí se kandidáti zkoušce, kterou prokáží znalost učiva předepsaného pro školy národní, pedagogicko-metodickou zdatnost a správnost mluvy a znalost církevních a státních předpisů i zákonů školních.

Pro laické učitele jako subsidiární učitele náboženství na obecných a občanských školách platí zvláštní zkušební řád způsobilosti katechetské. V arcidiecési pražské byl vydán v roce 1930 a v některých bodech byl změněn r. 1937. (Tyto změny jsou v dalším textu již zařazeny.)

Z k u š e b n í ř á d

Článek 1.

A. O podmínkách připuštění ke zkoušce

§ 1. Ke zkoušce mohou býti připuštěni laici obojího pohlaví, když prokáží:

Předběžné vzdělání:

1. Dokončeným studiem středoškolským.

2. V případech výjimečných vzděláním nižším. V obou případech k doplnění a specifikování předběžného vzdělání obecného je třeba buď absolutoria katechetského kursu, nebo alespoň přípravného vzdělání katechetského za vedení některého kněze.

K žádosti za připuštění ke zkoušce je třeba jako doložit:

1. Vysvědčení maturitního, resp. posledního vysvědčení semestrálního.

2. Dokladu o absolvování katechetského kursu neb o přípravném vzdělání.

§ 2. *Fysickou a mravní schopnost.* Doklady pro ni jsou:

1. Křestní list. Budou připuštěni kandidáti obou pohlaví ve věku od 19—40 let.

2. Vysvědčení lékařské o způsobilosti k povolání učitelkému.

3. Doporučení příslušného farního úřadu.

4. Potvrzení o biřmování.

Článek 2.

B. O z k o u š e s a m é.

§ 3. Lhůta zkušební jest dvakrát do roka, v období jarním a podzimním. Dny zkoušky budou v čas oznámeny žadatelům ke zkoušce připuštěným.

§ 4. Zkouškou jest prokázati:

1. Znalost učiva náboženského, předepsaného pro školy obecné, resp. měšťanské.

2. Pedagogicko-metodickou zdatnost a správnost mluvy.

3. Znalost církevních a státních předpisů i zákonů školních.

§ 5. *Způsob zkoušky.*

Zkouška se děje:

1. U kandidátů způsobilosti katechetské pro školy měšťanské písemně a ústně.

Písemnou prací je zodpovědět dvě otázky, jednu teoretickou a druhou *kasuistickou* z pedagogiky a katechetiky. Pomůcek užívati není dovoleno.

2. U kandidátů způsobilosti katechetské pro školy obecné jen ústně.

Ústní zkouška v obou případech se koná:

a) z Písma sv. Starého i Nového Zákona;

b) z věrouky;

c) z mravouky;

d) z liturgiky;

e) z církevního dějepisu;

f) z pedagogiky, katechetiky a metodiky.

3. V obou případech prakticky, a to výstupem katechetským před docentem katechetiky neb i komisí na škole obecné resp. měšťanské.

4. Zkouška z jednotlivých předmětů trvá nejvýše 20 minut pro každého kandidáta; praktický výstup 30 minut. Na celou zkoušku způsobilosti pro školy měšťanské jsou vyměřeny 2 dny, a to jedno půldne prvního dne je určeno pro práci písemnou, dopoledne druhého dne praktickému výstupu a odpoledne ústní zkoušce. Zkouška způsobilosti pro školy obecné může býti ukončena během jednoho dne; dopoledne praktický výstup, odpoledne ústní zkouška.

5. Ke zkoušce způsobilosti pro školy měšťanské se může přihlásiti jen ten, kdo prokáže, že po 2 roky (20 měsíců školních) vyučoval náboženství na školách národních.

§ 6. Zmírnění zkoušky.

Kandidáti, kteří prokázali částečnou způsobilost jinak, mohou dosíci zmírnění zkoušky, a to:

1. Abiturienti učitelských ústavů mohou býti zproštěni zkoušky z pedagogiky, metodiky a znalosti školních zákonů. Jde-li o způsobilost pro školy obecné též praktického výstupu.

2. Absolventům kursu pro laické učitele náboženství, běží-li o způsobilost pro školy obecné, může býti praktický výstup prominut, když během kursu z praktických cvičení měli alespoň známku „dobře“.

3. Kandidáti způsobilosti pro školy měšťanské, kteří již dříve dosáhli způsobilosti pro školy obecné, podrobí se ústní zkoušce jen z těch předmětů, ze kterých při zkoušce způsobilosti pro obecné školy byli klasifikováni známkou „dostatečně“. Jinak podrobí se jen písemné zkoušce a praktickému výstupu na škole měšťanské. O zmírnění zkoušky rozhoduje zkušební komise.

§ 7. Výsledek zkoušky:

1. Prospěch zkoušky se posuzuje:

a) Z jednotlivých předmětů jednotnou známkou: výborně, chvalitebně, dobře, dostatečně, nedostatečně.

b) V celku posudkem, prohlašujícím kandidáta výborně způsobilým, dobře způsobilým, nebo prostě způsobilým, částečně nebo úplně nezpůsobilým.

2. Způsobilost se prokazuje:

a) Kandidát jest uznán výborně způsobilým, má-li o jednu výbornou z jednotlivých předmětů více než dobrých a žádnou dostatečnou. Z praktického výstupu nesmí míti dobrou.

b) Dobře způsobilým je uznán, nemá-li dostatečnou.

c) Způsobilým je uznán v ostatních případech, není-li z některého předmětu uznán nezpůsobilým.

3. *Nezpůsobilost částečná*

pozůstává z nedostatečné známky z jednoho předmětu; v tomto případě je nutna oprava z téhož předmětu v následujícím zkušebním termínu. Opětná nedostatečná má za následek opakování celé zkoušky jako při následujícím případě.

4. *Úplná nezpůsobilost*

při nedostatečné známce ze dvou nebo více předmětů. Tu je třeba opakovati celou zkoušku, kterou povolí zkušební komise pouze jednou a ne dříve, nežli v nejbližším termínu zkušebním.

Kanonickou misi k úřadu učitelskému uděluje Ordinarius místa, kde kandidát má působiti.

Článek 3.

C. O z k u š e b n í k o m i s i

§ 8. Zkušební komisi, kterou ustanovuje Ordinarius, tvoří:

1. Předseda.

2. Náместek předsedy.

3. Zástupce Ordinaria.

4. Examinátoři jednotlivých předmětů. Jsou ustanoveni z řad profesorů náboženství na středních školách, a přednášejí též v katechetském kursu, je-li pořádán.

§ 9. Zkušební komisi přísluší:

a) připouštěti žadatele ke zkoušce;

b) zkoušeti a stanoviti způsobilost kandidátovu. Známky zapíší se do katalogu a ověří podpisem zkoušejícího.

d) Rozhodovati o zmírnění nebo prominutí předepsaných tax.

§ 10. Členové zkušební komise jsou honorováni z tax, sebraných při jednotlivých zkouškách.

Článek 4.

D. O t a x á c h

§ 11. Za zkoušku jest povinen zaplatiti kandidát taxu 50 Kčs. Za opravnou zkoušku při částečné opravě se platí poloviční taxa, při úplné zkoušce celá taxa.

Článek 5.

E. O z á v a z n o s t i z k u š e b n í h o ř á d u

§ 12. Zkušební řád tento zavazuje všechny laiky obou pohlaví, pokud se ucházejí o místo laických učitelů náboženství.

§ 13. Zkušební řád nabývá platnosti dnem 1. ledna 1937 a byl schválen pražským Ordinariátem.

STATUT KURSU PRO LAICKÉ UČITELE NÁBOŽENSTVÍ

A. U s t a n o v e n í o b e c n á .

§ 1. Kurs pro laické učitele náboženství má za úkol specifikovati a doplniti všeobecné přípravné vzdělání laiků obou pohlaví, římsko-katolického vyznání, kteří hodlají věnovati se katechetskému povolání.

§ 2. Úkolu toho má býti dosaženo:

1. Pravidelným pořádáním odborných přednášek z náboženského učiva.

2. Vydáváním příruček pro laické učitele náboženství.

§ 2. Učebné předměty kursu jsou:

1. Písmo svaté obojího Zákona.

2. Věrouka.

3. Mravouka.

4. Pedagogika a katechetika s hospitacemi a praktickými výstupy, jakož i znalost školních zákonů a nařízení.

5. Liturgika.

6. Dějiny církevní.

§ 4. Jazyk vyučovací je český.

§ 5. Kurs jest pořádán:

1. Kdykoliv tak uzná za nutné a prospěšné Ordinarius, jenž také jmenuje učitelský sbor kursu a rozhoduje o délce kursu a počtu přednášek.

2. Výdaje, spojené s pořádáním kursu, jsou hrazeny ze zápisného a školného (viz § 10).

B. Ustanovení zvláštní.

§ 6. Učitelský sbor tvoří členové zkušební komise pro laické katechety, kteří přednášejí tytéž předměty, které zkoušejí při zkouškách.

§ 7. Učitelský sbor si zvolí sekretáře a pokladníka kursu a koná vedle počáteční konference během kursu aspoň dvě konference poradní.

§ 8. Zahájení kursu oznámí se vždy v denních listech a žádosti za přijetí nutno podati do stanovené lhůty. O vyřízení opožděných žádostí rozhodne učitelský sbor v počáteční poradě.

§ 9. Do kursu jsou přijímáni laici obojího pohlaví, vyznání římsko-katolického, pokud jsou schopni k úřadu katechetskému, a to za posluchače řádné nebo externí, když na doporučení farního úřadu prokáží dokončená středoškolská studia. Výjimečně se připouští i nižší vzdělání. K žádosti za přijetí do kursu jest předložiti vedle křestního listu a potvrzení o biřmování doklady o předběžném vzdělání, doporučení farního úřadu, v němž musí býti potvrzen zejména příkladný náboženský život žadatelův. Je-li žadatel činný ve veřejném životě katolickém, budiž to výslovně uvedeno. Tělesnou schopnost žadatelovu dosvědčí lékařské vysvědčení o schopnosti k úřadu učitelskému.

§ 10. Poplatky jsou: Zápisné a školné.

1. Zápisné činí 20 Kčs, jež musí zaplatiti všichni přijatí posluchači, řádní i externí.

2. Školné jest stanoveno na 20 Kčs měsíčně. Od školného může osvoboditi v případech prokázané nemajetnosti učitelský sbor v prvním měsíci kursu. Žádost za osvobození nutno doložiti průkazem o nemajetnosti potvrze-

ným farním a obecním úřadem. Externisté neplatí školné.

§ 11. Pro řádné posluchače jest pravidelná návštěva přednášek kursu závazná. Neomluvené zanedbání přednášek po 1 měsíc zbavuje práva na potvrzení absolutoria kursu.

§ 12. 1. Rozsah přednášeného učiva náboženského je tvořen rámcem osnov pro školy obecné a měšťanské.

2. Vyučování jednotlivých předmětů je rozděleno na hodinové přednášky. Přesný rozvrh hodin bude sestaven vždy na začátku kursu. Předměty i látka přednášená jsou zapisovány do třídní knihy kursu.

3. Hospitace a praktické výstupy jsou konány v době účastníkům kursu příhodné.

§ 13. Zkoušky pro účastníky kursu se konají vždy na konci kursu, a to podle předepsaného zkušebního řádu před zkušební komisí pro katechetskou způsobilost laických učitelů náboženství, Ordinariem jmenovanou.

§ 14. Absolventi kursu:

1. Obdrží potvrzení absolutoria, které je opravňuje přihlásit se ke zkoušce způsobilosti katechetské; po absolutoriu kursu během dvou let musí prokázat speciální přípravné vzdělání znovu.

3. Taxy za zkoušku, která je stanovena pro externisty na 50 Kčs, řádní absolventi kursu neplatí.

Zkoušky literních učitelů pro subsidiární vyučování náboženství.

Literní učitelé mohou konati z náboženství doplňovací zkoušky při zkoušce učitelské způsobilosti pro obecné školy před zkušební komisí pro školy obecné za přítomnosti přizvaných zástupců církevních jako zkušebních komisařů (§ 38, odst. 5, zák. č. 62/1869 ř. z. ve znění zák. č. 53/1883 ř. z.), čímž nabývají způsobilosti, aby podle potřeby mohli vyučovati náboženství subsidiárně (pomocně, náhradně).

Studium katechetické při bohosloveckých fakultách

Z podnětu Arcidiecésního pastoračního ústředí v Praze, které je dílem univ. prof. Magre Dr Josefa Berana

a jež se ustavilo 8. října 1945, vyšel podnět, aby se laickým katechetům a katechetkám dostalo hlubšího vzdělání. To se má státi na *Studiu katechetickém*, které má býti zřízeno při bohosloveckých fakultách. Předmětem Studia jsou nauky pedagogické, didaktické, filosofické, filologické, historické a bohoslovné, potřebné k uvedenému účelu. Studium trvá čtyři semestry. Rozsah Studia stanoví po návrhu bohosloveckých fakult ministerstvo školství a osvěty. Řádnými posluchači Studia mohou býti absolventi středních škol se zkouškou dospělosti. Děkanu fakulty přísluší, řídit i spravovati Studium. Po návrhu profesorského sboru pověřuje ministerstvo školství a osvěty profesory, docenty, aspiranty a lektory fakulty učitelskou činností na Studiu katechetickém. Studijní a zkušební řád jest právě projednáván v ministerstvu školství a osvěty. Při Studiu katechetickém se zřizuje pro posluchače internát.

VÝBOR Z ODBORNÉ LITERATURY

Odborníkům bude jasné, že užito mnohem více literatury, než jí uvedeno. Výbor omezen na literaturu pro začáteční studium potřebnou.

Bednařík Mil.: Péče o hluchoněmé děti. Praha 1940.

Bělehrádek Jan-Závadová Jaroslava: Šťastné dítě. Otázky zrodu a výchovy dítěte do šesti let. Praha 1941.

Beneš Jaroslav: Rozumem ke zdroji pravdy. Praha 1939.

— Psychoanalýze. Freudova psychoanalýze a poměr křesťanské filosofie k ní. Praha 1929.

Beran Josef: Psychologie a zpovědnice. Praha 1929.

Bitnar Vil.: Postavy a problémy českého baroku literárního. Praha 1939.

Bláha In. Ar.: Sociologie dětství. Brno 3. vyd. 1946.

— Dnešní krise rodinného života. 2. vyd. 1940.

— Dítě a prostředí. Praha 1933.

Bradáčová L.: Výzkum mravního citění českého žáka. Praha 1925.

Bühler-Fischerová-Hájková a Stiebitzová: Nástin duševního vývoje dítěte. Praha 1939.

Cínek František: Mše svatá v bohoslužebném řádu církevního roku. I.—IV. Olomouc 1931/1934.

Claparède-Kratochvíl a Ondrůjková: Psychologie dítěte a pedagogika experimentální. Brno a Praha 1925.

Compayré-Mrazík: Rozumový a mravnostní vývoj dítěte. Praha 1898.

Čáda František: Pedagogický význam kreseb dětských. Praha 1903.

— Rozpravy z psychologie dítěte a žáka. Praha 1918.

Čermák R.: Obsah spontánních kreseb dětských. Praha 1927.

Černocký K.: Psychologie dětství. Přerov 1936.

Čihák Josef: Psychologie náboženské pochybovačnosti. Praha 1916.

Čondl K.: Testy v praxi školní. Praha 1934.

Dohnal Fr.: Pedagogika školního filmu. Praha 1939.

Drtina Frant.: Ideály výchovy. Praha 1934.

Dvořák Xav.: Zpovědnice maličkých. Pelhřimov 1920.

Encyklopedie pedagogická. Red. O. Chlup, Jos. Kubálek a Jan Uher. Díl 1.—3. Praha 1938—1940.

- Foltynovský Josef:** Duchovní správa. Olomouc 1936.
- Foerster-Fiala:** Sebevýchova mládeže. 1910.
- Foerster-Urbánek:** Pohlavní mravouka a výchova. Hradec Králové 1908.
- Gillet-Švach:** Výchova charakteru. Olomouc 1931.
- Habaň M.:** Psychologie. Brno 1937.
- Sexuální problém. Eros a sexus v mládí. 2. vyd. Olomouc.
- Haibach Fr.:** Zbožné kresby pro dívky. Katechetský skicář. Litoměřice 1928.
- Hendrich Josef:** Úvod do obecné pedagogiky. Praha. 2. vyd. 1939.
- Filosofické proudy v současné pedagogice. Praha 1926.
- Herodek St.:** Ikonomický katechismus. Trnava 1924.
- Hessen Sergěj:** Světový názor a pedagogika. Praha 1937.
- Filosofické základy pedagogiky. Praha 1936.
- Heveroch A.:** Duševní odchylky školní mládeže. Praha 1904.
- Hroch K.-Polánka J.:** Sešit k záznamům o žáku v elementárce. Praha 1938.
- Hronek Josef:** Sv. Augustin. Praha 1930.
- Katecheta a národní škola. Praha 1931.
- Základní požadavky ve školském zdravotnictví, výchově a vyučování. Praha 1934.
- Vyučování náboženství na škole národní. Praha 1935.
- Ochranná péče o mládež. Hradec Králové 1936.
- Metodika vyučování ve třídě elementární. Praha. 1937.
- Kresebné náčrty při vyučování náboženském. Praha 1937.
- Náměty branné výchovy ve vyučování náboženství na národních školách. Praha 1938.
- Metodika vyučování náboženského. Praha 1941.
- Na klíně mateřském. Praha 1946.
- O pedagogickém vzdělání bohoslovců. Kalendář katolického duchovenstva 1946/47.
- Vyučování náboženství na středních školách. Praha 1941.

- Vyučování náboženství v jednoročních učebných kursech při měšťanských školách. Několik pedagogicko-didaktických poznámek. Praha 1939.
- Chlup Ot.:** Výzkum duševních projevů u dětí méně schopných. Brno 1925.
- Vývoj pedagog. ideí v novém věku. Brno 1926.
- Pedagogika. Brno, 2. rozš. vyd. 1936.
- Chudoba B.:** O novou českou školu. 1945.
- Jindra J.:** Katechetika. Hradec Králové 1904.
- Jorio Dom.:** Dekret „Quam singulari“. Brno 1920.
- Kadlec Karel:** Duševně úchylní, jejich mravní odpovědnost, výchova a duchovní vedení. Praha 1929.
- Kádner Ot.:** Základy obecné pedagogiky. Díl 1.-3. V Praze 1925—1926.
- Vývoj a dnešní soustava školství. Díl 1.—4. V Praze 1929—1928.
- Kachník Josef:** Časové otázky pedagogické. Praha 1912.
- Lidské vášně a jich výchova. Praha 1916.
- Mravní charakter. Olomouc 1930.
- Karlík Old.:** O zhoubnosti lži ve světle učení sv. Augustina. Olomouc 1928.
- King J.-Chlup O.:** Duše dítěte. Praha 1925.
- Klíma Jiří V.:** Úvod do pedagogické charakterologie. Praha 1933.
- Výchova dítěte. V Praze 1934.
- Metodika. Praha 1939.
- Klimeš Rich.:** Vzdělání jako základní pojem výchovy. Praha 1937.
- Košák Frant.:** Dějiny české katechetiky. Olomouc 1922.
- Kratina Ferd.:** Eidetická vložka u mládeže. Olomouc 1930.
- Úvod do celostní a tvarové psychologie. Praha 1935.
- Typ a typologie. Úvod do typologie. Brno 1942.
- Kratochvíl Josef:** Otázky pedagogické. Olomouc 1930.
- Kratochvíl L.:** Nesnáze při výchově dětí. Praha 1936.
- Sloh české školy. Praha 1940.
- Kubálek Josef:** Výzkum dětí ve třídě elementární. 1925.
- O praktickém vzdělání učitelstva. Praha 1932.
- Kubíček Václav:** Katechetika. Olomouc. 3. vyd. 1946.
- Ordinariátní osnova pro vyučování katol. náboženství na obecných a měšťanských školách. Olomouc, 3. přepracované vydání 1941.

- Kudrnovský Al.:** Apologetika. Část I. O náboženství. Praha 1932.
- Lefebvre-Dacík:** Základy liturgie. Olomouc 1930.
- Macek Josef:** Školské kapitoly. Praha 1940.
- Martinů Vojtěch:** Buď vůle tvá. Myšlenky ke katechesím. Praha 1940.
- Mauer Jan:** Duševně úchylné děti. Čes. Budějovice 1928.
- Miklík Josef:** Příručka k biblické dějepřavě. 2 svazky. Praha 1924—1925.
- Biblická archeologie. Obořiště 1936.
- Musil Al.:** Od stvoření do potopy. Praha 1905.
- Nečasová M.:** Školní prospěch a sociální poměry dítěte. Praha 1929.
- Ondrůjová L.:** Dětská kresba. Brno 1930.
- Pecka Dom.:** Cesta k pravdě. Základní otázky náboženské. Olomouc 1940.
- Ze zápisníku starého profesora. 1939.
- Umění stárnouti za školou. 1943.
- Podlaha Antonín:** Styky bl. Petra Canisia s vlastí naší. Praha 1897.
- Pokorný Lad.:** Celý rok s dětmi. Exhorty. Praha 1944.
- Pelikán Adolf:** Světla na úskalích. Praha 1936.
- Procházka J.:** Základy náboženské výchovy. Praha 1928.
- Příhoda Václav:** Globální metoda. Nové pojetí výchovy. Praha 1934.
- Teorie školského měření. Praha 1930.
- Racionalisace školství. Praha 1930.
- Praxe školního měření. Praha 1936.
- Psychologie a hygiena zkoušky. Praha 1924.
- Reban K.:** Psáno mužům. Praha 1932.
- Resl Jos.:** Katechese pro obecné školy. Praha 1941 a 1945.
- Rostohar M.:** Studie z vývojové psychologie. Brno 1928.
- Rychlovský M.:** Jak vychovávat děti. Praha 1940.
- Sadovská A.:** Otázka výchovy. Praha 1928.
- Schaller Mar.:** Liturgie. Praha 1930.
- Salajka Ant.:** Ve světle víry. Olomouc 1945.
- Seemann M.:** O příčinách a léčení hluchoněmosti. 1930.
- Skořepa M.:** Puberta. Praha 3. vyd. 1940.
- Ideologie učitelského povolání. Praha 1905.

Štaněk Jan: První náboženské hodiny v prvním školním roce (*Praeambula christianae instructionis parvulorum*). Vypracované katechese. Brno 1946.

— Děti žádaly sobě chleba... Vzdálenější a bližší příprava k prvnímu přijetí svátostí. (Vypracované katechese). Brno 1946.

Stašek Boh.: O novou českou kulturu. Praha 1939.

Stejskal Cyril: Dětská inteligence. Díl I.: Povaha inteligence a metody jejího výzkumu. Praha 1934.

Stork Al.: Soustavné vedení duší. Brno 1933.

Šeracký Fr.: Experimentální psychologie a psychologie dítěte. Praha 1926.

Škrabal Pav.: Příruční slovník biblický. Praha 1940.

Štampach Fr.: O vztahu učitele k žákovi. Praha 1935.

Sully-Sýkora: Studie dětství. Praha 1923.

Šustal-Uher: Pozorování žáků na škole národní. Praha 1934.

Thorndike-Příhoda. Osobitost. Brno 1926.

Thorndike-Urban a Příhoda: Pedagogická psychologie. Praha 1929.

Tomášek Fr.: Eucharistická metoda náboženského vyučování. Příloha: Lístková kolekce cvičení duchovního života. Olomouc 1937.

— Činná škola v náboženském vyučování podle M. Montessoriové. Olomouc 1940.

— Kresby ke katechismu. II. vydání. Zlín 1939.

— Výchovné směrnice. I.—II. Olomouc 1940.

— Učitel náboženství a zájem dětí. Olomouc 1941.

— Život dítěte v milosti posvěcující. Pracovní příručka pro dnešní pastorační práci dětí. Olomouc 1938.

— Mladý muž se dívá do života. Veselí nad Moravou 1946.

— Duchovní příprava do života pro žactvo opouštějící školu. Frýdek 1946.

— Myšlenky ke katechesi k VI. přikázání Božímu na stupni nižším. Frýdek 1946.

— Ze školy do života. Olomouc 1946.

Tomáško Čeněk: Dětským duším. Promluvy. Praha 1933.

Tracy-Křivý: Psychologie dětství. Vel. Meziříčí.

Uher Jan: Hlavní zásady didaktické s ohledem na princip činné školy. Praha 1926.

- Pracovní princip ve škole. Praha 1926.
 - Problém kázně. Praha 1924.
 - Středoškolský student a jeho svět. Praha 1939.
 - Úlehla J.*: Zkoumání o výchově člověka. Praha 1923/27.
 - Váňa Josef*: Měření inteligence. Praxe a teorie. 1933.
 - Vaněk Jan*: Studie o dětském myšlení. Brno 1937.
 - Vašek B.*: Rodina XX. století. Olomouc 1924.
 - Z problémů dnešní společnosti. Olomouc 1926.
 - Vašica Josef*: České literární baroko. Olomouc 1938.
 - Katechismus katolickej P. Petra Kanýzie T. J. Soukromý tisk olom. arcibiskupa Dr Leop. Prečana. Olomouc 1931.
 - Velinský Stan.*: Individualisace metod jako základ zvýšené efektivity škol. práce. Díl I., II. Brno 1931/33.
 - Tři přednášky o individualisaci učení. Praha 1933.
 - Vítková M.*: Dítě. Praha 1924.
 - Všetečka J.*: Individuální výchova. Praha 1923.
 - Vrána Stan.*: Učebné metody. Praha-Brno 1934.
 - Praxe na reformní škole měšťanské. Zlín 1936.
 - Česká mateřská škola do nového údobí. Brno 1946.
 - Weyr Fr.*: Nadprůměrná inteligence jako hromadný zjev. Praha 1927.
 - Weiss-Nägel Ant.*: Psychologické základy výchovy. Praha 2. vydání 1935.
 - Záhoř Zd.*: Praktický rádce v pohlavní výchově mládeže. Praha 1931.
 - Zamazal Ant.*: Kreslení v hodině náboženské. Moravská Ostrava, 2. vyd. 1917.
 - Zeman Josef*: Črty z pedopathologie. Praha 1928.
 - Životek Josef*: Katechese. 3 sv. Prostějov.
 - Žitný Karel*: Výchova charakteru v dětské obci.
 - Díl I. Loď se solí. Praha 1931.
 - Díl II. Dravým proudem života. Praha 1931.
 - Díl III. Loučení. Praha 1934.
-

- Albigenští** 23
Alcuin 22
Amberger 37
Ambrož sv. 147
Anselm 20
Arnošt z Pardubic 24
Auger Edm. 29
Augustin sv. 16, 20, 21, 52, 62, 70, 73, 77, 83, 152
Baius Jak 33
Barnabáš 18
Basilius sv. 20
Bellarmin Robert 33, 44, 46
Benedikt XIV. 37
Benedikt XV. 45, 55, 144
Beran Josef 132, 133, 193
Bernard Jan Nep. 41
Bigardová J. 148
Bláha Fr. 43
Bluteau V. 33
Bötsche 38
Bossuet B. J. 35
Bradáč Vincenc 41
Bridel Bedřich 29
Brynych Ed. J. 41
Büchner 38
Busaeus P. 27
Calasanz Josef 30
Calinius Mutius 31
Canisius Petr sv. 27, 29, 34, 35, 37, 39
Cölde Th. 22
Colbert 35
Cyril Jerusal. sv. 20
Čáda Fr. 96
Deharbe Jos. 39, 41, 44
Diettenberger J. 27, 31
Doležal Jan 41
Dursch 37
Erasmus Rotterdamský 31, 53
Filipetová M. 165
Fleury Claudius 35
Forbin Janson 148
Foriero Francisco 31
Förster F. W. 104
Foscarari J. 31
Fuentidueña 31
Galura Bernard 37
Gasparri Pietro 34, 45, 46
Gatterer M. 52, 70
Gatterer M. 52, 70
Gauss 76
Gennari 46, 136
Gerson J. K. 10, 22, 51, 77
Göttler Josef 106
Gruber Aug. 37
Haeckel 38
Havelka E. 25
Hayes Jakub de 29
Herbart 70, 106
Herčík Jan 32
Hieronymus Aemiliani 30
Hirscher J. B. 27
Hlína Šimon 29
Honnef 31
Honorius Autun. 22
Horák F. M. 160
Hosius 30, 31
Hus Jan M. 25
Chapeauville J. de 33
Chlup Ot. 76
Chrodegang 21
Ignác sv. 27, 162, 164
Iorio Dom. 136
Jaensch Er. R. 94
Jais 37
Jan Zlatoústý 9, 20
Jedlička Fr. 43
Jeroným 20
**Ježíš Kristus jako Učitel a Vy-
chovatel** 14
Justin 18
Karel Borr. 30, 31
Karel Vel. 22
Ketteler V. E. 37
z Khünburku Ferd. 35

Klement Alex. 20
Klement VIII. 33, 34
Komenský J. A. 77
Korvas 165
Kosmák 165
Krebs Leop.
Kubeš K. 165
Kubíček V. 43, 62, 76, 138, 139

Lev XIII. 28
Linden Jak. 41
Lindner 67
Lukáš br. 26
Luther Martin 26, 28, 57

Maltitz 31
Marini 31
Markalous 94
Masaryk T. G. 93
Mendoza 31
Michelangelo 100
Mikuláš Drážďanský 31
Minařík 165
Möhler 37
Moleschott 37
Mönnichs 40

Nausea 31
Neri Filip sv. 30
Neymayer 70

Olier J. J. 30
Orel Dob. 143
Ostwald 37
Overberg Ber. 30, 71

Palmerstown 24
Pavel z Janovic 25
Pavel sv. 17, 102
Pecka 165
Pelikán 161
Petr sv. 17
Pichler W. 42, 49
Pius V. 32
Pius IX. 37
Pius X. 44, 46, 130, 135, 137, 143,
144, 146
Pius XI. 9, 19, 31, 46, 141, 148
Písek-Scribonius J. 29
Poggiani 31

Poppe Ed. 44
Pouget F. A. 35
Příhoda V. 69
Přichovský Ant. Per 36

Quintilian 77, 83

Respighi Petr 44
Rousseau J. J. 35

Řehoř Nyss. sv. 20

Sailer 37
Sedláček 100
Serafini Jul. 9
Schikora R. 160
Schmied 37
Schwarz 41
Schüssler H. 42
Skočdopole A. 41
Sokrates 73
Soto Peter 27
Staudenmaier 37
Stieglitz J. 42
Stojan A. C. 148
Stork Al. 134, 135

Thauerer J. 49
Thomas de Hibernia 24
Tomáš Akv. sv. 33, 70
Tomášek Fr. 43, 44, 79, 81, 100

Urbantschitsch V. 94

Vašica J. 29
Volf 43

Weber A. 42
Weber J. 37
Willmann O. 106
Windyš J. H. 32
Witzel O. 27, 37
Witzel Q. 27, 37
Wyclif 25

Zamazal 43, 99
Ziller 70

Životek J. 43

- Abstinence** 158
abstrakční činnost dětská 63
abstraktnost 39, 83, 153
adolescenc 150
adorace 164
afekty náboženské 63, 107, 128, 129, 154, 163
analýsa 67, 71
aktivita žákovy práce 39, 42, 95, 153
apologetika 39, 64, 152, 155, 158, 169
apoštolát sv. Cyrila a Metod. 148
apoštolský duch 51
Apoštolské dílo 148
aplikace 707, 109
aprobace biskupská 55, 166
 — profesorská 167
 — učebnic 59
Arcidiecéšní pastorač. ústředí 193
atheismus 38, 64, 150, 155
autorita církevní 82
 — katechetova 5, 103
- Biblické dějiny** 57, 126
 — základní učivo 63, 100
 — pedagogická hodnota 126
 — čtení 127
bible chudých 23, 95, 144
biblický obraz 90
biřmování 140
 — příprava 140
 — věk 140
 — zabezpečení svátostné milosti 141
bití dětí 105
- Capitularia Karla Vel.** 22
celková výchova 151
cíl katechese 81, 132
 — jednotlivých stupňů 63
církevní dějiny 30, 57, 63, 65, 147, 155, 158, 169
církevní píseň 142
 — úkol 147
církevní rok 146
 — pojem 146
 — rozdělení 146
církevní snýšlení 50
- církevní zákoník o katechesi** 12
citový život dítěte 109
city egoistické 51
 — teické 65, 105
 — náboženské 63, 107, 109, 128, 129, 154
 — patriotické 64
ctížádost 105
ctnosti božské 131
 — vzbuzování 131
- Čekatel křtu** 18
četba historická 66, 140
 — náboženská 153, 165
 — Pisma sv. 64, 65, 157, 158
činitelé výchovy 78
činná škola 42, 81, 130
 — přednosti 81
 — nedostatky 81
- Dědičnost** 78, 151
dedukce 70, 71
definice 85, 153
dějiny biblické 126
 — církevní 147
 — katechese 16
deklamace 63
diagram 74, 75, 146
dialog 63, 72
 — prostý 72
 — řízený 73
dialogická metoda 72
diapositivy 101
Didache 17
didaktický materialismus 64
didaktická metoda 67
diktování 149
Dílo sv. Děťství Ježíšova 148
 — pro domorodý klerus 148
distribuční křivka 76
 — Šíření víry 148
disciplina arcani 19
dítě, fysický stav 79
 — psychické vlastnosti 79
docházka do školy
doloha praktická 107, 109
 — v katechesi 58, 151
dospívání 150
dotazy 73, 128, 151, 164

dozor na děti 52, 103
 dramatisace 63, 100, 127
 — pedagogicko-didaktické před-
 poklady 100
 drill 34, 53
 duchovní četba 165
 duchovní cvičení studentská 160
 — jak připravovati 160
 duchovní vedení žactva 158, 160
 — kolektivní 158
 — individuální 159
 důslednost v jednání 50, 51
 důvěra ke katechesi 51
 dynamičnost katechese 82
Egoismus 51
 echo školní 88
 eidetická vloha 94
 eichstättská instrukce pastorál. 70
 epidiaskop 101
 Eucharistie 63 145, 163
 exercicie 152, 159
 — program 162
 — příprava 160
 — vedení 162
 — konference 164
 — témata přednášek 163
 exhorta 158, 159
Fantasie dítěte 109
 formalismus 18
 film 74, 75, 101
 formální stupně 106
 formy vyučovací 67, 71
 — akroamatická 71
 — deiktická 74
 — dialogická 72
 — dogmatická 74
 — erotematická 71
 — genetická 74
 — heuristická 73
 — katechetická 74
 — monologická 71
 — naslouchací 71
 — názorná 74
 — otázková 71
 — přednášecí 71
 — sdělovací 74
 — sokratická 73
 — vyvozovací 74
 — zkoušecí 75
 fysiognomie svatých 58, 71

Genetická forma 74
 Gesta Romanorum 24
 globálně-analytický postup 68
 globální metoda 68
 globální obrysy 68
 graf 76
 gramofon 101

Hagiografie 58, 71
 herbartismus 53, 106
 heuristická forma 73
 humor 51

Charakter 50, 95
 charita 63, 66, 101, 158
 chorál 101, 143

Individualisace 132
 individualita dětská 159
 — katechetova 50
 indukce 70
 induktivní metoda
 inhibice 103, 109, 159
 intelektualismus 35, 37, 57, 80, 81,
 94, 145

Jednání 37, 58, 81, 82
 jesličky 142
 jurisdikce 56

Kalendarium lístkové 146
 katechese 9, 11
 — základní kněžská činnost 9
 — důležitost 9, 10
 — obsah 57
 — úkol 11
 — v křesťanském starověku 16
 — ve středověku 21
 — za reformace 26
 — úpadek v době racionalismu
 34
 — obnova v XIX. století 36
 — nové pojetí 42
 katechese mystagogické 20
 katecheta 50
 — jeho osobnost 50
 — předpoklady po stránce ná-
 boženské 50
 — intelektuální 52
 — církevně-právní 55
 katecheta laický 55

- katechetika 9
 - pojem a úkol 10
 - povinnost 11
 - rozdělení 12
 - soteriologické hledisko 10
 - theocentrická díkce 82
- katechetická otázka 84
 - druhy 84
 - hodnota 85
 - vlastnosti 86
 - užití 86
- katechetická řeč 82
- katechetické školy 20
- katechismus 57, 63, 128
 - Bellarminův 33
 - bratrský 26
 - Dehartův 38
 - Husův 25
 - Kanisiův katolický 45
 - Kubíckův 43
 - Lindenův 40
 - Lutherův 26
 - Mönnichsův 40
 - Pia X. 44
 - pražský 35, 41
 - rakouský 41
 - římský 30
 - táborský 26
- katechumenát 18
 - vznik 18
 - obřady 18
 - stupně 18
 - trvání 18
 - vyučování 19
 - zkouška 19
- kázání pro děti 158
- kázeň 51, 102
 - prostředky 103
- klasifikace žáků 76
- klackovitost 151
- kmotrovství 22, 141
- koledy 143
- kolektiv třídní 108
- koncentrace učiva 58, 60 61, 152
- konference náboženská 164
- koníček 81
- konkretnost 75
- konsiderace 162
- konsultace 164
- kontrola výsledků vyučovacích 75
- kresba - prostředkem výchovným a vyučovacím 92
- kreslení v hodině náboženské 93
 - didaktické požadavky 97
 - kdy kreslit 98
- křest 130
 - vědomí 130
 - obnova 131
- křesťanská výchova
 - Kristus středem 10, 14, 63, 64, 152
- kursy duchovní 152
- laický katecheta 56, 185
- láska ve výchově 15, 51
- Lateránský sněm 14, 23, 135
- látka učebná náboženská 57
- Lavourská synoda 22
- legendy 127
- letory 78
- liturgie 57, 141, 158, 159
 - pojem 144
 - princip 57, 145
 - vyučování výchovné 145
 - život 145
- lokace 103
- Manuelní zaměstnání 82
- manýra 53
- mapy 75
- materialismus 38, 155
 - didaktický 53, 64
- mechanismus 50, 53, 82, 85, 120, 152
- mechanistický světový názor 38
- memorování 40, 94, 130
- mentorování 153
- metoda katechese 67
 - analytická: pojem, hodnota 68
 - deduktivní 70
 - eucharistická 43—44
 - globání 68
 - induktivní, ocenění 70
 - psychologická (mnichovská) 70
 - syntetická, hodnota 69
 - synteticko - psychologická 70
 - textově-analytická 70
- misie v katechesi 58, 66, 148, 158
- missio canonica 55, 166

modely 75
 modlitba 63, 141, 144, 154
 — duch 141
 — memorování 142
 — společná 142
 — volná 142
 monismus 38, 155
 moralisování 153
 motivace 152
 mše svatá 63, 145, 146, 154
 mravní výchova 155
 mravouka 65, 151, 152, 157, 160
 mystérie náboženské 23
 mystika 36

Náboženské hry 23
 náboženská krise 150
 — skepse 150
 náčrtník 98
 náčrty 74, 77, 94, 110
 nadání 76
 napomenutí 104, 105
 návyk 82
 názor 74, 79
 — přímý (jevy zrakové) 75
 — nepřímý (jevy sluchové) 75
 — niterný 75
 názornost mluvy 83
 názorné prostředky v katechesi 90

Obraz náboženský 90
 odchod ze školy 152
 odměna 104

 — přirozená 104
 — pozitivní 104
 odpověď žákovská 87
 — kritika 88

Opera apostolica 148
 osnovy katechese 59
 — pojem 59
 — cyklická, přednosti 60
 — koncentrická 61
 — jednotná 61
 — podrobná 6
 — postupná 60
 — povšechná 61

osobní arch 78
 osobní rozvrh učiva 62
 osobnost katechetova 50
 osvěcenství 34, 35
 otázky 84

 — druhy 84
 — hodnota 85
 — te chnika 84
 — vlastnosti 86
 — užití 86
 otázky žákovské 73
 Otčenáš . regula vitae 40

Pantheismus 155
 pedagogický eros 15, 51
 píseň církevní 142
 — nacvičování 144
 pohlavní dospívání 150
 pohlavní výchova 151
 pochvala 89, 104
 ponechání po škole 105
 pozitivní postup 152
 poučování 151
 pozornost 80, 109
 pozorování žáků 78
 — zápis 78
 pracovní plán Willmannův 106
 pracovní postup Göttlerův 106
 princip domovědný 58, 149
 — normativní 109
 — pracovní 42, 43
 profesor náboženství 166
 — průkaz způsobilosti 167
 — ustanovovací zkonšky 173
 — uvádění v úřad učitelský 172
 protestantismus 27, 34, 35
 prožití 63, 64
 prvouka 43, 93
 přednes 63
 předprava psychologická 107, 152
 představivost dětská 96
 přetěžování žactva 53
 přijímání svátostí 154, 165
 — svaté 135, 164
 — první, rané 135
 — příkaz Boží 136
 — povinnost 136
 — věk 136
 — co jest dítěti věděti 137
 — zevnější okázalosti 138
 — častější 138
 příklad 85
 příklad katechetův 50
 psychogram 78
 psychologie dětství 52
 puberta 150

Racionalismus 34, 37, 38
redukce učiva 62, 80
reformace 26, 145
reformní hnutí nábožensko-pedagogické 42
rekolekce 165
rodiče, péče o náboženské vyučování 12
rodinná katechese 21
 — poměry 78
 — vlivy 78
romantismus 34
romantika 36
rozbor: logický, reální 68
rozborná metoda 67
rozhovor 63, 127, 152
rozkaz 130
rozptyl v práci 90, 128
rozvaha v jednání 50
rozumářství 34, 35
rytmus 53, 80

Řeč katechetická 82

Samočinnost žáků 81
samostatnost žáků 40, 81
sborové odpovídání 87
sebeovládání 50
sebevýchova 164
sebevzdělání 52
sebeurčení svobodné 35
sebezápor 79
sešit náboženský 153
sexuální zrání 150
schema učebné jednotky 106, 107, 108
scholastika 39
skioptikon 101
snášelnost náboženská a politická 55
soubor: vyšlenkový, věcný 69
sociologie dětská 52
spontaneita 89, 97
statičnost katechese 82
spravedlnost 51
statut kursu pro laické učitele 188
Studium katechetické 193
svátostná výchova 130
svědomitost 51
světový názor křesťanský 58, 157
světelné obrazy 101

svoboda dítěte 35, 82
syntesa 69
syntetická metoda 69

Škola národní 57, 63
 — obecná 57, 63
 — měšťanská 57, 63
 — střední 153
 — posláni 153
 — učební cíl 154
 — osnovy 155
školský pathos 83

Takt pedagogický 51
 — společenský 154
tealent katechetický 54
technika vyučovací 101
tělesné potrestání 105
temperament 172
tendence morální 76
 — výchovné 76
testování 76
tresty 105
Tridentský sněm církevní 30, 44, 95, 105

Učebná jednotka 106
 — cíl 108
 — rozdělení 107
učebná látka náboženská 57
učebné osnovy 59
učebné předměty náboženské 57
učebnice náboženská 59
ukázněnost 51
únava 109
uplatnění aktivní práce žakovské 81
úraz žáků ve škole 103
ústní zkoušení: jednotlivce, skupiny 75

Vášeň 154
Vatikánský sněm 38, 40
vedení katechetovo 82
verbalismus 80
věrouta 64, 151, 157, 160
vliv katechetův 50
vůdčí motivy náboženské 129
vycházky žakovské 149
výchova náboženská 50
 — eucharistická 135

- svátostná 130
- zpovědní 132
- výklad obrazů 91
- vyučovací formy 71
- vývoj dítěte morální 35
- vyučovací stupně 106
- vyučování na stupni elementárním 109
 - předpoklady psychologicko-biologické 109
 - formální účel 109
 - metoda 109
 - postup 110
 - ukázky prvopočátečního vyučování 111
- vyučování na škole málotřídni 92

Zadržení po škole 105

- zájem 74, 106, 152
- základní nauka náboženská 39, 64, 152, 155
- zákoník církevní o katechesi 12
- zásady vyučovací 77
 - důkladnosti 81
 - názornosti 79
 - pochopitelnosti 80
 - pro život 82
 - přirozeného vyučování 77
 - samočinnosti 81
 - samostatnosti 81
 - součinnosti 81
 - všestrannosti 80
 - zajímavosti 80

- závěrečná třída 150
 - vyučování náboženství 150
- zkoumání dětské inteligence 76
- zkoušení 75
 - jednotlivce 75
 - skupinové 75
 - písemné 75
- zkoušky náboženské literárních učitelů 193
- zkušenost 16, 73, 75
- zlé nakládání s žáky trestné 105
- zmocnění od biskupa 166
- známky z náboženství 76
- znalost školních zákonů 54
- zpověď 23, 132, 163
 - schema 23
 - knížky 23
 - individuální vedení ve zpovědnici 132
 - první sv. zpověď 133
 - příprava vzdálená a bližší 133
 - zrcadlo 134
 - nacvičení 134
 - pozdější 134
- zpěv 63, 146
- zvyk 109
- zživotnění 107

Život náboženský, jeho vývoj a dynamika 129

- životopisy svatých 63, 155

<i>Předmluva</i>	7
<i>Úvod</i>	9
§ 1. Pojem a úkol katechetiky	10
§ 2. Povinnost katechisovati	11
§ 3. Rozdělení katechetiky	12

Část první: *Katechese v historickém vývoji a v dnešní podobě*

§ 1. Ježíš Kristus jako učitel a vychovatel	14
§ 2. Hodnota dějin katechese	16
§ 3. Katechese v křesťanském starověku	16
Počáteční prvky katechese 16. — Katechumenát 18. — První teoretikové katechetičtí v starověku 20.	
§ 4. Katechese ve středověku	21
Rodinná katechese 21. — Klerus 21. — Katechetika 22. — Prostředky výchovné 22. — České prvky katechismové 24. — Summula Arnošta z Pardubic 24. — Katechismy Husovy 25. — Bratrské katechismy 26.	
§ 5. Šestnácté století	26
Martin Luther 26. — Katechismy katolické 27. — Svatý Petr Canisius 27. — Jiné katechismy katolické 29. — Tridentinum 30. — Římský katechismus 30. — Katechismus Bellarminův 33.	
§ 6. Úpadek katechese v době racionalismu	34
Vliv osvícenství na úpravu katechismu 34. — Katechismus pražský 35.	
§ 7. Restaurace katechese ve století devatenáctém	36
Renaissance katechismu 36. — Náboženství hmoty a síly 38. — Deharbův katechismus 38. — Lindenův katechismus 40. — Nový pokus o jednotný katechismus 40. — Katechismy v zemích českých a rakouských 41.	
§ 8. Nové pojetí katechese	42
Psychologická metoda katechese a princip činné školy ve vyučování náboženském 42. — Ohlas reformního hnutí u nás 42. — Eucharistická metoda náboženského vyučování 43. — Katechismus Pia X. 44. — Katechismus catholicus 45. — Snahy o povznesení katechese v době nejnovější 49.	

Část druhá: *Osobnost katecheta*

§ 1. Důležitost osobnosti katechety	50
§ 2. Předpoklady po stránce náboženské	50
§ 3. Předpoklady po stránce intelektuální	52
§ 4. Předpoklady v ohledu církevně-právním	55

Část třetí: *Obsah katechese*

§ 1.	Učební látka náboženská	57
§ 2.	Učebnice náboženské	59
§ 3.	Osnova katechese	59
§ 4.	Cíl jednotlivých stupňů katechese	63

Část čtvrtá: *Metoda katechese*

§ 1.	Vlastní metody učení	67
	Metody učení 67. — Metoda analytická 68. — Metoda globální 68. — Metoda syntetická 69. — Metoda psychologická (mnichovská) 70. — Metoda induktivní a deduktivní 70.	
§ 2.	Vyučovací formy	71
	Základní formy: Forma vyprávěcí (akroamatická, naslouchací, přednášecí, monologická) 71. — Forma tázací: Forma dialogická (rozmluvná) 92. — Dialog 73. — Forma heuristická (vyhledávací) 73. — Forma genetická (vyvozovací) 74. — Forma dogmatická (sdělovací), katechetická 74. — Formy složené: Forma deiktická, ukazovací, názorná 74. — Forma zkoušecí (examinatorská) 75. — Zkoušení ústní a písemné 74. — Testování 75.	
§ 3.	Zásady vyučovací	77
	Zásada přirozeného vyučování 77. — Psychogram 78. Zásada názornosti 79. — Vyučování buď pochopitelné 80. — Vyučování buď zajímavé 80. — Vyučování buď trvalé 81. — Vyučování buď všestranné 81. — Vyučování přihlížej k samočinnosti a pěstuj součinnost žákovu 81. — Princip činné školy: přednosti a nedostatky 81. — Vyučování děj se pro život 82.	
§ 4.	Katechetická řeč	82
§ 5.	Katechetická otázka	85
	Technika otázky ve vyučování 84. — Vlastnosti správné otázky 86. — Pravidla užití otázek 86. — Odpověď 87. — Kritika odpovědi 88.	
§ 6.	Názorné prostředky v katechesi	90
	1. Obraz náboženský 90. — Kdy jest užití obrazu při vyučování náboženském 91.	
	2. Kresbné náčrty při vyučování náboženském 92. — Praktické užití kresby při nepřímém vyučování na škole málotřídní 92. — Hlavní námitka proti kreslení v náboženství 93. — Pedagogický význam náčrtu 93. — Církev podporuje názorné vyučování 94. — Aktivní stránka vnímání při kreslení 96. — Možnost aktivity a spontaneity dětí 97. — Didaktické požadavky 97.	
	3. Dramatisace 100.	
	4. Film. 101. — Gramofonové desky 101.	

§ 7.	Technika vyučovací	101
§ 8.	Kázeň	102
	Prvky vnější kázně 103. — Odměny 104. — Tresty 105.	
§ 9.	Rozdělení učebné jednotky	106
	Postup vyučování 106. — Formální stupně 106. — Úvod — psychologická předprava 107. — Podání nového učiva 107. — Výklad 107. — Užití 107. — Závěr 107. — Vniterné prožití 108.	

Část pátá: *Katechetika vlastní*

§ 1.	Vyučování náboženství na nižším stupni	109
	Předpoklady psychologicko-biologické 109. — Učebná látka 109. — Vyučovací postup 110. — Učebná metoda a forma 110. — První hodiny náboženského vyučování ve třídě elementární 111. — Prvopočáteční vyučování 111. — Katechese: Stvoření světa 112. — Stvoření andělů a pád některých 114. — Stvoření prvních lidí. Ráj 117. — První přikázání a hřích 121. — Bůh trestá hřích prvních lidí 123. — Bůh přislíbil Vykupitele 125.	
§ 2.	Biblické dějiny	126
§ 3.	Katechismus	128
§ 4.	Výchova svátostná	130
	1. Obnova křtu 130. — Pěstování myšlenky na křest 130.	
	2. Svátost pokání 132. — První svatá zpověď: Příprava vzdálená a bližší 133. — Pozdější zpovědi 134.	
	3. Eucharistická výchova 135. — První svaté přijímání 135. — Věk 136. — Co má dítě nutně vědět 137. — Slavnost I. sv. přijímání 138. — Svaté přijímání častější 138. — Odstupňování přípravy 139.	
	4. Břimování 140. — Věk 140. — Příprava 140.	
§ 5.	Modlitba	141
§ 6.	Církevní píseň	142
§ 7.	Liturgie	144
§ 8.	Církevní dějiny	147
§ 9.	Vyučování náboženské ve třídě závěrečné	150
	Období dospívání 150. — Správná výchova celková 151. — Učebná látka 151. — Metoda 152. — Duchovní příprava do života pro žactvo opouštějící školu.	
§ 10.	Vyučování náboženské na středních školách	153
	Poslání střední školy vůbec 153. — Učebný cíl 154. — Osnova vyučovací 155. — Duchovní vedení žactva 158.	
§ 11.	Exhorty	159
	Exhorta pro děti 159. — Exhorta na škole měšterské 159. — Exhorty na školách středních 159.	
§ 12.	Duchovní cvičení studentská	160
	Jak připravit studentské exercicie 160. — Vzdálenější a bližší příprava 160. — Po exerciciích 161. — Návod, jak dávat studentům exercicie 161. — Témata přednášek a jejich idea 163. — Konference 164. — Závěrečné poznámky 164.	

Přílohy

I. Profesor náboženství	166
Učitelská způsobilost 166. — Zkušební řád k průkazu způsobilosti pro střední školy 167. — Uvádění v úřad učitelský 172. — Ustanovovací zkoušky profesorské 173. — Průvodní pokyny k § 5 zkušebního řádu o ustanovovacích zkouškách profesorských 173. Přijímání kandidátů profesury 179.	
II. Katecheta měšťanské školy	181
Zkušební řád k průkazu způsobilosti katechetské 181.	
III. Laický učitel náboženství	187
Zkušební řád 187. — Statut kursu pro laické učitele náboženství 191. — Zkoušky literárních učitelů pro vyučování náboženství 193. — Studium katechetické při bohosloveckých fakultách 193.	
Výbor z odborné literatury	195
Ukazatel osob	201
Ukazatel věcí	203

K N I H O V N A » L O G O S «

S v a z e k 3.

Dr Josef Hronek

K A T E C H E T I K A

*Duch a forma náboženské výchovy
a vyučování.*

V prosinci l. P. 1946 vydal nakladatel Bohuslav Rupp v Praze II., Jindřišská ulice č. 23. Obálku s reprodukcí obrazu Quida Mánesa »Křesťanské cvičení« a grafickou úpravu knihy navrhl Miloš Krejza. - Písmem garmond Bodoni vytiskly Č. A. T. Českomoravské podniky tiskařské a vydavelské - fil. v Českých Budějovicích.